

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MARIUS RASMUSSEN

ANDERS STEPHANSEN

EN DANSK FOLKEOPDRAGERS
LIV OG VIRKE

MED FORORD AF *L. F. la COUR*

LANDSARKIVET FOR SJÆLLAND
BIBLIOTEKET

KØBENHAVN
VILHELM PRIORS KGL. HOFBOGHANDEL
1919

Danske Lærere tilegnet.

•

FORORD

Naar jeg af Forfatteren til denne Bog har modtaget Opfordring til at ledsage den med et Par Ord, søger jeg Grunden udelukkende i den Omstændighed, at jeg i nogle Aar har virket nær ved det Sted, hvortil Anders Stephansens Navn især er knyttet, og har forestaaet den Højskole, der grundedes af ham.

At Anders Stephansen og hans Hustru Dorothea hører til de Mennesker, som man kun kan have Velsignelse af at lære at kende, vil sikkert de fleste indrømme, og vi maa derfor være Forfatteren taknemlig for det Arbejde, han har udført ved at tegne det gamle Hæderspar for os. Vel har han haft gode Forgængere, men han har — efter min Mening — i det hele og store forstaaet at bruge dem paa rette Maade, føje nyt til og give os en Skildring, som er værd at læse. Endnu er der enkelte tilbage af dem, der kan takke Anders og Dorothea Stephansen for den Støtte — legemlig og aandelig — der blev ydet dem, da de var smaa og umyndige, og hvis Livsvej sikkert var blevet en anden, om ikke de i nogle af deres Barneaar havde levet under disses Øjne og kærlige Omhu; for dem vil en Bog om de gamle paa Holsteinsminde altid have Værd. Men ogsaa de, der staar ukendte

med det Liv, der da levedes dér og den Gærning, der da røgtes „til Guds Ære og Folkets Gavn“, vil have Udbytte af at dvæle derved.

Gid da denne Bog maa faa en saadan Skæbne, som den fortjener: at vinde vidt ud, blive vel modtaget og sprede Kendskab til det ædle, gamle Forstanderpar paa Holsteinsminde.

Sorø, Febr. 1919.

L. F. la Cour.

INDHOLD

	Side
1. Terndrup.....	1
2. Fra Terndrup til Fuirendal	12
3. Frederik Adolf, Greve af Holstein, og den gudelige Væk- kelse paa Holsteinborg Gods.....	26
4. Fuirendal	32
5. Holsteinsminde.....	44
6. En Dag paa Holsteinsminde.....	52
7. Bønderøre og Højskoleplaner.....	63
8. Hindholm Folkehøjskole	74
9. Opdrageren og Personligheden.....	90
10. Anders og Dorothea Stephansens sidste Leveaar	109

TERNDRUP.

Terndrup By laa i en meget fattig Egn i Helligum Herred, hvor Lyngheden med sine immergrønne Enebærbuske og sine kaglene Urhøns grændser op til de mørke Ellekær, der oplives af den reciterende Vibe og den højttravende Horsegom.“

Byen bestod af ni Gaarde, og midt imellem Gaardene laa en stor Sten. Her var Byens Stævne. Med Albuerne støttede paa Stenen overlagde Bymændene med hverandre, hvad der tjente til Byens Vel.

„Kvægavl var Byens Næring, og hver Morgen lød Byhyrdens Horn gennem Byen, naar han samlede Kvæget for at føre det til Skoven, hvor det fik sin Føde. Men her gjaldt det om at holde Hjorden godt samlet, for Ulven, Kvægets værste Fjende, strejfede i Skoven for at snappe alt, hvad der skiller sig fra Hjorden, ligesom den onde tager alt, hvad der skiller sig fra Menigheden. En Del af Skoven blev ryddet kort efter Udskiftningen. Dens Navn var *Tved*, og hvert Sted i Skoven, saavel som hvad der var lagt under Ploven, havde *sit* Navn, og det forandredes ikke som senere, da alt skiftede Navn med Ejeren.“

„Alt Arbejde i Byen skete i Fællesskab og fik derved let Udseende af Leg og Frihed. Skulde et

Hus rejses, en Brønd sættes, den fælles „Gaard“ i Byen til Kaalplanterne graves, da blev Bønderne af Oldermænden kaldt til Stævne, hvor Beslutning blev taget ved fælles Hjælp.“

„Dette Byliv var rigt paa inderlig Fortrolighed, og i det nære Fællesskab fremavledes en hjertelig indbyrdes Undervisning“. — Men saa kom Udskiftning og Ejendom og bragte med sig en ny Tid. „De fantastirige dunkle Skove gav Plads for den lyse, men kolde Agerdyrkning. Ogsaa Ulven, der tog Føllet og Lammet, forsvandt. Men bag ved Ejendom og Velvære, som flyttede ind i Bondens Gaard, skjultes ofte Trældom og Haardhed, saa Menneskene nu undertiden kunde være værre mod de umælende, end Ulven i Skoven havde været det i de forgangne Tider“.

Det var under saadanne Forhold og i denne paa Muligheder saa rige Overgangstid mellem gammelt og nyt, at *den danske Børnehjemssags Fader, Anders Stephansen*, voksede op.

Han blev født i Terndrup den 20. August 1791. Faderen hed Stephan Christensen og havde et Bolsted til et Par Heste og 4-5 Køer. Han var Fæster, og Ejendommen laa tæt udenfor Byen. Sønnen mindedes Faderen som en forstandig Mand, der i boglig Lærdom langt overgik de andre Bymænd. Han havde da ogsaa i sin Ungdom været Omgangsskoleholder. Han handlede i Forstaaelse med Tidens Aand, da han i Aalborg købte Balles Lærebog til sin Dreng. Om Aftenen, da han kom hjem med den forventede Bog, satte hans Kone sig hen og granskede nøje i den, for hun var „troende“ og derfor meget bange for „ny Lærdom“. Hun havde vel helst set, at de var bleven ved Pontoppidans Forklaring, som baade hun og hendes Mand havde lært i deres Ungdom. Drengen saa ogsaa meget nøje paa den nye Bog, som han nu skulde til

at lære; men det var særlig det kønne Papir, hvori den var indbunden, der optog ham.

Trods det, at det var Faderen, der var den forstandige, blev det alligevel Moderen, der blev Drengens første Læremester. Hun og deres gode Tjenestepige lærte ham A B C'en, og hvad man den Gang i gode Almuehjem regnede med til den kristelige Børnelære: de ti Bud, de tre Troens Artikler, de syv Bønner i Fadervor og Daabens og Alterens Sakramente.

Men Faderen lærte ham at *regne* efter Søren Mathisens Regnebog. Han var som antydnet en Mand, der var i Forstaaelse med sin Tid, og Tiden krævede, at man lige fra A B C'en lagde Vægt paa at udvikle Barnets Fornuft, bl. a. ved Hjælp af de Grundsætninger for Børneopdragelse, som findes i Sirach Bog 30, 1—14.¹⁾

Almueoplysningen var dengang for alvorlig til at kunne bruge Eventyret. Men dette kom Drengen i Møde fra helt andet Hold, ikke fra Bøgerne, men fra Menneskene. Det vandrede om paa Vej og Gade, det holdt til ved Bystævnet, og naar gammel og ung den lange Vinteraften samledes om Tranlampen eller Tællepraasen, indfandt det sig som selvskreven Gæst og genvakte i Sindene svundne Tiders Forestillinger og fyldte Krogene med Mystik.

Byen havde sin „Professor i Historie“. Han var udenbys fra, og derfor kaldte man ham *Pi Blændstrup*. Han vidste at fortælle om de syv vise Mestre, om Hundtyrken, om Finkeridderen, om Ugelspil, om Markolfus og Jerusalems Skomager. Af Fædrelandets Historie vidste han at berette om Holger Danske, om Køge Huskors og om Besættelsen i Thisted. Anders Stephansen var ikke mange Vintre gammel, før han blev Pi Blændstrups trolige Decipel, og mangen glad Aften tilbragte han ved at høre paa disse lærde Forelæsninger. Pi Blændstrup levede til sin

Død som Pebersvend, og han forblev alle sine Dage en fattig Mand. Hans Historier var hans Rigdom, og af den uddelte han med rund Haand til Byens lyttende Ungdom.

Endnu større Indflydelse paa Byens Ungdom havde *Pi Kræmer*. Han var i mange Maader at betragte som en Fortidslevning, som en sidste Bærer af en længst forsvunden Tids Religion og religiøse Kultus. Denne Fortidens Aand havde endnu Magt over Sindene, naar Pi Kræmer en Vinteraften sad ved Bordet og berettede, hvad han i sit lange Liv havde hørt og erfaret om Spøgelse og Gengangere, om Nisser og Trolde og om Ellefolkene. Og det var *Virkelighed* for ham, ikke noget han gav til bedste. Han talte ud af sin Sjæls Inderste, og han blev derfor ogsaa set i det aandelige Lys, i hvilket Fædrene havde levet i lange Aarhundreder, og som har en saa sælsom Magt over Efterslægten.

Det var ved Aftenstid, Pi Kræmer levede stærkest op. Naar han om Dagen gik ved sin prosaiske Gerning i Stald og Lade, var han indesluttet og ordknap. Men i alt hvad han mødte, saa han underforstaaede Kræfter røre sig, saa han for at vide sig sikker stadig maatte tage sig iagt. Byens Ungdom undrede sig ofte over hans sære Tegn og Fagter. Hvad kunde det vel betyde, at han med sit Svøbeskift slog Kors paa den støvede Vej foran Hestene, som stod spændt for Vognen? Eller hvad havde det i sig, naar han med betydningsfulde Blik spyttede efter noget i Luften, som en ånden ikke kunde se? Sært var det ogsaa, naar han slog sine syv Slag paa Vognkæppen, for at faa Hjulet til at gaa rundt.

Men gik han end om Dagen, som om han var en Skifting, saa kom der Liv i ham, naar Lyset kom paa Bordet. Naar *Julelyset* blev tændt, var hans poe-

tiske Sans paa det højeste, og den „Oplysning“, den lille Anders Stephansen da fik som hans flittige Tilhører, virkede saa stærkt paa hans unge Sjæl, at han ikke engang turde gaa hen og lukke Gangdøren op, thi der uden for var *det gruelige Mørke*.

„Det Folkefærd, som i min Ungdomstid var boddende i Terndrup“, fortæller Anders Stephansen, „elskede meget Ejendom, thi „Ejendom er Magt“, — — og tager man Hensyn til den Aand, der boede i mit Folk, og som fandt sin Personlighed og sit Udtryk i Pi Kræmer, saa er det vist, at Folket ogsaa elskede den Ejendom, som gælder for „Gejstligheden“,“ d. v. s. deres ejendommelige fra Fædrene nedarvede Kultur. Anders Stephansen har vist i høj Grad Ret, naar han siger, at Folket i Terndrup og hele Hellum og Fleskum Herreder i hans Barndom „stod Bronzealderen nærmere end den nuværende Jernalder.“

Anders Stephansen hørte til en Slægt, der i Modsætning til de fleste andre Bondeslægter havde en Historie. I en Mose i Nærheden af Terndrup var der dengang et dybt Hul, og til dette Hul knyttede der sig Minder om en af Mændene i Slægten. Han var Smed i Terndrup og levede paa Kristian den Fjerdes Tid. Tyskerne oversvømmede Landet og skændte og brændte. Da gik den Terndrup Smed til Skovs, og besjælet af den Lyst til Daad, som Faren og Bevidstheden om den retfærdige Sag vækker, lurede han Fjenden op, naar han kom i smaa Afdelinger, og hans aldrig fejlende Skud gjorde det ofte af med adskillige af dem. Ligene smed han ned i det omtalte Mosehul. Hvad Under da, at Hullet blev betragtet af Efterslægten med en Blanding af Ærbødighed og Rædsel.

I Stephansens Barndom taltes der meget om to af hans Moders Morbrødre, af hvilke den ene endnu levede som en meget gammel Mand. Da de engang i deres

Ungdom var paa Hoveriarbejde, var de opsætsige mod Ladefogeden eller Ridefogeden; men det kom dem dyrt at staa. Samme Aften blev de grebne og bundne og sendt til Regimentet, og her blev de holdt tilbage en hel Menneskealder. Ingen paa deres Fødeegn vidste, hvor de var. Først, da de var nær de tres, dukkede de op paa Egnen igen. De havde ikke vælene tilsat deres Ungdoms- og Mandomsaar under Militsten, men ogsaa deres Helbred var for bestandig ødelagt. Paa deres Rygge bar de uudslettelige Spor af de Straffe, de havde paadraget sig ved gentagne Forsøg paa Flugt.

Men naar Talen gled hen derpaa eller paa lignende Tilfælde der fra Egnen, sagde Stephan Christensen, at saadan vilde det aldrig mere komme til at gaa Bønderne. Det havde Kronprinsen for bestandig sat en Stopper for.

Anders Stephansens Barndom, Bondereformernes Tid, var en saare lykkelig Tid. Ikke naar man har det godt, men naar man faar det bedre, føler man sig lykkelig og faar Mod og Tillid til at se det festlige Skær, der er over Livet. Det var det, man dengang erfarede. Kun havde Folkets Mund endnu ikke faaet Mæle, som den senere fik det, og man maa derfor paa ingen Maade lade sig skuffe af, at Tiden satte sig faa og fattige litterære Mindesmærker.

Som vi har set, ejede Terndrupperne en vis *Kultur*. Lad være, den ikke var Kultur i moderne Forstand. Den gav sig ikke tilkende ved Aviser, Højskoler, Mejerier og Flertalsafstemninger. Men tager man *Kultur*, som noget, der styrker *en* i Arbejdet, som giver Rigdom til Hvilestunderne og Livsindhold for Alderdommen, saa maa man indrømme, at de gamle Terndruppere stod saare lidet tilbage for den moderne Landsby.

Læsefærdigheden stod højt i Kurs blandt dem, og de havde stor Ærbødighed for „Bogen“. Og hvad der var det vigtigste: Byen ejede et saa rigt Fond af Samdrægtighed og aandelig Kraft, at den kunde skabe en Børneskole, der virkelig var Hjemmenes egen. Om denne Skole fortæller Anders Stephansen:

Skolebygningen laa paa en Forhøjning midt i Byen. „Arm og fattig var den at se til; men de mest sorgfri Beboere i Byen, Børnene, Drengene og Piger, gik hver Dag „til dette usselige Hus“, som til Havet løber en Elv, Dels for at lege, Dels for at lære“. „Skibsted Præst havde en Annexgaard, der laa midt i Byen ved Siden af Skolen. Vi Børn lærte mange Ting i Skolen, der var for tørre for os at lære; men i Annexgaarden ved Siden af Skolen kunde vi, naar vi fik „Lov at gaa ud“, faa saa meget at drikke, som vi vilde. Konen i Annexgaarden var min Gudmoder, og jeg glemmer hende aldrig.“

„Der kom aldrig andre fremmede Folk i Skolen end Præsten og Præstekonen. — — — Præsten, N. Holst, kom engang imellem hver Vinter til Skolen for at rose Børnene, og det var Skolens Festsdage, som Børnene huskede, saa længe de levede. Dengang havde man endnu ikke opfundet Skoleeksaminer. Jeg har ikke kendt nogen elskeligere Mand end denne Præst; og han elskede ogsaa sin Menighed. Derfor blev han i sit Kald fra Ungdommens Tid, til han døde i sin høje Alderdom. Præstekonen kom ogsaa til Byen, men det var en Sommerdag og hvert Aar for at samle Byens Mælk til „Præsteost“. Indsamlingen skete i Byens Skole. Degnekonen havde samme Rettigheder; naar det regner paa Præsten, drypper det paa Degnen. — — Om Degnen vidste vi Børn ikke andet, end at han kunde synge, naar han kom i Kirke, og at det var kønt at høre. En enkelt Degn fandtes der i de rige Degnekald, som ogsaa kunde prædike“.

„Da Boglæsning hos Bondestanden i denne Egn blev anset for at være det bedste Middel til Folkeoplysning, saa var ogsaa Folket paa den Maade kommet til Kundskab om mange Ting og kunde selv besætte sine Skoler med udmærket dygtige og kyndige Gaardmandssønner.“

„Skolelæreren i Terndrup hed Hans Mikkelsen og var Søn af Mikkil Nielsen, Gaardmand der i Byen, og gift med en god Pige, Datter af en anden af Byens Gaardmænd. Som barnefødt der i Byen, kendte han nøje den Aand, der boede i Børnenes Forældre, og der boede en Aand i dem, som Hans Mikkelsen havde Lyst til at tjene. Fædrene vidste, hvorfra Ejendom og Fædreland skulde vindes, og det bedste Arvegods, de kunde give deres Sønner, var at lære dem at tjene deres Brød i deres Ansigts Sved; og Døtrene fik af Moderen Modersmaalet i Arv med Tro og den Guds frygt, som er nyttig til alle Ting.“

„Hans Mikkelsen arbejdede om Sommeren for Livets Ophold til sig og sin Familie ligesom andre Mænd i Byen, og han havde en stor Familie; thi i hine Tider havde man endnu ikke opfundet en ugift Lærerstand.“

„Han kunde vel regne, saaledes som man lærte det efter Søren Mathisens Regnebog; men Regningen blev dog ikke drevet i Byens Skole anderledes end som Forlystelsessag, ligesom man paa andre Steder lærer Børn at spille Kort, for at de dog, naar de bliver ældre, maa have noget til Tidsfordriv og til Minde om Ungdommens „lyse Dage.““

„Skrivning lærtes i Skolen, dels for at kunne lære og svare paa de „Skroller“, d. v. s. Skrivelser, der nu og da kom til Oldermændene fra Jorddrotten : Herremændene, Ejeren af Godset, dels for at kunne indføre Byens Lovgivning, der faldt efter Aftale blandt Mæn-

dene ved den store graa Sten, som laa paa Gaden midt Byen, i „Grandebogen“, Byens Historie.“ Breve skrev man derimod yderst sjældent, da det dengang var en Sjældenhed, at en kom hen paa en fremmed Egn,

Det egentlige Lærefag i Skolen var Læsning. Herom udtaler Anders Stephansen sig saaledes: „En Skole, der kaster „Skit“ paa „Bogen“, vil Gud slaa med Blindhed; den maa ligesom Judas begaa Selvmord, og dens Legeme maa jordes udenfor Kirkegaardsmuren. Saaledes vilde alle de gamle i Terndrup tænke, og derfor var dem intet saa dyrebart som Læsning i Bog, hvortil Hans Mikkelsen med utrættelig Flid og samvittighedsfuld Ærlighed førte de Smaa i Byens Almueskole.“

„Saa snart som Barnet havde gjort Bekendtskab med den aarvaagne Hane, der var aftegnet i det store A, som stod paa Bogens første Side iblandt alle de andre Bogstaver ligesom en Høne med sine Kyllinger, brugte Hans Mikkelsen til Læseøvelse Herrens Bøn og Troens Artikler. Paa Bogens anden Side var Vorherre aftegnet med Jordkloden i sin Haand, og derunder stod et „Myller“ af alle Stavelser, som Filosofer og Verdens Vise vel kunde finde Rede i, men som for Børn dog altid maatte blive et Babel. — — Hos Hans Mikkelsen var det kun nogle faa lempelige Hoveridage, hvori de Smaa var i Trældom. Barnets første Bog var saaledes snart lært i den gamle Skole, thi det var i Grunden kun Udenadslæsning af Herrens Bøn og Troens Artikler, han lagde Vægt paa, og Udenadslæsning passer gerne med Lysten dertil, som ligger i Naturen hos ethvert velartet Barn. Færdighed i den egentlige Indenadslæsning fik Barnet først ved Hjælp af „Evangeliebogen“, der i Katekismusformat fulgte næst efter A B C-Bogen, og Udenadslæsning blev fortsat i Skolen efter Luthers Katekismus.“

„Folkekirken holdt dengang strængt paa Udenadslæsningen i Skolen, ligesom Luther havde anbefalet, og vor Skoleholder var en meget dygtig Mand, ærlig og ortodox, og det var derfor rimeligt, at han vedblev at holde paa den apokryphiske Skoletugt, som Tiden medførte. Det var Luthers Mening, at alle skulde lære den lille Katekismus udenad, og de, som ikke vilde dette „skulde henvises til Paven igen, ja endogsaa til Satanas selv.“

I Luthers Katekismus var der ingen Billeder, og den blev taget alvorligt og strængt „efter Sirachs Børnetugt.“ „Det var f. Eks. en Løverdag Eftermiddag, da vi læste paa „Lectien“, og det blev mørkt, inden jeg kunde lære udenad Svaret paa det Spørgsmaal: „Hvorlunde kan den legemlige Æden og Drikken udrette saadanne store Ting?“ følgelig maatte jeg have Riis, men det hjalp ikke paa mig; hverken forstod jeg hvorlunde, ejheller lærte jeg, saa jeg kunde den foresatte Lectie udenad. „Syndernes“ Forladelse var jeg vis paa, saaledes som min Moder hjemme havde sagt mig det, naar jeg bare kunde komme saa vidt, at jeg kunde slippe Skolen og komme ind i Kirken, hvor Ordet lød: „Det gives for eder, item, det udgydes for eder til Syndernes Forladelse.“

„Det, som man i Skolen kalder „Overbevisning“, ledte Hans Mikkelsen Børnene til, saaledes som det læres i Jesu Sirachs „Pædagogik“, og den Didaktik, han anvendte, under hele sit mangeaarige Skolehold, var saaledes, som det findes anført af vor Herre og Meister selv, da Farisæerne hørte, at han havde stoppet Munden paa Saducæerne og nu kom igen for at besnære ham i Ord (Math. 22, 15–16) om, hvad der var det store Bud i Loven.“

„Hans Mikkelsen kendte „Troen“ paa „Herrens Ord“, og den var hans „rare Klenodie“ og dyrebare

Skat. Derfor brugte han ved sin Undervisning Ferle og Ris. En Frihedssans, „Kødets Sans“, der er Fjendskab imod Gud og ikke Guds Lov underdanig, kunde ikke komme til Udbrud under Hans Mikkelsens strenge Skoletugt; han mente: Ungdom og Visdom følges ej ad, Ungdoms Aar er Kødets Aar, Frihed for Ungdommen er Sæd i Kødets; men hvo som saar i Kødets, skal høste Fordærvelse af Kødets. For nu at komme ved Læsning til Troen, saa maatte de „vilde“, tankeløse Børn drives i Skole og lære de Bogstaver, han i sin Barndom havde lært.“

Med Udenadslæsningen var forbunden Katekisationen, som er nødvendig for Barnet, ifald det i den voksne Alder selv skal kunne indsamle „større og større Kundskab til Guds Ord“. Katekismen og „Forklaringen“ maatte der gøres Rede for paa Kirkegulvet for Præsten og den hellige Menighed, inden de unge fik Lov til at deltage som andre Kristne i „det allerhelligste“, Jesu Kristi Legeme og Blod. Udenadslæsningen var anset som et „Aandedrag for Livet i Gud“, et dagligt Hjertesuk under den idelige Bøn til vor Talsmand hos den himmelske Fader. Denne sakramentale Brug af Ordet kaldtes Andagt, til Forskel for det, som man i Skolen plejer at betegne ved Eftertanke, som ikke er andet end en Forstandssag, ikke en Trossag hos Børnene.“

„Tiden fra „Konfirmationens Indførelse“ i Danmark 1736 til det kgl. Skolelærerseminariums Oprettelse paa Blaagaard den 14. Marts 1791 maa betragtes som en Vinter, da Folkeskolen „gik op til Læsning hos Præsten“ for siden at komme ud at tjene.

Den fattige Skole i Terndrup gjorde ogsaa sin Gerning. Mangen Bondesøn fra fremmed Egn fik Kost i Byen for at søge dens Skole. Aften og Morgen

hørtes Sang og Bøn i Husene. Kirkebakken paa Vejen til Lyngby saa man om Søndagen fuld af Folk, og hjemme laa enten Niels Hemmingsens Huspostil eller Müllers gudelige Hjertespejl udslagen paa Bordet.“

FRA TERNDRUP TIL FUIRENDAL.

Ungdomstiden holdes ofte for det mest interessante Afsnit af en Mands Historie. Der findes i vor Litteratur mangfoldige Levnedsskildringer, hvor Hovedvægten er lagt paa, hvorledes Manden blev til, hvad han blev, medens Udviklingens Frugt, Mandens Arbejde og Kamp, tager forholdsvis lille Plads. I denne Forbindelse kan ogsaa erindres om, at de fleste Romaner ender med et Giftermaal.

Desværre er det ikke muligt at give en udførlig Skildring af *Anders Stephansens* Ungdomsliv, da de Kilder, der til Dato er tilgængelige, fortæller grumme lidt derom.

Da han var fjorten et halvt Aar gammel — det var i 1805 — blev han Huslærer hos Pastor Holst i Skibsted, og det var allerede et stort Skridt fremad at komme fra Bondehjemmet op i Præstegaarden. Kulturlivet har altid virket dragende paa de begavede blandt Landsbyungdommen, og ved at faa Bolig i Præstegaarden, kom man ligesom ind i en af dets Forhaller.

Anders Stephansen omtalte altid Pastor Holst i Skibsted med den største Hengivenhed og Ærbødighed. Han var hans faderlige Ven, som venligt stod ham bi i hans Tragten efter Kundskab og Dannelse.

Om den unge Pædagogs *egen* Lærervirksomhed i Præstegaarden er imidlertid det at fortælle, at den

ikke altid løb lige rolig af. Pastor Holst maatte undertiden gribe ind for at styrke Disciplinen. Men engang, han vilde give sin Søn en Lussing, kom ogsaa han galt fra det. Drengen dukkede Hovedet, og den unge Lærer fik Lussingen i Stedet for. Det var jo lidt uheldigt, at Retfærdighen saaledes gik forkert i Byen, og tænkeligt er det, at Situationen derved tabte lidt af sin Alvor.

Der kom Smil over Anders Stephansens Ansigt, naar han som gammel Mand fortalte om sit Ophold i den gode Præst's Hus. Her tiltog han i Kundskab som i Alder, medens han blev ved at være barnlig from som før.

I Løbet af et Par Aar kom han saa vidt, at han kunde paatage sig en rigtig Huslærerplads, og han flyttede da til General *Rodenberg* paa Vorgaard, en lille Herregaard mellem Terndrup og Bælum.

Her læste han troligt videre paa egen Haand, studerede Naturen paa Heden og i den nærliggende Vildmose og vandt, saa ung han dengang var, den gamle Generals hele Tillid og sine Elevers Kærlighed. Og dette gode Forhold var af holdbar Art. Naar han mange Aar senere som gammel Mand kom til København, gjaldt hans Gang som oftest først hans gamle Elever fra Vorgaard, som da var kommen til at beklæde høje Stillinger derinde.¹⁾

I fem Aar blev han hos Generalen, lagde Skilling paa Skilling, og 1812 ejede han saa meget, at han kunde melde sig til Optagelse paa Jonstrup Seminarium.

Men da General Rodenberg hørte herom, skrev han til Seminariets Forstander, Professor Saxtorph, at han ikke maatte optage ham, da han nødig vilde være „forlegen“ for en Lærer. Muligt er det, at denne Henvendelse virkede netop det modsatte af, hvad der

var tilsigtet. Stephansen blev optaget, og tre Aar efter tog han sin Eksamen med Udmærkelse.

Efter endt Eksamen opholdt han sig nogen Tid i København for at lære Sprog og vendte saa tilbage til Vorgaard for at genoptage sin Gerning som Huslærer.

Vorgaard blev i disse Aar af og til gæstet af Stiftamtmanden i Aalborg, Hans Ekscellence Grev Frederik Molkte, og i denne udmærkede Mand fandt Stephansen en Ven og Beskytter. Greven elskede Naturen, og da han opdagede i hvor høj Grad han heri samstemmede med den unge Huslærer, valgte han ham til Ledsager paa sine lange Spadsereture i den vildsomme Egn ned mod den lille Vildmose. Nogen bedre Ledsager kunde Greven ikke faa, og han blev efterhaanden saa indtagen i Stephansen, at han lovede ham sin Hjælp og Bistand, hvis han engang fik Lyst og Lejlighed til at fæste Bo i Aalborg.¹⁾

Det var personligt frugtbare Aar, Stephansen tilbragte paa Vorgaard og paa Jonstrup Seminarium. Han fulgte med Liv og Sjæl med i det aandelige Røre, der vakttes ved den danske Litteraturs Nyskabelse i Aarhundredets første Tiaar. Han fulgte med i den litterære Fejde mellem Oehlenschläger og Baggesen, og alt i alt naaede han frem til en langt større Modenhed og Kundskabsfylde, end der er det store Flertal beskaaret, de studerede Folk iberegnet.

I Aaret 1818, altsaa i sit 27. Aar, begyndte Anders Stephansen en selvstændig Skolevirksomhed i *Nibe*. Men denne Skolevirksomhed gik ikke efter Forhaabning, og saa skete der noget, der stærkt bidrog til, at han kom til at befinde sig ilde i Byen.

Det var en Aften, han sammen med nogle andre unge Mænd kom ind paa Gæstgivergaarden, og her i dette Selskab befandt han sig lovlig vel og drak lovlig

meget, saa det var i en noget omtaaet Tilstand at han naaede sin Bolig ud paa Natten. I Anders Stephansens eget Omdømme satte denne Tildragelse en Plet paa hans Ære, og aldrig kunde han tilgive sig selv, at han havde ladet sig lokke med til sligt; han var ikke den Mand, der løb fra sine Handlinger. Og dog var det, som var sket, noget Datiden gladelig tolererede ¹⁾).

Han følte sig altsaa ikke rigtig tilpas i Nibe, og det var ham derfor en stor Glæde, da Stiftamtmand Molke i 1820 skrev til ham, at der i Aalborg var Brug for en privat Drengeskole for Børn af Folk, der baade vilde og kunde betale.

Stephansen rejste da til Aalborg, og her havde Stiftamtmanden beredt Vejen for ham. Skolen blev oprettet og slog øjeblikkelig an, og næsten før han selv vidste af det, stod han som Leder af en stor og anset Skolevirksomhed.

Her i Aalborg kom han ind i Forhold, hvor de fortræffelige Sider ved hans Karakter kunde komme til Udfoldelse, — og her mødte han *Dorothea Svenningsen*, den Kvinde, der skulde blive hans Hustru, og som skulde bringe saa megen Velsignelse over hans Liv.

Dorothea Svenningsen var Datter af *Christen Svenningsen*, som var Fuldmægtig paa Borgmesterens Kontor, og Hustru, *Else* født *Melsen*. Faderen var født i Rakkeby ved Hjørring og var fra Drengalderen bestemt til „at komme frem ved Pennen“. Han havde faaet en meget ufuldkommen Uddannelse, men var i alle Maader en selvlært og selvhjulpnen Mand. Han kendte ikke til Ærgerrighed og brød sig aldrig om, „hvad Folk siger“, førte et tarveligt, stille og nøjsomt Liv, uden at slutte sig til nogen uden for sin Familie eller længes efter selskabelig Underholdning. Han var af

et noget heftigt, men muntert Sind, original i Udtryk, dygtig i sine Planer, ubekendt med Livet og dog paa sin Vis en Menneskekender, var en Ven af de ringe og undertrykte og skrev dristigt for Bønderne mod deres Herremænd. Han fik tidligt et lille Anfald af Hjernerystelse, noget der senere gentog sig og lidt efter lidt berøvede ham Brugen af sine Aandsevner. „I hans sidste Leveaar var han som et elskeligt Barn, altid fornøjet og yderst tarvelig i sine Nydelser.“

Moderen, Else Melsen, var fra Nørre Bindselev, Vesten for Hjørring. De var mange Søskende, og Hjemmet var fattigt. En Broder havde hun, der rømte bort for at undgaa Militærtjenesten, og to andre „gik ud af Bondestanden“. Den ene døde som Forvalter paa Nørre Elkjær, den anden, *Lars Melsen*, blev Amtstuefuldmægtig i Aalborg og var en Mand med videnskabelige Anlæg. Han stod i Brevveksling med Professorerne Nyerup og Molbech og bistod dem i Studiet af det danske Sprog og vore Folkeviser. — Else Melsen kom ud at tjene i sit attende Aar, og hun maatte tjene for sit Brød, indtil hun 36 Aar gammel blev gift med Christen Svenningsen. Hun havde saa godt som intet lært, men havde en lys Forstand og megen Følsomhed og var af en sindig og kraftig Vilje.

Deres Ægteskab var i de først Aar barnløst, hvilket var hende en stor Sorg, og hun bad Gud tidlig og sildigt om at skænke hende et Barn. Naar hun fortalte herom senere, kunde hun tilføje: „Men jeg glemte at bede Gud om, at det maatte blive *hans* Barn“. Dette sagde hun med Vemod, thi den Dreng, hun fødte paa Cleophas Dag 1801, kom til at volde hende mange Bekymringer. Da hun to Aar efter fødte en Datter, havde hun ikke forsømt at bede ret teligt, og hun kom senere til i rigt Maal at erfare, at hendes Bøn var bleven hørt.¹⁾

Der var overordentlig stor Forskel paa de to Børn. *Cleophas* Svenningsen var særdeles velskabt og udviklede sig til at blive en overordentlig stærk Mand. *Dorothea* Svenningsen var alle Dage lille og spinkel, og tilmed var hendes Legeme i ikke ringe Grad forvokset. Begge var de udrustede med fortrinlige Aandsevner, men medens *Cleophas* var ustadig og voldsom og af en meget original Føle- og Væremaade, var *Dorothea* af et fint og ligevægtigt Naturel, der var underbygget af en Vilje, der altid var stærk nok til at tøjle sig selv.

Christen Svenningsen og hans Hustru gav deres Børn en meget fornuftig Opdragelse, og den Undervisning, de gav dem i Hjemmet, var vel egnet til at fremme deres Udvikling paa en alsidig Maade. Selv følte de stærkt Savnet af boglig Dannelse, og derfor var det deres højeste Ønske, at Børnene skulde *lære* noget, og Moderen understregede tillige, at de skulde *blive* til noget. Men de havde ingen Forstaaelse af, at Kundskabens Træ er paa godt og ondt; derfor lod de uden at tænke videre ved det Børnene læse alt, hvad de kunde faa fat paa, og høre alt, hvad der taltes om, naar Morbroderen, Lars Melsen, kom i Besøg. Melsen var Fritænker, dannet i Voltaires Skole og istand jil at spotte paa den vittigste Maade med Religionen og Troen. Christen Svenningsen og hans Kone sagde ham vel imod, men da han var den overlegne i Forstand, og da deres Varme for Sagen ogsaa dengang kunde være større, saa saa det altid ud, som om han vandt i Disputen eller dog fik Latteren paa sin Side.

Dette undlod ikke at gøre Indtryk paa Børnene, særlig paa *Cleophas*, der beundrede Morbroderen, fordi han kunde staa sig, og fordi Morbroderens Tænkemaade i særlig Grad laa for ham, og saaledes

blev der i ham indpodet mange af de fritænkeriske Meninger, han bevarede hele Livet igennem. — Anderledes var det med Søsteren. Hun havde den Sindets Dybde, han manglede, og hende var der et rigere og fyldigere Liv beskaaret.

Cleophas Svenningsen gik i Byens Latinskole, og da han var 18 Aar, afgik han som Student til København, og dermed skiltes hans og Søsterens Veje.¹⁾

Aaret efter var det, at Stephansen kom til Aalborg og her begyndte sin nye Skolevirksomhed, og han fandt i Dorothea Svenningsen den, som skulde blive hans Ledsagerinde paa hans vidtløftige og besværlige Skolevej.

De Mænd, som har skildret Anders og Dorothea Stephansens Liv og Virke, har intet berettet om deres Forlovelse og deres Forlovelsestid. Ligeledes vil man omsonst søge en Beretning om deres religiøse Udvikling. Kun saa meget ved vi i denne sidste Henseende, at for begge gik Vejen fra Rationalismen til levende Kristendom. Naar der intet er fortalt herom, kommer det sikkert af, at Anders Stephansen og hans Hustru ikke selv har givet sig af med at fortælle om disse intime og personlige Oplevelser, som kun vedkom dem. Er denne Slutning rigtig, har vi her et værdifuldt Bidrag til deres Karakteristik.

Det er nemlig ikke altid for det gode, naar personlige Oplevelser drages frem, hvad enten dette nu sker i Samtaler, Foredrag eller Bladartikler. Enhver der personligt skal veje til, maa have et Allerhelligste, som ikke enhver faar Lov at betræde.

Anders Stephansen var 29 Aar og Dorothea Svenningsen 17, da de lærte hinanden at kende. De gode Folk i Aalborg fandt, at det var et noget uligt Parti. Anders Stephansen var af Middelhøjde og saa godt

ud; „hans Kæreste havde ikke anden Skønhed end den, Aandens og Hjertets Dannelse forlener sine Bærere med“, og det var den almindelige Mening, at hun var langt betydeligere end sin tilkommende, denne uciviliserede Landsbyskolelærer og selvlærte Fantast, for andet var han jo dog ikke, naar det kom til Stykket, mente man.

De holdt Bryllup i Aaret 1822. Præsten, der viede dem, holdt en lang og glødende Lovtale over Bruden, og da han endelig var færdig med hende, føjede han i al Korthed til: „Hvad Brudgommen angaar, — ham kende vi ikke!“¹⁾)

I Forbindelse med sin Mands Skole oprettede Dorothea Stephansen nu et Pigeinstitut, der meget hurtigt blev baade søgt og anset. Det var saaledes en smuk og betydningsfuld Virksomhed, der nu voksede op for dem i Aalborg. L. Budde, som her er vor Hjemmelsmand, fortæller, at han kendte adskillige, som i deres Barndom havde været deres Elever, og sjældent eller aldrig havde han hørt gamle Mennesker tale om deres Lærer og Lærerinde med en saadan Inderlighed som den, hvormed de talte om Anders og Dorothea Stephansen. Der fulgte en Hjertelighed med dem, der var en Aand og en Livfuldhed over deres Undervisning og deres Omgang med de unge, der vandt deres Hjerter, og som de forstod og skattede bedre, jo ældre de blev. Ja, selv Latinskolens Disciple søgte Stephansen, og det var ham en Glæde at tale med dem, naar han traf dem paa sine Spadsereture, og da at stille dem overfor Naturen og søge at gøre dem fortrolig med den. En af disse Latin-skoledrenge, Japetus Stenstrup, blev senere en berømt Naturforsker, og han gav mange Aar senere Anders Stephansen det Vidnesbyrd, at det var ham, der først rigtig havde aabnet hans Øje for Naturen.

Anders Stephansens Ungdomstid var i pædagogisk Henseende en Nyskabelsestid. Fra Franskmanden Rousseau og Svejtseren Pestalozzi udgik der nye Tanker om Opdragelse, og disse Tanker var ikke alene i stærk Modstrid med den gamle, tilvante Tænkemaade, men sendtes ud i Verden ombølget af et Væld, af Naturfølelse og Naturtilbedelse, — ogsaa Følelse for og Tilbedelse af Menneskenaturen — der virkede paa Samtiden som et Under. Dette nye *maatte* virke vidt omkring og virke dybt.

For det Kuld af danske Præster, hvis Studenter-tid faldt direkte før den franske Revolution, havde de nye Tanker været som et aandeligt Foraar, og de gik ud til deres landlige Virksomheder som glødende Menneskevenner og ivrige Pædagoger. De yndede selv at kalde sig *Lærere*, *Almuelærere*, og de gjorde overordentlig meget for at skabe en Stab af Skolelærere, der med virkelig Indsigt kunde varetage Børnenes Undervisning. Det var disse Præster, der oprettede Præstegaardsseminarierne.

Det var imidlertid ikke alene Præsterne, der var pædagogisk interesserede. Interessen var almindelig blandt de dannede, og den naaede omsider at sætte sig et Mindesmærke i Lovgivningen, nemlig Skoleloven af 1814. Men da var Filantropien og Optagetheden af den unge Slægts Opdragelse allerede stærkt paa Retur. Det var vistnok kun de færreste af dem, der fulgte med Tiden, der vilde give Chr. Winthers Moder Ret, da hun i 1815 i et Selskab fremkom med følgende Udtalelse:

„Jeg har kun een Søn, og han skal i Aar dimitteres fra Nykøbing Skole til Universitetet; men havde jeg haft flere Sønner, da skulde de være Seminarister, thi Almueskolevæsenet vil komme til at gaa foran Præstevæsenet.“¹⁾

Et er, at Tiden gaar fra den ene Modeinteresse til den anden. Noget andet er, hvad dens bedste Mænd holder fast paa. Det er i denne Sammenhæng værd at erindre, at baade Grundtvigs og Blichers Ungdom faldt i den filantropiske og pædagogiske Tid. Den Tids Aand havde ikke virket forgæves. De filantropiske og pædagogiske Ideer havde sikret sig varig Indflydelse i det danske Samfund.

Dog var det ikke udelukkende Filantropi, der drev Regeringen til at oprette Opdragelsesanstalter her i Landet (Kathrinelyst ved Sorø 1827 og Bøgildgaard ved Kjellerup 1830), eller som var Sjælen i „Komitéen for at grundlægge en Anstalt for moralsk fordærvede Personers, især den opvoksende Ungdoms, Forbedring“, en Sammenslutning der dannedes af indflydelsesrige Mænd i Slutningen af Tyverne. Ved Siden af, og vel som oftest foran Menneskekærligheden, gik i disse Foretagender den kløgtige Beregning, at hvad man her ofrede, kunde man spare paa Fængselvæsenet, og desuden kunde man jo ad denne Vej skaffe Arbejdskraft til Landbruget.

Anders Stephansen var i god Forstand et Barn af sin Tid. Det pædagogiske Foraar, der i hans Ungdom gik over Landet, tog ham, og tog ham for bestandig, saa han, da saa mange andre blev ligegyldige over for Opdragelsesspørgsmaalene, vedblev at være lige varm. Hans Skole i Aalborg var en virkelig pædagogisk ledet Anstalt og var saaledes et Særsyn paa den Tid, og vil man fremsætte den Paastand, at den var Danmarks første Friskole, saa kan det meget vel forsvares, da baade hans og hans Hustrus Skolegering havde alle de Fortrin, som en god Friskole gerne skulde være udrustet med.

Men Anders Stephansen kunde ikke i Længden slaa sig til Ro i sin trygge og ansete Stilling. Selv

om han ogsaa i en længere Aarrække havde levet i rige Folks Huse og undervist rige Folks Børn, havde han ikke glemt, at han var fra den lille, fattige Landsby, Terndrup. Tværtimod dvælede Tankerne ofte ved de Steder, hvor han i sin Barndoms Sommerdage havde løbet om paa bare Ben. Og her fra disse Steder, var det forholdsvis let at faa Øje paa dem, der ikke havde det godt.

Stephansen var Filantrop af Hjertet. Her sad han i Aalborg som Leder af den ansete Skole for ansete Folks Børn. Det Arbejde, han her udførte, var der nok, der vilde tage op. Men ude paa Gaden løb de fattige og forsømte „Ravneunger“, og dem var der ingen, der tog sig af. Var det da ikke hans filantropiske Pligt at forlade de rige og gaa til de fattige? Var det ikke hans Kristenpligt, og var det ikke hans Borgerpligt? Hvad om han gjorde noget lignende, som Pestalozzi havde gjort?¹⁾ I Danmark var der hen imod Slutningen af Tyverne usædvanlig mange fattige, forældreløse Børn. Hvad om han byggede dem et Hjem og blev en Fader for dem? Vel vidste han, at Regeringen forsøgsvis byggede Børnehjem i fellenbergsk Stil,²⁾ men disse Anstalter var jo kun for vanartede Børn. Hvor meget mere fornuftigt og godt vilde det da ikke være at tage Barnet ved Haanden, før det var kommen paa Afveje! Men det var der ingen, der tænkte paa.

Det var et tungt Lod, der i de Dage almindeligvis blev det forældreløse Barn beskaaret. Ske kunde det, at det kom til at gaa paa Omgang i Sognet, indtil det kunde tjene sin Føde. Oftest blev Børnene liciterede ud til de lavest bydende, og det er da ikke at undres over, at disse Sognets Børn ofte kom til at vokse op i de usleste Forhold, fik for lidt og for daarlig Mad, gik klædt i Pjalter, blev hundsede og

haanede, blev gjort fortrolige med Raahed og Laster og al anden menneskelig Usseldom.

Det er nu engang saadan, at Verden tager haardt paa den, der ikke kan væрге sig selv. Men som Modsætning til „Verden“ staar den *enkelte*, der gennem sin Selvfornægtelse og sin hele personlige Indsats skaber Lys og Varme om sig. En af disse enkelte var Anders Stephansen.

Det pædagogiske Maal, han fra først af satte sig, var i Virkeligheden jævnt, og, skulde man synes, ikke særlig vanskeligt at naa. Han drømte ikke om at redde Børn, der var kommen paa gale Veje, og som var indøvede i slette Vaner. Nej, han vilde blot bygge et Hus for nogle hjemløse Børn, dem, som han sagde var *Folkets Børn*, „hvor de kunde finde ikke alene det søgte og savnede „Børnehjem“ ved Arnen, men ogsaa det beskyttende og frelsende Husly under Taget, der redder dem fra „Solstik“ oven fra, fra de Store, og fra „Fodkulde“ nedenfra, fra de Smaa“.

Anders Stephansen fostrede saaledes *Børnehjemstanken* i Modsætning til *Redningstanken*. Det var godt nok, kunde han sige, at kaste Brønden til, naar Barneet var druknet. *Han* vilde have det gjort *før*, Ulykken var sket. Men denne Tanke, Børnehjemstanken, var for jevn og simpel til at blive forstaaet af Datidens forstandige Borgerskab.

Han havde ikke videre Tro til, at *Staten* kunde skabe et Hjem for „Folkets Børn“. Et saadant Hjem kunde efter hans Mening bedst skabes af Enkeltmand. Naar der skal være Tale om et Hjem, maa der være en Husfader og en Husmoder, der har Myndighed over dette Hjem. Er det en Anstalt, rejst af det offentlige eller som et Foreningsforetagende, saa kommer Tilsynsmændene, som Stephansen plejede at sige, „med Retten i deres Skind og med Myndigheden i

deres Snude“, og saa faar man et Reglement, men der fremkommer ikke noget Hjem.

Det Hjem, som Stephansen tænkte sig at oprette, skulde være baaret af Guds frygt og Arbejde, og alle ydre Rammer skulde formes efter Mønstret fra *Hofwil* i Svejts. Han var nemlig ved at læse Beretningerne herfra bleven klar over, at den Vej, *Fellenberg* var slaaet ind paa, var den bedste, hvad de gode Resultater, denne Opdrager kunde fremvise, noksom bekræftede.

Men et er at have en Yndlingstanke og fatte en Beslutning; et andet er at gøre den til Virkelighed. For en anden vilde dette have været overordentligt svært. Stephansen sad i den ansete og indbringende Virksomhed, som baade han og hans Hustru udfyldte saa vel. Og *en* Ting var klar, at skulde han rive sig løs og kaste sig ud i det uvisse, saa maatte han have store Midler i Hænde, om han skulde udrette noget, og han ejede ikke mere end ca. 4000 Rd. og saa var endda heri hans Svigerforældres lille Formue medregnet.

Det kunde derfor ikke nægtes, at Fremtiden tegnede sig broget nok, men lige saa broget havde det set ud for mangan en anden, f. Eks. for Pestalozzi, og der var dog kommen noget ud af *hans* Virksomhed, som Borgerskabet maatte anerkende. Og for Stephansen, der i denne Sag sidst tænkte paa sig selv, kunde det se ganske anderledes forhaabningsfuldt ud, end for en udenforstaaende. Og hvad, han var jo en Mand, der havde Kræfter; og desuden: „Sin Lykke frister den friske Mand!“

For hans Hustru var Valget ulige sværere. Hun tav som Regel, naar han udviklede sine Planer, og tænkeligt er det, at hun fra først af delte de andres Tvivl. Men hun forstod sin Mand bedre, end de andre forstod ham, og snart kom hun til at nære samme

Begejstring for Sagen, som han, og da den Dag kom, da hun maatte give sit endelige Ord i Sagen, lagde hun sin Haand i hans og sagde: „Naar Stephansen mener det, saa er det rigtigt!“

Endnu vanskeligere var det at faa Svigerforældrene, som boede hos dem, overtalt. „Du kunde ødelægge et helt Kongerige!“ sagde Svigermoderen, der frygtede, at denne „vilde“ Ide, skulde blive deres økonomiske Ruin. Men den Dag kom ogsaa, da de to gamle var vundne for Sagen og med Glæde overgav Svigersønnen deres lille surt sammensparede Kapital.

Det var dengang en sløj Tid for Landmændene. Særlig havde Herremændene og Proprietærene ondt ved at klare sig. Mod Slutningen af Tyverne havde Regeringen maattet overtage en Del større Ejendomme i Jylland for resterede Skatter, og den havde saa vanskelig ved at faa Forpagtere, at den maatte lade *een* Mand styre ikke mindre end 16 større Herregaarde paa een Gang.

Stephansen kom da paa den Tanke, at en af disse Herregaarde maatte kunde give Husly for en Opdragelsesanstalt for forældreløse Børn. Herom fortæller han senere i et Brev: „Det var da ikke urimeligt, at jeg som Landmand udstrakte min Haand efter en af disse „Ravnereder“ for de fattige „Ravneunger“, der dengang, som de gør endnu, raabte til Himlen om Hjælp, og jeg tilbød derfor som Forpagter at indtræde paa Buderupholm med sine herskabelige Bygninger.

Det danske Cancelli var dengang filantropisk og billigede derfor min Plan, men Rentekammeret, der sommetider regnede fejl i sin „Renteregning“, misbilligede den ganske. — Rentekammeret mente, at den Forpagtningsafgift, Stephansen tilbød at svare, var for høj for *ham*, og derfor kunde det ikke gaa

ind paa hans Forslag. Derimod tilbød Stiftsøvrigheden ham en anden Gaard under særdeles billige Vilkaar. Man mente, den var bedre, da den laa i Nærheden af en Købstad, men Stephansen turde ikke tage den, da de herskabelige Hovedbygninger manglede.

I 1832 var det hans Plan at blive Lærer paa Skolelærerseminariet i Snedsted i Thy for saa dér i Nærheden at købe en Gaard, hvor han kunde have sit Børnehjem samtidig med, at han passede sin Gerning paa Seminariet. I Pinsen besøgte han i den Anledning Forstanderen, Pastor *Brammer*, den senere Biskop i Aarhus; men Brammer syntes, Planen var for vidtløftig. Derimod anbefalede han Stephansen at sætte sig i Forbindelse med *Grev Holstein* paa Holsteinborg. Stephansen sagde da, at han allerede for et Par Aar siden ved en Ven paa Grevskabet havde gjort Greven bekendt med sine Planer, men Greven havde af Mangel paa Penge ikke turdet tage sig af Sagen. Brammer mente dog, at Stephansen atter burde henvende sig til Greven og tilbød sin Medvirksomhed. Han skrev da til Greven og Stephansen modtog tilfredsstillende Svar den 13. Oktober. Kort derefter rejste han til Sjælland for at afgøre Sagen mundtligt.

FREDERIK ADOLF, GREVE AF HOLSTEIN,
OG
DEN GUDELIGE VÆKKELSE PAA HOLSTEINBORG GODS.

Grev F. A. Holstein hørte til en meklenborsk Adelslæggt, som kom til Danmark i det 17. Aarhundrede. Hans Bedstefader havde været Frederik den Fjerdes mest betroede Minister, og da han var gift med en Søster til Anna Sofie Reventlov, var han tilføjede Kongens Svoger. Grev F. A. Holstein selv var

tyisk af Fødsel og Opdragelse, men han blev en af *Danmarks* bedste og mest loyale Borgere. Modsætningen mellem Dansk og Tysk var dengang ikke saa overvældende, som den er i vore Dage. Den nationale Bevidsthed slumrede endnu i Danmark, og tysk Aand var dengang noget andet end nu.

Det afgørende for F. A. Holsteins Liv og Virke var, at han fra Ungdommen af var opfyldt af det attende Aarhundredes Fremskridtsideer og Fremskridtstrang. Han var opvokset i Lyset af Brødrene Ludvig og Christian Reventlow og A. P. Bernstorff, der alle tre, den ene efter den andens Død, havde været hans Formyndere og havde administreret Grevskabet, indtil han blev myndig. Dertil kom, at han var opfyldt af en Kristentro, der understøttede hans Daadstrang og gav hele hans rastløse og virksomme Liv Indhold og Sammenhæng. „At føre Tro og Kærlighed ind i sine Medmenneskers Hjerter var hans Livs Hovedstræben; men idet han indsaa, at disse, den usynlige Verdens Kræfter, behøver en bekvem Jordbund for at fremspire og trives i den synlige Verden, laa hans Medborgeres udvortes Forhold ham paa Hjerter.“¹⁾

Da han i 1818 overtog Holsteinborg Gods, var der ganske vist her af Administratorerne bleven gennemført visse Reforme, men som Helhed var Bondegodset dog endnu i en særdeles daarlig Forfatning. Men med den unge Greves Overtagelse af Godset kom der Fart i Reformarbejdet. Først tog han fat paa at faa Hoveriet *helt* afskaffet; men Bønderne var her som andet Steds mistroiske over for det ny og vilde helst blive ved det gamle. De holdt igen med Udenomssnak og Indvendinger, saa Greven havde hele sin Overtalelsesevne og Myndighed behov, før han 1811 naaede at faa den ny Ordning helt gennemført.

Samtidig arbejdede han paa at faa Bønderne til at drive deres Jord paa en bedre Maade. Han paalagde hver ny Fæster at inddele sin Jord i ordentligt Sædskifte, og for at Fæsteren ikke skulde smøle uden om, blev det vedføjet i Fæstebrevet, at blev Forbedringen ikke indført, inden en bestemt Frist, skulde Fæsteren af med en Bøde paa 3—5 Tdr. Byg. Bønderne opdagede imidlertid snart, at de stod sig ved at følge Grevens Anvisninger, og selv ældre Bønder forlod den gamle Driftmaade og slog ind paa det nye. Og selv gik Greven foran med et godt Eksempel, idet han drev Hovedgaarden op til at blive et Mønsterbrug.

Han oprettede Foreninger med det Formaal at bringe Bøndernes Pengesager paa Fode. Han præmierede deres Fremgang og sørgede for, at de fik Adgang til praktiske Kundskaber. I Aarene 1814—19 iværksattes saaledes „*Husmandsrejser*“ for de fremmeligste af Godsets Gaardmænd og Husmænd, Rejser, som gik omkring paa Sjælland, til Fyen, Langeland, Laaland og Falster. Af særdeles stor Betydning var det ogsaa, at han 1810 oprettede Danmarks første Sparekasse, *Laane- og Sparekassen for Holsteinborg Gods*. Omtrent samtidig oprettede han et *Heste- og Kvægassuranceselskab*.

Med filantropisk Iver tog Grev Holstein sig af *Husmændene* og søgte at gøre dem uafhængige af Gaardmændene ved at faa dem til at slaa ind paa en omhyggelig Drift af deres Lodder. Det var længe hans Plan, at Grevskabets Lærere skulde være Foregangsmænd for Husmændene, og han tilbød dem som Vederlag visse økonomiske Fordele. Dog var der kun to af Lærerne, der gik ind paa hans Forslag, og desværre maa det i det hele siges, at hans Bestræbelser med Husmændene var lidet frugtbringende. — Mere

Glæde havde han af at arbejde paa at faa Bønderne i Almindelighed til at anlægge *Haver*. Han antog to Gartnere til at rejse omkring paa Godset og være Folk behjælpelig med Havevæsenet.

Hermed er nævnt de vigtigste af Grev Holsteins landøkonomiske Foretagender, men langt fra dem alle. I det væsentlige kronedes hans Bestræbelser med Held, men dog kan det ikke nægtes, at han nu og da blev skuffet.

Grev Holstein var opvokset i Rationalismens Glanstid, men han havde ikke følt sig tilfredsstillet af Forstandskristendommen. Drevet af sin stærke Trang til Inderlighed naaede han frem til den Kristendomsform, som Rationalisterne kaldte den „mystiske“ og „Pietisteri“. Men derved fik han Virkelighedens Grund under Fødderne, saa hans Gudsfrygt blev *virksom*, og bag ved mange af hans Reformforsøg laa et stille Haab om derigennem at befordre Gudsfrygten. Da han havde Kaldsret til mange af Egnens Pæsteembeder, var det naturligt, at han sørgede for at faa virkelig troende Præster til Egnen, og med ikke mindre Vagtsomhed var han paa sin Post, naar det gjalt om at faa et Lærerembede besat.

En af de Lærere, Grev Holstein skaffede til Egnen, *Rasmus Sørensen*, Venslev, gav ham følgende Skudsmaal: „Han var af Skolepatroner den sidste ædle og store pædagogiske Filantrop, som Danmark havde opfostret i hin forunderlig-hjertelig-filantropiske Tid“, Tiden før 1814. „En Mand med bedre Hjerte og villigere Haand til at opofre af Formue, af Raad, af Daad, af Anstrengelse, af Udholdenhed for at befordre og fremme ikke blot hans eget Skolevæsen paa Grevskabet, men alt, hvad han troede, der kunde tjene til hans Medmenneskers baade timelige og evige Lyksalighed, har Sørensen aldrig kendt“. ¹⁾

Den Begejstring for *Skolen*, som var saa almindelig ved Aarhundredets Begyndelse levede stadig hos Grev Holstein lige til hans Dødsdag. Og han lod det ikke blive ved Talemaader. Med Omhu sørgede han for at skaffe dygtige Lærere, og han gjorde, hvad han kunde, for at befordre deres videre Uddannelse. Han var heller ikke bange for at ofre noget for, at de kunde komme til at sidde i gode Kaar. Han byggede ikke mindre end 12 grundmurede Skoler; han skaffede Landkort og Bøger, og hvad Lærerne ellers kunde ønske af Hjælpemidler. Og naar Skolerne hvert Halvaar holdt Eksamen, indfandt han sig personlig og tog selv Del i Overhøringen.

For at fremme Interessen for Skolevæsenet sammenkaldte Grev Holstein flere Gange om Aaret Lærerne og Skolekommissionerne til Møde paa Holsteinborg, og her drøftede man saa Skolens Tarv. Og det var ikke flade Almindeligheder, man hengav sig til. Nej, man tog de enkelte Spørgsmaal frem og drøftede dem ofte med stor Indsigt og altid med stor Alvor. Det er Anders Stephansens og Rasmus Sørensens samstemmende Vidnesbyrd, at Grev Holstein var „en overordentlig indsigtfuld Pædagog“.

Blandt de *Præster*, Grev Holstein skaffede til Egnen, var højt begavede Mænd, som *det sydvest sjællandske Broderkonvents Stifter*, *P. A. Fenger* i Slots-Bjergby, og *F. E. Boisen*, som midt i Trediverne, blev Præst i Skørping, og som senere vandt sig et landskendt Navn som Folketaler og Bladudgiver. Med disse Mænd kom den grundtvigske Kristendomsforkyndelse og de grundtvigske Salmer til Egnen og mødtes her med den gudelige Vækkelse, som sidst i Tyverne havde forplantet sig over paa den østre Side af Store Bælt.¹⁾

Grev Holstein var selv med i den gudelige Væk-

kelse, og det var af Hensyn til de vakte, at han 1828 skaffede Præsten A. L. Holm til Egnen som Kapellan, i Venslev og Holsteinborg. Pastor Holm havde som ung Kandidat været paa Rejse i Tyskland og var kommen hjem som Licentiat. Ved at holde nogle kraftige og kristelige Prædikener i Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn havde han tiltrukket sig Opmærksomhed, og man saa i ham en vordende nidkær Sjælsørger af den „mystiske“ Retning.

For de vakte paa Holsteinborg Gods blev han dog en Skuffelse. Hans Kristendom var af en lovlig teoretisk Art, og da Birkedommer Klüver slog i Bordet for ham i Anledning af Vækkelsesmøderne, blev han saa forskrækket, at han ikke mere turde optræde aabenlyst som de vaktes Præst. Derved tabte han meget af sin Anseelse blandt Egnens Folk, og han blev med Aarene ikke saa lidt af en „Mammonstræl“.

De vakte fik alligevel Fred for Birkedommeren. Grev Holstein sluttede sig nemlig aabenlyst til dem, og af og til holdt man Forsamling paa Holsteinborg. Det kunde ske, at Greven selv optraadte som Prædikant ved disse Møder, og ham turde Birkedommeren ikke skride ind imod.

Imidlertid vidste Pastor Holm at bevare en vis Indflydelse paa Holsteinborg. Det var særlig Greven, der holdt paa ham — noget, der skulde blive til liden Glæde for den, der sluttelig skulde komme til at virkeliggøre den *største* af Grev Holsteins Planer, hans store filantropiske Foretagende paa *Fuirendal*.

FUIRENDAL.

Ind under Holsteinborg ligger Herregaarden Fuirendal. Her havde den lærde Særling, Baron Diderik Fuiren, Professor ved Københavns Universitet, for to Aarhundreder siden gaaet omkring i sine lærdomsbelastede Tanker. Siden havde det været Frederik den Fjerdes Lystslot, og senere igen var det bleven Enkesæde for Grevinder af Huset Holstein. Da Grev F. A. Holstein overtog Godset, stod Hovedbygningen paa Fuirendal ubeboet, men Salenes fyrstelige Prydelse mindede endnu om den glansfulde Tid, da Slottet var Kongebolig.

Nu besluttede Greven, at Fuirendal skulde tages i Brug til Gavn for hans fattige og forsømte Medmennesker, og efter at have indhentet kongelig Tilladelse dertil oprettede han her i 1811 *det fuirendaler Institut*.

Instituttets Fundats lød paa følgende: ¹⁾ at modtage og sørge for saadanne fattiges Pleje, der enten intet eller kun lidet kunne erhverve ved egne Kræfter; ²⁾ at modtage og sørge for Børns fysiske, moralske og borgerlige Opdragelse, der betros til Fattigvæsenets Forsørgelse; og endelig ³⁾ at aabne et Sygehus, ikke alene for de fattige, men tillige, saa vidt Rummet tillader det, for enhver af Grevskabets Beboere.

„Hospitalet“ paa Fuirendal var Danmarks første Fattiggaard, men det var ganske anderledes rigt udstyret end en Fattiggaard i Almindelighed. Der var stor og rummelig Bygning, en stor, gammel Have, Mark, vel udstyrede Værksteder for Hospitalslemmerne og Børnene. En Læge havde Bolig der paa Gaarden.

Det hele var godt tilrettelagt, og der var ikke

sparet; men to Ting manglede, nemlig en Bestyrer, der var Opgaven voksen, og saa en interesseret, indsigtfuld og pligtro Ledelse. Heldigere vilde det naturligtvis have været, om disse to Hovedfaktorer havde været samlede i *en* Person, men nu manglede de ganske.

For at skaffe en duelig Tilsynsmand tilveje, fik Grev Holstein Pastor Brorson i Haarslev til at bytte Embede med Pastor *Duus* i Skørping ved Slagelse. Greven satte meget ind paa at faa *Duus* som Tilsynsmand. Han gik saaledes ind paa at ombygge den faldefærdige Præstegaard i Skørping og betale dette Præstekalds betydelige ekstraordinære Afgifter til Skelskør Præsteembede.

Stiftelsen begyndte sin Virksomhed med 30 Personer, dels gamle Folk, dels Børn. Men de Fattigkommissioner, der havde Lemmer paa Stiftelsen, og som selvfølgelig ydede en aarlig Betaling for hvert af dem, viste sig kun lidet trofaste. De trak sig ud af Foretagendet, den ene efter den anden, og Grev Holstein maatte til sin Sorg se sit store Foretagende mislykkes.

Ifølge Anders Stephansen, havde Egnens Præster og særlig Instituttets Inspektør, Pastor *Duus* i Haarslev, Skylden herfor. „~~Havde~~ Gejstligheden dengang“, mente han, „kunnet skænke Grevens betydelige Opofrelse den Opmærksomhed og Deltagelse, som den visselig fortjente, saa havde Stiftelsen paa Fuiendal sikkert i Aand og Sandhed bleven en Indretning for Fattigpleje og Folkeoplysning, der svarer til den, som den gudfrygtige *Fliedner*¹⁾ oprettede i „*Kaiserwerth*“. . . „Men Tiderne var onde, blev værre og værre, især for de af Landets større Ejendomsbesiddere, som havde faaet Øjet oplukket for Oplysningens kommende Morgenrøde, som Landets Gejstlighed ej

understøttede med tilbørlig Kraft og Iver. Saaledes saa særlig Grev Holstein allerede i det første Decennium sin Stiftelse nedsynke i Fordærvelse og Tilside-sættelse, ej alene af Gejstligheden i Almindelighed, men ogsaa for de mange, for hvem denne Stand var en Leder. Forsaavidt Stiftelsen var en Arbejdsanstalt, der førte Voksne og Børn til velbetænkt og velordnede Arbejder, gik det meget godt, og Skolen, der var bygget og indrettet, ej alene for Hospitalets Børn, men ogsaa for Børnene i nærmeste Landsby, gik fortræffelig; derimod Husligheden, Familien, som skulde beaande og bære alt i Stiftelsen, var borte, idet at samme var overdraget til Præsten i Nabsognet, ej engang Stedets egen Sognepræst, og derfor blev Sagen fordærvet til Grevens store Bedrøvelse*.¹⁾

„Men disse Hindringer svækkede dog ikke den inderlige Lyst, Greven havde til at se en veloplyst Ungdom opvokse; han fulgte nøje Opdragelsesvæsenets Gang, og især tildrog de *fellenborgske Anstalter*, som efterhaanden oprettedes i de fleste Lande i Europa, sig hans Opmærksomhed. Landboarbejder, som i disse traadte isteden for Fabriksarbejderne i de gammeldags Waysenhuse, have en egen behagelig, velgørende Indflydelse paa Børnene. Deres Bevægelser i den fri Natur gør dem sunde og stærke. De mange Afvekslinger, som Landboarbejderne tillade, og den Selskabelighed, hvorunder de kunne udføres, passer efter Barnets Sind, og aabner det en Indgang for gode Følelser; dertil kommer, at Børnene ved de landlige Arbejder faae et Material og Redskaber underhænde, der gør Omkostningerne ved deres Opdragelse mindre besværlig, og de stillere Skolearbejder, som fordeles iblandt andre [Arbejder], bliver til en Hvile og Vederqvægelse for Børnene. Af disse landlige Arbejder er det især Havearbejderne, der have en Cha-

rakter, som egner sig for det flygtige Barnesind; Markarbejderne ere derimod af et alvorligere Slags, der kræve en Taalmodighed, som skal kunne holde ud i flere Dage, og som plejer først at indfinde sig i Overgangen fra Barndommen til den voxnere Alder“.1)

Disse Tanker, som først var bleven fremstillet i „Landwirthschaftliche Blätter von Hofwyl“ (1808), tiltalte Grev Holstein, og da hans Institut paa Fuirendal i en Snes Aar havde ført en hensygnende Tilværelse, besluttede han at forny det som en fellenborgsk Anstalt. Han var villig til at bringe nye Ofre; han manglede blot Manden, der skulde føre disse Skoletanker ud i Livet og Virkeligheden.

Da var det, han modtog Brevet fra Seminarieforsender Brammer i Snested, og han forstod straks, at Stephansen var den Mand, han manglede.

Herom fortæller Grev Holsteins Biograf, Pastor A. L. Holm:

„Neppe var det bestemt, at Opdragelsesanstalten skulde afløse Hospitalet, saa fandtes ogsaa Manden, hvem Holstein med fuld Tillid kunde betro dets Bestyrelse. Det var Institutbestyrer Stephansen fra Aalborg. Holstein havde ei søgt denne Mand, han førtes ham i Møde af Herren. Først brevvekslede man i nogen Tid om Sagen, men da slig Maade tit fører en Sag, der kræver nøie Overveielse og dog hurtig Bestemmelse, i Langdrag, besluttede Stephansen sig til i Efteraaret 1832 selv at reise til Holsteinborg for selv at træffe nærmere Aftale og om muligt endelig Afgørelse. Ved Efteraarseksamen i Venslöv Skole først i November 1832 saaes Holstein og Stephansen første Gang, idet Stephansen paa Veien fra Korsør til Holsteinborg tilfældigvis kom ind i Skolen; men skjønt de ei havde set hinanden Ansigt til Ansigt, var det dog, som et Par gamle Bekjendte mødtes, saa

fortrolige vare de med hinandens Ønsker, saa begejstrede for en og samme Plan. Strax efter Examen tog de samlede til Holsteinborg, og nu blev hele Eftermiddagen og det Meste af Natten anvendt til at udarbejde de foreløbige Bestemmelser for Institutts Indretning; det blev derhos i Herrens Navn og Tillid til hans Velsignelse besluttet, at det skulde tage sin Begyndelse det paafølgende Foraar. Ved gensidig Opofrelse blev dette muligt. Holstein var villig til at give det fornødne til den første Indretning, foruden at han gav Lokale og Jordtilliggende tilligemed den gamle Herregaardshave og et andet betydeligt Areal Havejord; ligesaa paatog han sig at gjøre alle Forandringer og Indretninger paa sin Bekostning. Stephansen paa sin Side forlod med sin fortræffelige Hustru en indbringende og fordelagtig Stilling i Aalborg for at tage mod det Mindre og Ringere, der gav dobbelt Møie og Arbeide; med den største Beredvillighed bragte han flere ei ubetydelige Offre for at bringe Planen til Modenhed jo før jo heller, og saaledes lykkedes det ved fælles Bestræbelse at lade Institutet tage sin Begyndelse til den bestemte Tid“.

Der er det at føje til denne Fremstilling, at det ikke var *helt* tilfældigt, at Stephansen kom ind i Venslev Skole hin Oktoberdag 1832. Han og Læreren, *Rasmus Sørensen*, var nemlig gamle Bekendte. Om den mundtlige Overenskomst mellem Grev Holstein og Stephansen, maa det vedføjes og fremhæves, at den lød paa, at Greven gav Stephansen Lov til at indrette *sit* „fellenbergske Institut“ i hans ødelagte Hospital. Det var ikke Greven, der *antog* Stephansen som Bestyrer for sin (Grevens) Anstalt. De mødtes paa lige Fod.

Paa Hjemrejsen besøgte Stephansen Chatrinelyst ved Sorø for at bese det derværende fellenbergske

Børnehjem, og den paafølgende Vinter arbejdede han ivrigt med at uddanne sig i Husflid, noget han mente kunde være af Betydning for ham i Fremtiden. Og da Foraaret kom, overdrog Anders og Dorothea Stephansen deres Pigeinstitut til Lærer *C. Møller*, den senere Forstander paa Flakkebjerg Opdragelsesanstalt, og deres Drenginstitut til Lærerfamilien Olsen. Børnehjemmet, „Instituttet“, paa Fuirendal aabnedes paa Greveparrets Sølvbryllupsdag, den 4. Maj 1833, og blev, ifølge L. A. Holm, „en ny og yndig Blomst i Brudekransen“.

Den Del af Gaarden, der var overdraget til Børnehjemmet, bestod af en toetages Hovedbygning med tre Sidefløje og to Huse til Avlsbrug, altsammen grundmuret Bygning, stort og rummeligt, men overordentligt forsømt. Anders Stephansen havde aldrig set et Hus, der var saa forfaldent, som Fuirendal var, da han kom dertil, og efterhaanden, som man behøvede større Lokale, maatte først Gulve, Trapper, Vinduer, Døre, o. s. v. fornyes. Det var en lang og bekostelig Historie, og den tærede stærkt paa Grevens Pengepung. Hvad Anders Stephansen havde bragt med af Penge fra Jylland, fik paa samme Maade og ret hurtigt Ben at gaa paa.

I Hovedbygningen blev der indrettet en stor og rummelig Skolestue, en smuk Syskole med Væverstol, et Soveværelse for Pigerne og et for Drengene med et tilstødende Soveværelse for en Lærer, saa Børnene ogsaa om Natten kunde være under Opsyn. Desuden var der Køkken, Spiseværelse o. s. v. Det bør ogsaa nævnes, at der var en rummelig Gymnastiksal, og at Anstalten havde en eksamineret Gymnastiklærer.

I den ene af Hovedbygningens Sidefløje var der indrettet et Værksted til Beskæftigelse for de af

Børnene, der havde Lyst og Anlæg til at blive Haandværkere. En Del af Haven var Tumbleplads for Børnene, og et Stykke Havejord var overladt til dem at dyrke paa egen Haand.

I Haven, som var 6—7 Tdr. Land stor, fandtes en Mængde Frugtræer, som desværre paa Grund af Gaardens afsides Beliggenhed ikke rigtig kunde udnyttes. Det var derimod med større Fordel, at man dyrkede Humle, Kommen, Sennep og Kanarifrø, samt Urte- og Blomsterfrø.

Til Instituttet hørte endvidere et Stykke Markjord paa 12 Tdr. Ld. og 4 Tdr. Ld. Overdrev. Instituttet holdt 2 Heste, 7 Køer og 5 Faar. Marken var det eneste, Anders Stephansen ikke rigtig var tilfreds med. Havde der været op imod 100 Tdr. Ld., kunde man selv avle, hvad der fortæredes i Huset, og Børnene vilde da ganske anderledes blive opøvede i de landlige Arbejder.

Lærerstabten var faatallig. Den bestod kun af Anders Stephansen og hans Hustru samt Gymnastiklæreren. Der var ikke Raad til mere. Anders Stephansen opførte paa Regnskabet den imponerende *lille* Sum af 300 Rbd. som sin aarlige Indtægt. Af disse 300 Rbd. skulde fire Mennesker leve. Hans Svigerforældre boede nemlig hos dem.

Instituttet begyndte med 10 Børn, der alle var indsat paa Grevens Bekostning. Der var baade Dreng og Piger, og de var af forskellig Alder og af forskellig Beskaffenhed. Der var en 14-Aars Dreng, som til at begynde med ikke kendte et Bogstav, og en af Pigerne var saa fordærvet, at man til sidst maatte vise hende bort.

Børnene fik fire Timers Skoleundervisning om Dagen (Religion, Læsning, Skrivning og Regning). Den første Time begyndte Kl. 6 om Morgenen, og

de andre Timer var lagt saaledes, at de kom til at veksle med Arbejde i Gaard og Have.

I Juni 1834 holdt Stiftelsen sit første højtidelige Aarsmøde, og Stephansen kunde da glæde de tilstedeværende med, at Stiftelsen i det forløbne Aar i flere Henseender havde været i frodig Fremgang.

I den trykte Aarsberetning betegnede han gentagende Anstalten som en saadan, der ikke var bestemt alene for vanartede Børn, men nærmest for faderløse og forladte, og han udtalte det Haab, at de af Stiftelsens Børn, der var af en bedre Natur, kunde have den Indflydelse paa deres forsømte og vanartede Kammerater, at disse kom til at føle, hvor godt det er at være i gode Menneskers Samfund. „Skulde derimod“, føjer han til, „Stiftelsen friste den Skæbne, at det kun blev saadanne forskudte Børn, som ingen anden vilde have, den fik at opdrage, da vilde Byrden blive tung og Udsigterne for dens Virksomhed ikke de bedste“.

Det var nemlig i høj Grad at befrygte, at det vilde tage den Vending. Af Hensyn til Fuirendals vanskelige Stilling havde Stephansen nemlig set sig nødsaget til at foreslaa Greven at indmelde sig som Medlem i „Committeen for at grundlægge en Anstalt for moralsk fordærvede Personers Forbedring“ for ad den Vej at opnaa et større Børneantal. Saa kunde de filantropiske Autoriteter med det samme faa Lejlighed til at erkjendte sig om, hvad den fellenbergske Anstalt paa Fuirendal duede til.

Greven gik kun modstræbende ind paa Stephansens Forslag. Hans Anstalt skulde være et Hjem for fattige Børn, som det lød paa i Fundatsen af 1811; han vilde nødig have den gjort til et Forbedringshus for Gadelømler. Men Stephansen saa her den eneste Redning for Foretagendet, og da Greven i Julen 1833

holdt Møde paa Holsteinborg med Godsets Skolelærere, blev Planen taget frem til Drøftelse. Da de fleste af Skolelærerne var af samme Mening som Stephansen, bøjede Greven sig for Majoriteten, og dermed var Børnehjemmets Skæbne foreløbig beseglet.

Komiteen sendte 1834 tolv Drengene fra København. De var mellem 12 og 16 Aar og kendt af Politiet „som de mest balstyrige Karnifler“. „Til Grevens og Committeens Glæde“, fortæller Stephansen i et Brev,¹⁾ „lagde Gud sin Velsignelse i vore Bestræbelser for disse Krabater. Og et Aars Anstrengelse — efter Pastor Visbys Mening, som Prøve med „moralsk fordærvede Børn“ — tilbød Greven at modtage i Institutet indtil et Antal af 40 saadanne Børn for noget over 20 Rd. i aarlig Contingent for hvert, men da jeg ej kunde samtykke med Greven i denne lave Betaling til Institutet for hvert Barn, saa tog Comitteen den Beslutning, at den vilde oprette sit eget Institut, og forlangte mig dertil som Forstander. Jeg raadede Greven til at opgive sin Idee og sin Stiftelse, som han manglede Formue til at udføre, og hvortil der nu tilbød sig en passende Lejlighed, hvorved den kunde gaa over i en Andens Haand, men Greven vilde beholde sit Institut, „naar jeg vilde blive hos ham“.

Paa Stephansens Anbefaling udnævnte Komiteen C. Møller fra Aalborg til at være Forstander for den Opdragelsesanstalt, som aabnedes i Flakkebjerg 1839.

Ved Forbindelsen med omtalte Komite var Stephansen kommen ind i et brydsomt Arbejde, der nok kunde fordre en Mands Kraft. Mange af disse Børn var, naar han modtog dem, i den Grad ødelagte, at det var højst sandsynligt, at de i den voksne Alder vilde havne i Tugthuset, om det ikke lykkedes at lede dem ind i bedre Livsvaner.

I disse Aar gjorde Anders Stephansen og hans Hustru de Erfaringer, der underbyggede deres Opfattelse af de „moralsk fordærvede“ Børn. De saa, at de smaa Labaner ved forstaaende Behandling i de fleste Tilfælde lod sig lede til Lydighed og Orden, og de erfarede, hvorledes Barnets naturlige Arbejdslyst kunde vaagne, saa man kunde nære berettiget Haab om, at de i Fremtiden vilde blive til at tjene deres Brød paa ærlig Vis.

Selvfølgelig var der nogle, der var langsomme til det gode og vanskeligt lod sig lede. Men saa tænkte Stephansen og hans Hustru som saa: „Idelig Draabe huler Stenen; om de end ikke blive som vi ønsker dem, saa vil dog enkelt god Lærdom faa Indpas i deres snævre Hjerter, og vi have gjort, hvad vi kunne for at redde deres Sjæle fra Fordærvelse“.

Men vanskelig og brydsom var Stillingen, og ofte var Dorothea Stephansen nær ved at fortvivle. Mere end een Gang gik hun borte i en afsides Allé og græd over Fremtidsudsigterne. Men Kærligheden til Børnene gjorde dem begge stærke og lærte dem Taalmod, og det er deres eget Vidnesbyrd, at deres Kærlighed og deres Kraft til Selvfornægtelse var kun for mindste Parten af dem selv, men blev givet fra ham, „der gør langt over det, vi bede og forstaa“.

Ved at oprette sit „fellenbergske Institut“ paa Grev Holsteins Herregaard havde Stephansen opnaaet et foreløbig sikkert økonomisk Grundlag for sin Virksomhed; men Tiden skulde vise, at han havde betalt denne Fordel for dyrt. Saa længe Greven levede, var Børnehjemmet vel betrygget. Han og Stephansen var i alt væsentligt af samme Mening, og de var begge begejstrede for Foretagendet. Men Tiderne var van-

skelige og Grev Holsteins Penge havde mangesteds Ærinde. Blandt Stephansens efterladte Papirer fandt man adskilligt, der vidnede om disse Vanskeligheder. Der var saaledes et Brev fra Grev Holstein, saaledes lydende: „Kære Stephansen! Jeg sender Dem hermed 5 Rigsdaler. Det er alt, hvad jeg i Øjeblikket ejer og har, men naar jeg faar Mere, skal jeg nok sende Dem det. Se endelig at slaa Dem igennem saa længe!“

Ellers fandt Anders Stephansen og hans Hustru sig vel tilrette i Sydvestsjælland. Det kristelige Røre, der her var imellem Bønderne, tiltalte dem i høj Grad, og L. Budde nævner, at adskillige, af den fynske Vækkelses Mænd, — særlig Jens Corneliussen — kom fra Begyndelsen af ofte hos Stephansens, og denne Omgang gav sit Bidrag til, at Stephansens Virksomhed fik et levende, kristeligt Præg, som den siden efter stadig beholdt. Dertil kom at Stephansen og hans Hustru hurtigt blev højt skattede af enhver der paa Egnen, der i andre Henseende var berørt af aandeligt Liv. I Nabobyen boede saaledes den ejendommelige, senere vidt bekendte Skolelærer Rasmus Sørensen, en Mand, som Stephansen satte Pris paa. Han sagde om ham, at han i sit Væsen, sin Tankegang og Undervisningsmaade var „som en Kæmpevise“, medens Peter Rørdam, der i Sommeren 1837 besøgte baade Stephansen og Rasmus Sørensen, syntes, han var „en Flintesten, af hvem der bestandig fløj Gnister“. Stephansen og Sørensen besøgte ofte hinanden, og naar først Samtalen var kommen i Gang, kunde det godt blive sent, før de skiltes.

I det Hele, var Stephansen en Mand, det nok var værd at besøge. Peter Rørdam gav ham ved ovennævnte Lejlighed følgende Skudsmaal i sin Dagbog: „Stephansen er den behageligste Mand, jeg har truffet

paa min Rejse. Han er rigt begavet af Gud, hans Sjæl er fuld af Billeder og af Glæde og Fred“.

Det var efter et jevnt Skøn at haabe, at Virksomheden paa Fuirendal kunde fortsætte i mange Aar, og maaske kunde Tingene arte sig saaledes, at man i Fremtiden kunde undvære Komiteens Børn, saa Gaarden saaledes blev et rigtigt Børnehjem.

Da døde Grev Holstein efter ganske kort Tids Sygeleje 1836, og ved hans Bortgang kom Børnehjemmet til at savne den Støtte, der var nødvendig for dets fremtidige Tilværelse under den velhavende Form, det trods alt dog i mange Stykker havde haft. Fra at have Hjemstedsret paa Herregaarden, sank det nu ned i Armod værre end den, der fandtes i mangel en Indsiddersstue.

Grev Holstein havde været en Mand med mange Ideer, og af hans Ideer var der flere, der nærmede sig til at være geniale. Men han led den Vanskæbne, der let følger den, der er forud for sin Tid. Trods det, han som Regel var paa den rigtige Vej, naaede han ingenlunde altid frem til Maalel. Han var ikke af dem, der med Mod og paagaende Beslutsomhed bryder igennem alle Hindringer. Hellere vilde han prøve, om han ikke ved Lempe og personligt Offer kunde vinde frem. Der var over baade hans legemlige og aandelige Fysiognomi noget fint og nobelt, noget afdæmpet, noget, der gør den fortræffelige Borger, men som dog let kan komme til at se ud som en Mangel, hvor det gælder om at tage et forsvarligt Tag i Tidens Hjul.

Til stor Skade for Grev Holsteins Minde blev hans Billede i høj Grad tilsløret og afbleget ved den omfangsrige og pertentlige, men særdeles talentløse Biografi af ham, som blev skrevet af Pastor L. A. Holm, og som stadig har været saa at sige

den eneste Kilde til Underretning om hans Liv og Virke. Ganske anderledes tydeligt kommer han frem i de Mindeord, Rasmus Sørensen udtaler over ham i sin Selvbibliografi: „Han var ingen Kæmpe i Sjæl og Legeme, ingen Eksellence Rewentlow med det ærefrygtindgydende Præsidentvæsen og det udtryksfulde, førende Ord, men skønt klejn af Bygning og liden af Vækst, havde han en selvstændig Overbevisning, en fast Villie, en seig Udholdenhed, en utrættelig Flid og en rastløs Virksomhed med alt det overordentlig Meget, hvorpaa hans uforanderlige Gavnelyst kastede sig“.

HOLSTEINSMINDE

De, som styrede Holsteinborg Gods, indtil den unge Greve blev fuldmyndig, var venligt stemt over for „det fuirendaler Institut“, men af Pengehensyn maatte man se at faa Gaarden taget i andet og mere indbringende Brug. Dog var det ingenlunde Meningen, at man pludselig vilde gøre Stephansen og hans Børn husvilde. Det blev ved det gamle foreløbig, indtil Stephansen kunde flytte.

Men skulde Børnehjemmet bestaa, skulde der Penge til; nu kunde man ikke mere gaa til Holsteinborg, naar Kassen var tom. Man gik da den Vej, at man udsendte en Aarsberetning med Indbydelse til at støtte Instituttet. Planen viste sig at være god. Der indkom som Gaver ialt 3829 Rbd., og dermed var man over den øjeblikkelige Trang. Blandt Bidragsyderne var Dronningen, Kronprinsen og Kronprinsessen. Sidstnævnte foranstaltede desuden en Bortlodning af Damearbejder, der indbragte 1285 Rbd. Til at administrere Pengene, der saaledes kom ind,

indsatte *Enkegrevinde v. Holstein* en midlertidig Direktion for Instituttet, bestaaende af Pastor Holm, Holsteinborg, Pastor Tryde, Kvislemark og Anders Stephansen. De skulde hver Maaned samles paa Fuirendal og der raadslaa med Grevinden om, hvad der kunde gøres for Stiftelsen.

Man var nu den første Tid nogenlunde vel faren, men det var selvfølgelig langt fra, et Instituttets Fremtid var betrygget. Det gjalt mere nu end nogensinde om at tage alle Ting i Betragtning.

Da Stephansen mente, Børnenes Arbejdskraft baade af pædagogiske og økonomiske Grunde burde tages lidt bedre i Brug end hidtil, indgav han paa Instituttets Vegne en Ansøgning til Kancelliet om Til ladelse til ¹⁾ uden Indsigelse af vedkommende Lavsvæsen at sælge, hvad der i Instituttets Haandgerningskoler maatte blive forfærdiget; ²⁾ uforment og uden speciel Ansøgning for hvert enkelt Tilfælde at antage Haandværkssvende til at undervise i disse Skoler; ³⁾ at de i Stiftelsen optagne Drengbørn maatte uden at underkaste sig Lovbestemmelserne om Læredreng vedblive at oplæres i Instituttet, indtil de kunde blive antagne som Forbundtere hos en Mester. — Disse Punkter blev approberede af Kancelliet 1836, og dermed opnaaede Stephansen det lovmæssige Grundlag for den Haandgerningsundervisning, han lige siden han kom til Fuirendal havde syslet med at faa indført. Han naaede ogsaa saa vidt, at de 3—4 Smaaværksteder han fik oprettet, virkelig kunde betale sig samtidig med, at Drengene fik nogen Undervisning i „Sløjd“. Men det kneb at faa Svende, der egnede sig til at omgaas Drengene, og det var kun ganske faa af Drengene, der egnede sig til at blive Haandværkere.

Administrationen af Grevskabet fandt det rimeligt, at man ydede Stephansen nogen Hjælp af Grevska-

bets Midler til Oprettelse af et nyt Børnehjem. Stephansen havde jo anvendt alt, hvad han ejede og havde, da han kom til Fuirendal. Man tilbød ham en af Godsets Fæstegaarde paa billige Vilkaar, men det blev dog ikke til noget, og Enden paa de mange Forhandlinger blev omsider den, at Grevinden ydede Stephansen et rentefrit Laan paa 4000 Rbd., og at hendes Søn, den unge Greve, traadte til med 2000 Rbd., for at Stephansen for disse Summer kunde erhverve sig et Hjem for sit Institut *uden* for Grevskabet.

Ved Hjælp af disse 6000 Rbd. samt et Laan i Nationalbanken paa 5000 Rbd. købte Stephansen endelig i Efteraaret 1839 for 11000 Rbd. Arvefæstegaarden Hjortholm, som havde et Tilliggende af omtrent 160 Tdr. Land. Gaarden hørte under Universitetets Gods i Førsløv Sogn ved Fuglebjerg. Et Par Maaneder senere fik Gaarden ved kgl. Bevilling og til Minde om Grev F. A. Holstein Navnet *Holsteinsminde*.

Den Hjælp, man saaledes ydede Anders Stephansen, var *ikke* overdreven i Forhold til, hvad han selv havde ydet. Man maa her erindre, at de 4000 Rbd., han bragte med fra Aalborg, var gaaet ind i Stiftelsen paa Fuirendal, og nogen egentlig Løn for sin Kones og sit eget Arbejde havde han aldrig faaet. I Regnskabet for 1837 staar „Bestyrerens Løn“ opført til 241 Rbd. 4 Mark. Gennemsnitlig fik han i disse Aar ca. 250 Rbd. om Aaret. Dog har disse fattige Indtægter næppe trykket ham, bl. a. af den Grund, at han betragtede Stiftelsen som *sin egen*. — Paa den anden Side maa det heller ikke glemmes, at Stephansens Virksomhed kun havde været til Udgift for Grevskabet, at Stephansen ikke kunde gøre juridisk Krav paa noget som helst, og at Grevskabet var villig til ogsaa i Fremtiden at yde ham virksom Hjælp. Men nægtes

kan det ikke, at man gik Stephansen for nær, da man i Kraft af det ydede Laan oprettede en *ny Fundats* for Institutet og ved de ny Bestemmelser lagde *al* Myndighed i Haanden paa *Stiftelsens Patronat paa Holsteinborg*. Herom fortalte Stephansen i et Brev mange Aar senere:

„Da Præsten Holm saae, at jeg saaledes blev emanciperet fra Grevskabet, fik han Enkegrevinden til at indsætte sig i Bestyrelsen for „det fuirendaler Institut“, ligesom Tilfældet havde været i dette Institut ved dets Begyndelse med Præsten Duus i Haarslev. Holm var en Svigersøn af Caspersen, det vigtigste Medlem i Committeeen for Flakkebjerg Institut, og han, som Enkegrevindens Sognepræst“ syntes derfor, at det var baade rimeligere og rigtigere, at Institutet ved Grevens Død blev overdraget til Committeeen, end at overlade det til mig, der efter hans Mening baade *forsømte, forførte og fordærvede* Institutets Pleiebørn. Ved Enkegrevindens Foranstaltning blev altsaa efter Grevens Død hendes Skriftefader Pastor, lic. theol. Holm indsat som Directør i Institutet, og da jeg ved Hjælp [af] fornævnte 6000 Rd. og et l. Prioritetslaan paa 5000 Rd. havde kjøbt Hjortholm, saa sørgede Pastor Holm for at Institutet igen ved en *ny Fundats* blev inddraget under Lehns-grevens Høihed, som stedsevarende „Patron for Institutet“, uden at Greven derved paadrog sig mindste Forpligtelse i nogen Maade. Den saakaldte Bestyrer blev derimod ved Fundatsen forpligtet til i Huset, i Marken og i Skolen at udføre alt, som en Tjenestekarl, efter Grevens egen Vilkaarlighed. Greven entlediger Bestyreren og indsætter en Ny i hans Sted efter eget Fordogtbefindende. For at Institutet efter Holms Ønske lettere kunde, mig til Skade, overgaae til at blive en Eiendom for Committeeen, blev det bestemt i

Fundatsen, at Greven kunde hæve Institutet, naar han vilde, lade dets Eiendom realisere ved offentlig Auction, for at betale dets Gjæld med det, som dermed indkommer, og Capitalen, der bliver tilovers, kan da betroes til „en Indretning og lignende Beskaffenhed“ — Institutet i Flakkebjerg — skeer dette ikke, betales de 6000 Rd. tilbage til Grevskabet, og det offentlige Skolevæsen faar Resten af Capitalen“.

Denne Beretning giver et lille Indblik i, hvor vanskeligt Stephansen var stillet efter Grevens Død. Hvad man nu gav ham med den ene Haand — bl. a. som Erstatning for, hvad han selv havde ydet — det tog man med den anden, idet man gjorde ham fuldstændig afhængig af den unge Greve, der betragtede ham med Ligegyldighed, og Præsten Holm, der kun ønskede at faa ham sat ud af Spillet. At dette ikke blev gjort, skyldtes rimeligvis den Agtelse, Enkegreven inden nærede for ham og hans Hustru, og desuden kunde man ikke godt lade den Mand i Stikken, der havde været den afdøde Greves nære Ven.

I Virkeligheden gængede Grunden under Stephansen lige fra Grevens Død til hen i Halvtredserne, da han personlig opnaaede et aarligt Tilskud paa 1000 Rd. paa Finansloven, og da han havde Højskolen paa Hindholm at støtte sig til. Der skal Tro og Styrke til at holde ud under slige Vilkaar.

L. Budde fortæller følgende om, hvordan Stephansen og hans „Institut“ holdt sit Indtog paa Holsteinsminde: „Holsteinsminde var en dobbelt Bondegaard med en Lejlighed, som den almindelig findes paa saadanne Gaarde paa Landet, men lidt mere end almindelig forfalden. Vinteren igennem vandrede Stephansen med sine Drenges daglig derover — en god halv Mils Vej eller lidt mere — for at sætte Gaarden i beboelig Stand. Kom Natten bag paa dem under

Arbejdet, eller var Vejret alt for slemt, saa sov baade han og de i Søsterseng paa Gaardens Hølofter. Den 4. Maj 1840, Syvaarsdagen efter Oprettelsen, udvandrede omsider Stephansen og hans Hustru fra Fuirendal til Holsteinsminde med hele deres Børneflokk, bærende hver sin Del af Husgeraadet, og alle til Fods, med Undtagelse af den mindste Dreng — han red paa Stephansens Ryg“.

Der er en og anden vi savner, idet vi ser dette Optog drage forbi. Hvor er „Instituttets Patronesse“ Grev F. A. Holsteins Enke? Og hvor er dets „Direktør“, Pastor lic. theol. L. A. Holm? Muligvis sidder han hjemme i sit hyggelige Studereværelse og filer paa sin Oversættelse af Thomas a Kempis' „Kristi Efterfølgelse“, som han er i Færd med at faa ud i nyt Oplag. Men lad ham sidde, og lad ogsaa Grevinden være i Fred! Anders Stephansen og hans trofaste Hustru vandrer af Sted til deres nye Hjem, og Haabet lyser paa deres Vej.

Vi følger atter L. Buddes Beretning:

„Trods Vinterens Arbejde var der imidlertid endnu en hel Del tilbage at ønske med Hensyn til Beboeligheden. Stuehuset var gammelt eller i det mindste forfaldent, Vinden smuttede ind og ud gennem Revner i Mure, Vinduer og Døre, og Regnen faldt dryppende ned fra oven gennem Sprækker i Tag og Loft. Pladsen var indskrænket. En Del af Drengene sov endnu paa Hølofterne, og mellem Resten af Børnene delte Stephansens deres egne Senge og Sengeklæder ud — selv lagde de deres Madrasser paa Gulvet i en eller anden nogenlunde betryggende Krog“.

Det var ikke saa sært, at der nu og da baade hos store og smaa kunde røre sig et Savn af Fuirendals herskabelige Behageligheder.

„Mon vi ikke snart igen skal have Pandekager?“ hørte Stephansen en Dag en af de mindste Drengene spørge en anden.

„Vi faar aldrig mere Pandekager!“ svarede den anden med mørkt Mismod. Han var ældre og mere prøvet.

„Da fik vi da paa Fuirendal!“ indvendte den lille.

„Ja, paa Fui—rendal!“ lød den andens Svar med et Suk, som om det gemte en Verden af Savn og bedrøvet Ihukommelse af tabte Herligheder.

Men Stephansen gik ind og skrev en Vise om Fuirendal, som længe efter gik mellem Børnene.¹⁾

Jorden var lige saa forsømt som Bygningerne. Hegnet var forfaldet, og der var ikke gjort noget for at bortlede Vandet fra de sure Lavninger. Jorden var ikke inddelt i Sædskifter; man havde saaet paa de Pletter, hvor man mente, Sæden vilde give bedst, og der var ikke saaet Kløver. Det første Aar var Rug-avlen 22 Tdr. 6 Skpr. efter 5–6 Tdr.s Udsæd. Aaret efter avledes 66 Tdr. 2 Skpr. efter 9 Tdr.s Udsæd.

Hele Aaret 1840 var man optaget af at opføre nye Bygninger. Omegnens Godsejere kom til Hjælp med Penge og Materiale, og Omegnens Bønder kørte frit alt, hvad der skulde bruges til Byggeriet. Da Vinteren kom, var man naaet saa vidt, at man i al Tarvelighed havde Plads for de 40 Børn, man ventede paa, men ikke havde endnu.

At man kunde naa saa vidt, skyldtes først og fremmest de Gaver, som strømmede ind fra Tidens Menneskevenner. Aarets Regnskab viser, at i Pengegaver indkom 3244 Rbd. 2 Mrk. 2 Sk., i aarligt Bidrag 427 Rbd. og i Gaver i Naturalier 425 Rbd. 1 Mrk.

Men Byggeriet slugte mere, end der var kommen ind, og ved Aarets Slutning stod Stephansen med et Underskud paa ca. 2000 Rbd. Men dette Underskud blev dog nogenlunde dækket af et nyt rentefrit Laan fra Holsteinborg. Men dermed var Stillingen ikke klaret. Der var endnu mangfoldige Ting, der mang-

lede og skulde skaffes, Inventar, Besætning, Avlsredskaber o. m. m., og Kassen var tom og det lod ikke til, der var nogen, der igen vilde ofre mere paa Anstalten. Da Juni Termin kom, var det Stephansen umuligt at svare, hvad han skulde, og han saa da ingen anden Udvej end at gaa over til Herredsfogeden, Etatsraad Leuning i Førslev, og melde sig fallit. Etatsraaden mente dog, de burde vente nogle Dage endnu, saa skulde han se, hvad han kunde gøre. Han satte da en Bidragsliste i Gang blandt Egnens rige Godsejere og indsamlede paa den Maade 2300 Rbd. til Holsteinsminde. Et Par Aar senere skænkede Dronning Karoline Amalie Holsteinsminde en Driftskapital paa 2000 Rbd. Paa den Maade klarede Stephansen de værste Skær og paa den Maade ændredes Stillingen saaledes, at Patronatet af Hensyn til de mange ansete og indflydelsesrige Mænd og Kvinder, der havde ydet betydelige Bidrag til Stephansens Børnehjem, ikke uden videre kunde handle med Holsteinsminde efter Forgodtbefindende.

Patronatet havde ellers i Begyndelsen af Fyrreerne mest Lyst til at overdrage Anstalten til Komiteen for Flakkebjerg og saa lade Stephansen sejle sin egen Sø. Herom fortæller Stephansen i sit Brev til Fr. Barfod af 30. Juli 1843: „Vi lever her paa Holsteinsminde, som sædvanligt, endeel Speditionshandel have vi med Næringsсорger, og vor Greve, der kaldes Patron, og lader til, efter Mundsvejr at dømme, at han er vor Beskytter, fik for kort siden isinde, ganske hemmeligt at overdrage Stiftelsen til Committeeen for „moralsk Fordærvede“, saaledes at Møller fra Flakkebjerg skulde drage herind, og jeg ud i den vide Verden igen at see mig om; men jeg kom itide efter [det] og fik Projectet forebygget denne Gang“. ¹⁾

Anders Stephansen og hans Hustru havde fra

deres Ungdom af været stærkt knyttede til Folk af Landets Aristokrati, Herremænd og Godsejere. Gaar vi Regnskaberne igennem fra 1837 til langt op i Halvtredserne, ser vi, at Gaverne til Børnehjemmet næsten udelukkende kom fra Herremænd og Præster. Peder Larsen Skræppenborgs Navn staar som en Undtagelse, bekræftende den Regel, at Bønderne ingenting ydede.

Og dog blev Anders Stephansen og hans Hustru ved at føle sig som hørende til Folkets brede Lag. Dette bestemte Stephansens Stilling til den begyndende politiske Bevægelse. Vel blev han ingen „Bondeven“ i Ordets almindelige Betydning; dertil havde han for vaagent et Øje for de Skævheder, der skæmmede Bonderøret; men der var meget deri, han havde Sympati for. Og da han — med Rette eller Urette — hen imod 40-ernes Slutning følte sig svigtet af Herremændene, søgte han, og fandt paa en vis Maade, Støtte hos de sjællandske Bønder.

EN DAG PAA HOLSTEINSMINDE.¹⁾

Klokken er 5 om Morgenen — en Vintermorgen. Stephansen er oppe, først af Alle i Huset. Han lægger i Skolekakkellovnen og gaar rundt til Sovestuerne. „Op, op! Op, op!“ lyder hans Røst og faar allevegne Smaafyrene til at fare op i Sengen. Saa gaar han over i Skolen igen for at se, om det brænder godt i Kakkellovnen, og naar han er sikker paa den Ting, vender han tilbage til Sovestuerne. „Op, op! Op, op! Hvem er en doven Krop? Op, op!“ kalder han igen. Saa er det Tid at tænde Lys paa Skolen, og naar det er gjort, og han endnu engang har set til sin Kakkellov-

ovn, vender han tredje og sidste Gang tilbage til Sovestuerne, og den, der saa ikke er oppe og har redt sin Seng net og ordentligt, han ved godt, at nu bliver Stephansen vred, og saa kan det nok være, han kommer paa Benene i en Fart.

Kl. 5^{1/2} er hele Flokken, Piger og Dreng, samlet med ham paa Skolen, og han holder Morgenandagt og læser en Time med dem i Religion. Der er en lille Erindring fra hans Barndom, som gør, at han ikke er alt for striks i at forlange, de skal gøre ham Regnskab for „hvorlunde“, men „at“ de kan faa „Syndernes Forladelse“. Det taler han med dem om, og derom kan han give dem Besked, for det har hans Moder sagt ham, og „Moders Navn er en himmelsk Lyd“. Han gaar ind i deres Liv, som han kender ud og ind, lærer dem at forstaa, hvor livsaligt det er at faa den, saa mangen en lille Synder faar milde Øjne derved.

Kl. 6^{1/2} gaar han med sin Flok over i Spisestuen og spiser Øllebrød sammen med dem, men Kl. 7 er baade han og den paa Skolen igen. Kl. 8 er Madam Stephansen kommen op og møder til en Time i Skøn-skrivning, for deri er hun ferm, men Stephansen ikke. Til Gengæld kan han skære Penne — Staalpennens Tid er endnu ikke oprunden, man nøjes med Gaasefjer — det kan hun ikke, derfor bliver Stephansen derinde. Hun bøjer sig ned over Skrivebøgerne, skriver for og retter, han sidder ved Pulten og snitter, og Børnene ere meget flittigere i at komme op til ham og faa deres Penne skaarne end i at følge hendes Forskrifter. Det giver et Kammeratskab mellem ham og dem, som er til Fornøjelse paa begge Sider. Midt under denne travle Virksomhed stopper Dorthea en lille Person i Farten, erklærer hans Pen for dadelfri og sender ham slukøret tilbage til sin Plads. Men næppe har hun

bøjet sig ned over en ny Bog, førend den lille Person skotter op til Stephansen, faar et fiffigt Øjekast til Svar, smutter lydløst op til ham, faar sin Pen skaaret og vender tilbage til sin Plads, straalende over hele Ansigtet. Stephansen blinker fortroligt til ham og glæder sig lige saa hjærteligt, som det andet Barn over det Puds, de saa lykkeligt havde spillet deres Lærerinde. Det kan hænde, at en af Smaapersonerne misforstaar Meningene og begynder at ville spille Puds paa egen Haand, og saa mørknes Stephansens Ansigt, og han rejser sig i Sædet med en noget ilter Mine. Men førend han har faaet Tid til at ytre et Ord, har Dorteaa seet i Vejret med sit stille, bestemte Ansigt, og Synderen er sunket sammen under hendes Blik.

Klokken er 9, og med en jublende Frihedstrang som ikke længere lader sig holde i Tømme, styrter Børnene ud af Skolen. En halv Time til Frokost er ikke noget langt Ophold, men desto livligere bruger de baade Lunger og Lemmer, saa længe det varer. Der er en Raaben og Støjen, som om den kom, ikke fra et Par Snese, men fra et Par Hundrede. Det gælder om at tage Tiden i Agt, for nu kalder Arbejdet. Nogle af Pigebørnene kommer til Husgerning, Resten samler Madam Stephansen i Syskolen, mens hendes trofaste Hjælper fra det første til det sidste, Jomfru Sørensen, gaar i Køkkenet og passer Butikken — for en Butik har Holsteinsminde ogsaa. Dens Bestemmelse er at give lidt Arbejde og stor Fortjeneste, men den giver desto værre det Omvendte. Hvor Madam Stephansen staar for Styret, er der ogsaa Ro og Stilhed. Hendes Ansigt er nok til at sætte Respekt i en Flok, større end den, hun her har for sig, og dog er det saa roligt mildt. Hun fortæller dem Historier under Arbejdet, de synger for hende, og der falder næppe et ondt Ord end sige nogen susende Vinge.

Men Stephansen gaar paa Arbejde med Drengene. Et Par kommer i Stalden, et Par til de Haandværkere, som holdes paa Gaarden, den større Flok til Brændepladsen, — om Sommeren er det til Have og Mark. Og saa gaar det løs, men stille gaar det ikke til her. Stephansen tager selv fat som Nr. 1, er heller ikke den sidste til en Smule Lystighed, og Drengene følger ham efter med Liv og Lyst. Men dersom en Dreng bliver uartig, som hænde kan, saa hænder det ogsaa, at en Blussen farer hen over Stephansens Ansigt, og det glimter i hans Øjne. Da ihukommer han Sirach 30, 12, som hans Fader indskærpede ham. „Det er ondt, at jeg skal straffe saadan en Kylling!“ siger han; og saa klør — det er det tekniske Udtryk der paa Stedet — han Drengen, til al Uartigheden er faret ud af hans syndige Krop. Dog har han næppe faaet Tid til at tørre sine Øjne og gnide sine Rygstykker, førend Sorgen er glemt, Munterheden vendt tilbage, og de er lige gode Venner igen og dobbelt glade for hinanden.

„Det ringer!“ lyder det, og der er Glæde i Klangen af Raabet. Klokken er 12, Middagsmaden færdig, og saa sidde store og smaa sammen i Spisestuen. „Velsign vort Hus! Velsign vort Bord!“ beder Stephansen, og bagefter takker han Vorherre for Mad af Krus og Fad. Alligevel er Maden en af Dagens svage Punkter, thi der er mange Munde og lidt Sul, og saa bliver Suppen tynd. „Det var sjældne Menesker, de Stephansens, men Kosten var sløj og Klipfiskesausen drøj!“ siger mange Aar efter en af dem, der nu sidder tilbords med.

Derfor gaar det dog ikke mindre livligt til bagefter ude paa Legepladsen. Trods sine Halvtreds eller mere kan Stephansen godt være med i en Leg endnu, og der bliver dobbelt Fryd, hvor han kommer. Det er

underligt nok, at naar Madam Stephansen, som aldrig rører dem, sjældent nok skænder, kommer gaende, saa falder der uvilkaarligt en ærbødig Ro over Børnene, men Stephansen som slet ikke er bange for at klø dem, somme Tider endda alvorligt nok, kan ikke faa Lov at være i Fred for dem. Han kan for den Sags Skyld heller ikke lade dem være i Fred, kjæler for En, kniber en Anden i Øret, gjør Løjer med en Tredie og kommer i Kast med dem Allesammen. Og der er ikke den Del eller Ting, som de ikke har Lyst til at betro ham. Han er et Øjeblik kommen til at staa lidt afsides — dog ikke mere afsides, end at hans Bysbarn, mangeaarige Medarbejder og senere Efterfølger baade paa Holsteinsminde og Hindholm, Chr. Nielsen, hører det og siden kan fortælle derom — saa kommer en ung Vagabond, som ikke har været der ret længe, halvt nølende hen til ham og siger: „Stephansen! Jeg vil lade Dem vide, at nu har jeg betænkt, jeg vil spænde“. „Spænde“ betyder i Holsteinsmindes Sprog at løbe sin Vej, derfor studser Stephansen lidt og svarer: „Saa! Hvorfor har Du betænkt det?“ „Jo, for De er lige haard nok med Arbejdet, og det kan jeg ikke døje. Jeg er ikke vant til det“. „Ja, men hvorfor siger Du mig det selv?“ spørger Stephansen. „Jo, for De er en skikkelig Mand, men De er haard med det Arbejde“. „Naa, ja, ja!“ svarer Stephansen. „Naar Du har betænkt at spænde saa kan det jo ikke blive til andet. Men det var kedeligt, for jeg har netop et Ærinde til Næstved i Dag, og det havde jeg tænkt, at Du kunde udrette for mig“. „Det kan jeg godt, Stephansen!“ svarer Drengen glad. „Det jager da ikke saadan med det Andet“. „Det var rart!“ siger Stephansen. „Saa maa vi have Dig afsted i en Fart, at Du kan komme tilbage i Aften“. Drengen gaar, og det kan med det samme fortælles, at han

udretter sit Ærinde i Næstved og kommer ordentlig tilbage om Aftenen. I Morgen har Stephansen et Ærinde til Sorø, i Overmorgen til Slagelse, og Drengen udretter dem begge to punktligt. „Naa“, spørger Stephansen tilsidst, „vil Du nu til at spænde?“ „Nu vil jeg aldrig spænde“, svarede Drengen, og det Forsæt bliver han ved.

Men naar Maden er bedst, og Legen er lystigst, saa er det Tid at holde op, siger Stephansen, og naar Klokkeren er 2, slaar Arbejdets Time igen. Naar der ikke er noget særligt paa Færde, fører Stephansen Drengene paa Arbejde om Eftermiddagen som om Formiddagen, men i Dag venter han en ny Dreng, og saa tager hans Medhjælper fat, og Stephansen gaar ind i sit Kammer. Lidt efter kommer den nye Dreng og bliver øjeblikkelig ført ind til Stephansen. Døren lukker sig efter ham, han staar alene foran „Bestyreren“, og hans Ansigt er spændt og bekymret, for han véd, at han staar der, fordi han har stjaalet en Skinke og et Par Pølser, og det er sagt ham i Forvejen, at nu kommer han ind til En, der ikke lægger Fingrene imellem og kan faa en Dreng til at neje sig. Et Øjeblik ser Stephansen tavs paa ham, lægger derpaa sin Haand paa hans Skulder og spørger: „Véd Du ikke, at det er Synd at stjæle, Mads?“ „Jo!“ svarer Mads. „Ja, men hvorfor stjal Du saa alligevel?“ spørger Stephansen igen. „For jeg var sulten“ svarer Mads. „Se, se! Se, se! Var Du sulten, Mads?“ siger Stephansen tankefuld. Hans Haand bevæger sig fra Drengens Hoved nedad, glider kælende hen over hans Kind og lister sig ind under hans Hage, og saa føjer han til: „Gaa saa ud og faa noget at spise, Mads, og lad være med at stjæle!“ Mads bliver rød over hele sit Ansigt og vender sine Øjne op imod ham, men lige med et giver han sig til at tørre dem, vender sig om og gaar ud for at faa noget at spise.

Dermed er den Modtagelse besørget, og Stephansen tager sin Hat og gaar ud for at gøre en Runde og se efter i alle Kroge, om Tingene er i Orden, som de skal være. Træffer han Uorden paa saadan en Tur, saa bliver han vred, saa kan ikke engang Dorthea være sikker paa, at det ikke gaar ud over hende med. Hun og Jomfru Sørensen sidder i Dagligstuen og syer og tænker paa Ingenting, pludselig springer Døren op, Stephansens Ansigt, mørkerødt og bistert, kommer frem i den, og han siger ikke et eneste Ord, men kaster forbitret en gammel Pjalt midt ind paa Gulvet. Den har han fundet et Sted, hvor den ikke burde være, og nu lægger han den lige for Øjnene af Dorthea, saa hun selv kan se, hvordan det staar til derude i Krogene. Dorthea siger heller ikke et Ord, og Stephansen smækker Døren i og forsvinder. Men ikke mange Minutter efter springer Døren op igen, Stephansens vrede Ansigt viser sig paany, og nok en Pjalt ryger hen over Gulvet og lægger sig fredeligt til Hvile ved Siden af den første. Døren farer i med et Smæk, men alle gode Gange er tre — Stephansen sætter altid saa ubeskrivelig stor Pris paa Tretallet — nok engang springer den op, den tredie Pjalt ryger ind ad den, og med et Smæld er den lukket igen. Lidt efter aabner den sig sagte og spagfærdigt, Stephansen kommer langsomt ind, gemmer Hænderne paa Ryggen og vandrer frem og tilbage paa Gulvet med en yderst sagtmodig Mine. Dorthea siger stadig ikke et Ord, men sidder rolig og syer, Stephansen skotter længselsfuldt til hende med et Ansigt, der bliver mere og mere flovt. Endelig ser Dorthea op, ryster paa Hovedet og siger: „Fy-y, Stephansen! Du var fæl!“ „Var jeg, lille Dorthea?“ spørger Stephansen og standser brat foran hende, straalende over hele sit Ansigt og følende, at Isen er

brudt. „Var jeg fæl?“ „Det var Du!“ nikker Dorthea, og Stephansen gnider sig inderlig fornøjet i Hænderne, bøjer sit Ansigt ned imod hendes og ser hende med et skælmsk Smil ind i de klare, milde Øjne. Derpaa retter han sin Ryg, slynger Hænderne sammen bag ved den og spadserer rank og fri, med korte, hurtige Trin, op og ned ad Gulvet som den, der har kastet sin Byrde fra sig og føler sig som en Mand igen. Og saa begynder Talen at strømme fra hans Læber, Ansigtet spiller i skiftende Udtryk, Armene kommer frem fra Ryggen, og den højre Haand løfter sig med en ejendommelig snappende Bevægelse, som fanger den noget i Luften. Det er Ideer, den fanger. De komme, en efter en, i broget Mangfoldighed, jagende hinanden som Bølger fra et sprudlende Væld, glimtende ud gennem springende og overraskende Billeder. En Fremmed vilde maaske have staaet forbavset og hørt derpaa, indtil det var begyndt at løbe lidt rundt i Hovedet paa ham, men Dorthea sidder og lytter opmærksomt til, og Stephansen holder hele Tiden Øje med hende. Engang imellem nikker hun forstaaende, og saa gaar der et lykkeligt Smil hen over Stephansens Ansigt, og han bliver dobbelt ivrig ved. Engang imellem faar hun et tvivlende Udtryk, og saa standser Stephansen og ser spørgende paa hende. Hun gør en rolig Indvending, bruger ikke mange Ord, men siger dem med en Vægt og Sikkerhed, der trænger lige ind til Kærnen af det, Stephansen har set i Syner. Og han — han studser og ser pludselig ud, som om det gaar op for ham, at han har haft en lykkelig Tanke. „Det er ikke saa galt, Stephansen!“ nikker Dorthea tilsidst. „Prøv paa det!“ Og Stephansen nikker glad igen, for nu ved han, at der vil komme Noget ud af det.

Havde det nu været en Sommerdag, saa var Ste-

phansen gaet ud i Haven til sine Blomster og Træer, thi han elsker Blomster og Træer, som han elsker Børn. Men nu er det jo en Vinterdag, og saa gaar han ned til et lille Drivhus, han har, og som er hans Øjsten. Men der opdager han til sin Sorg, at alle Blomsterne er døde, fordi hans Medhjælper havde sparet paa Varmen. „Det skal De saamænd ikke sørge over, Stephansen!“ siger Medhjælperen, da Stephansen, altfor bedrøvet til at blive vred, klager sig for sine arme, visnede Smaa. Til Sommer kan vi købe mange flere og meget smukkere Blomster for de Penge, vi nu sparer paa Varmen til disse i Vinter. „Ja, Tak!“ siger Stephansen bittert. „Vi kunne ogsaa slaa alle Børnene derude i Gaarden ihjel og sige: det er saamænd ikke værd at sørge over dem; til Foraaret kan vi faa mange flere Børn for de Penge, vi nu sparer paa Varmen og Føden og Klæderne til disse i Vinter. Hvad bryder jeg mig om tusinde nye Blomster og Børn, naar jeg skal miste en eneste af dem, jeg har?“ Saadan holder han af Blomsterne og Træerne som af Børnene, og Blomsterne og Træerne holder af ham igen, som Børnene ogsaa gør. De lønner hans Kærlighed med at lykkes og trives under hans Haand som under ingen andens. Rundt om paa Holsteinsminde titter sjældne Træer og Buske frem mellem mere dagligdags Søkende, og det er Stephansens Haand, der har plantet dem og vandet dem og faaet dem til at gro. I 1891, paa Hundredaarsdagen efter hans Fødsel, skal der staa i Holsteinsmindes Have en Hængeask, som vanskelig nogen anden Have skal kunne vise Mage til, den har han podet og plejet, bøjet Gren efter Gren, da den var ung og smidig. Og den Dag skal den strække sine mægtige Arme ud i festligt Skrud og fortælle alle sine smaa Søstre og Brødre om ham, den bort-

gaaede Gamle, der vandrede engang imellem dem som alle Blomsters og Træers og Smaa børns lykkelige Fader og Ven. Ja, havde det nu været en Sommerdag, saa var han nu gaaet ud til dem alle, men — det er Vinter, og nu kan han kun staa i det lille Drivhus og sørge over sine døde Yndlinge.

Imidlertid er Klokkeren bleven 5, Børnenes Mellemmad er spist, og nu skal de paa Skolen til 8 for tilsidst at spise Mælkegrød og gaa i Seng. Men denne Gang er Stephansen ikke med, for nu er det hans Kontortid, og den er han egentlig ikke saa oplagt til, som han kunde være. Han gaar frem og tilbage i sit Kammer, standser og skriver et Kvarterstid, ser yderst misfornøjet paa det, streger det meste af det ud igen og gaar ind i Dagligstuen for at snakke lidt om det med Dorthea. Det er svært, hvor det hjælper at snakke med Dorthea derom, det kan man se paa det opklarede Ansigt, hvormed han efter nok et Kvarter eller saa omtrent vender tilbage til sit Kammer og bliver der lige til han kommer igen med den samme rynkede Pande som før.

Og saadan bliver det ved til Klokkeren er henad 9, og Aftensmaden er spist. Saa slukker Stephansen sit Lys og gaar ind i Dagligstuen. Tavs vandrer han igen frem og tilbage med Hænderne paa Ryggen og et dybt-sindigt Ansigt, der fortæller, at en ny Ide er ifærd med at arbejde sig op i ham og træde frem i bestemte Omrids. „Nu gaar jeg i Seng!“ siger han. „Gør Du, Stephansen? I Aften blev Du dog saa kønt længe oppe“, indvender Madam Stephansen. „Da havde jeg ogsaa den fremmede Mand at tale med!“ svarer Stephansen. „Og saadan et Menneske, som jeg kan tale med, er en ny Bog, jeg faar at læse i. Jeg bliver ikke søvnløs, førend jeg faar den læst ud“. „Ja, men i Aften har Du jo baade Jomfru Sørensen og mig at

tale med!“ indvender Madam Stephansen lidt haardnakket. „Er vi da ikke ogsaa Bøger?“ „Jo, men I er to gamle Almanaker!“ svarer Stephansen. „Dem kender man ud og ind og bruger dem kun til at slaa op i, naar der er noget, man ikke kan komme efter. Godnat, lille Dorthea!“

„Godnat, Stephansen — min bitte Engel!“ siger Dorthea, for det er hendes Kælenavn til ham, og saa forsvinder Stephansen, og hans Dag er endt. Ret længe varer det ikke, førend det samme er Tilfældet med Gaardens øvrige Beboere — dog een undtagen.

For Dorthea er der et godt Stykke Arbejdsdag tilbage endnu. Den fine, spinkle Kvinde sidder ved Skrivebordet midt i den dybe Stilhed, og Pennen skrider hen over Papiret roligt og sikkert, standser ikke et Øjeblik tvivlrædig, som den har for Skik naar Stephansen holder den. Det er Forretningsbrevene, hun besørger, for de hører til hendes Del af deres fælles Arbejde. Saa tager hun en Pakke Manuskripter frem, støtter Hovedet i Haanden, læser, streger ud og skriver — det er Udkast til Afhandlinger, Smaafortællinger, Bladartikler o. s. v., som Venner eller Veninder have betroet hende, for at hun med sin fine Sprogsans skal sætte dem i Stil, file og pudse paa dem. Der er mangt et Stykke, som fra disse Timer kan takke Dorthea Stephansen for, hvad Vej de fandt ud i Verden, hvad venlig Modtagelse de fik der — men Natten skjuler det, og hun dølger sig bly bagved den. Timerne er gaaede, det er over Midnat, og til allersidst trækker hun en Protokol frem, stirrer paa lange Rækker af Tal og føjer nye til. Det er Regnskabet, hun fører, for det hører ogsaa med til hendes Del af Arbejdet. Hun regner ud, hvad den kommende Dag vil kræve, trækker Pengeskuffen ud, titter bekymret ned i den og regner om igen. Med

et lille Suk skyder hun Skuffen ind, lægger Protokollen ned, folder sine Hænder og stirrer en Stund fromt og tankefuldt ned for sig. Hun rejser sig, gaar ind og slukker det sidste Lys paa Gaarden, og saa er Holsteinsmindes Dag helt og holdent forbi. Den store, stille Nat breder sig ud over de fattige Børns fattige Hjem — men bagved holder Vorherre en ny Dag færdig, og ret mange Timer varer det ikke, førend den er brudt frem.

BONDERØRE OG HØJSKOLEPLANER.

Ved Begyndelsen af 40-erne begyndte de danske Bønder at rejse med Hovedet. De havde været med til at vælge Stænderdeputerede, og 1841 fik de Indflydelse paa Sogneforstanderskabernes Sammensætning. Dette sammen med den stigende Velstand og den nu mere almindelige Læse- og Skrivefærdighed gjorde, at Bonden begyndte at føle sig mere selvstændig, og at han fik Lyst til at raade med i Ting, der angik hans egen Velfærd.

Paa Holsteinborg Gods var Bøndernes Stilling god, og her havde Skolelærer *Rasmus Sørensen*, Venslev, i en længere Aarrække virket for at vække deres Selvstændighedsfølelse og Oplysningstrang. „Han er en herlig Mand“, sagde de om ham; „men hvad han vil, det vil han!“

Rasmus Sørensen var ikke tilfreds med Forholdene, som de havde udviklet sig efter Grev F. A. Holsteins Død. Med Ubehag lagde han Mærke til, at hos den unge Greve „var Faderens Aand for Skole og Folkeoplysning ikke til Stede“. Ved første Forstanderskabsvalg kom det til et heftigt Sammenstød imel-

lem dem, og Aaret efter drog Rasmus Sørensen ud paa sin første lange politiske Missionsrejse, for at vække Bønderne til „selvvirkende at være med til Besørgelsen af deres højvigtige timelige og evige Anliggender angaaende dem selv og deres Næste i Samfundet“. I Aaret 1844 tog han sin Afsked som Skolelærer for helt at ofre sig for Opvækkelsesarbejdet, og han vandrede nu paa sine Ben fra den ene Ende af Landet til den anden, og overdrev han end senere naar han udtalte, at Bondebevægelsen var opstaaet „i Kølvanet af hans Færgefart over Folkehavet“, saa vil dog ingen kunne nægte ham Rang med vore allerypperste Folkevækkere.

Blandt de Mænd, der politisk arbejdede sammen med Rasmus Sørensen, maa nævnes Husmand Peder Hansen fra Lundby, og Skolelæreren fra Tudse Næs, Asmund Gleerup. Disse to fik i Aarenes Løb adskillig mere Indflydelse paa de sjællandske Bønder end den mandige og gennemhæderlige men noget kantede Rasmus Sørensen. De var mere veltalende end han, og de gjorde sig ingen Samvittighed af at ægge Bønderne op ved radikale og voldsomme Udtalelser. Ved en Fællesspisning i Holbæk 1845 udbragte Gleerup saaledes en Skaal for „et alvorligt og dybtfølt Had“, og Peter Hansen fra Lundby betroede engang Orla Lehmann, at det ikke blev godt i Danmark, før man slog Herremændene ihjel og brændte Herregaardene af.

Bondebevægelsen dannede sig hurtigt Organisationer. I 1843 blev der dannet „Landkommunalforeninger“ omkring i de sjællandske Amter. Disse Foreningers Formaal var ved regelmæssige Møder at „foredrage og behandle kommunale eller Landboerne særligt vedkommende statsborgerlige Anliggender“.

Den 5. Maj 1846 dannedes en ny Forening, der skulde omspænde *hele* Landet. Denne Forening fik Navnet „*Bondevennernes Selskab*“, og som første Punkt paa dens Program stod: *En bedre Folkeoplysning*.

Fra Bonderørets første Begyndelse havde Oplysningspørgsmaalet været fremme i første Række, noget der ikke mindst skyldtes Rasmus Sørensen. Man havde ogsaa modtaget Impulser fra Grundtvig, men selvfølgelig kunde Bønderne langtfra følge Grundtvigs Tankegang, dertil var den for højtflyvende og vidt favnende; men man var klar over, at Kundskab er Magt, og at Kundskaber erhverves bedst i den voksne Alder.

I 1841 var der nogle Bønder i Frederiksborg Amt, der tænkte paa at oprette en Ungdomsskole. Vinteren 1842—43 rejste Rasmus Sørensen rundt i Landet og agiterede for at faa rejst en højere Bondeskole. Den 31. Oktober 1844 bad Ringstedegnens Bønder Roskilde Stænderforsamling om at virke for højere Bondeskolers Fremkomst. Den 2. Februar 1846 indgav 120 Sogneforstandere i Københavns Amt et lignende Andragende til Regeringen, og samme Aar blev Højskoletanken taget op til almindelig Drøftelse ved Holbæk Amts Landkommunalforenings Møde i Holbæk den 10. Oktober. I Aarsberetningen fra Holsteinsminde for 1847 bekendtgjorde *Anders Stephansen*, at det var hans Plan at oprette en Præparandskole, der ogsaa kunde være „Middelskole“ for unge Bondesøner, der havde Raad til at anvende lidt paa deres Uddannelse. Den 31. December 1847 kom Kongens Resolution om Sorø Akademis Omdannelse til en stor Højskole. Da denne Plan gik ud af Verden ved Kongens Død, udsendte den nye Kultusminister, Monrad, et Cirkulære om Oprettelse af Skoler for Voksne omkring i Amterne. Ved den Lejlighed tilbød

Anders Stephansen med Patronatets Billigelse at oprette en saadan Skole paa Holsteinsminde; men da der ikke blev gjort noget fra Statens Side for at fremme Sagen maatte Stephansen stille den i Bero for sit Vedkommende, til der kom bedre Tider.

Anders Stephansen var saare lidt politisk anlagt, men hans Herkomst, hans Ungdoms filantropiske Tidsaand og hans Hjertes Trang til at staa sammen med de smaa og tilsidesatte gjorde, at han under hele Bonderøret af Hjertet var med paa Bøndernes Side. Rasmus Sørensen, P. Hansen, Lundby og flere af de andre Bondeførere var hans Venner, og da Frihedsaarene kom, tog han „Transtøvler“ paa og gik til Valg sammen med Bønderne.

Engang ved et af de allerførste Vælgermøder, gik Partierne for at fastslaa, hvor stærke de var, til hver sin Side i Lokalet. Da var der en rig Mand, der tidligere havde støttet Holsteinsminde, der tog Stephansen i Armen og vilde trække ham med over til sin Side. „Herovre hører De hjemme, Stephansen!“ sagde han. Hertil svarede Stephansen, idet han gjorde sig fri: „Nej, jeg hører hjemmme her, jeg har Transtøvler!“ Men Dagen efter modtog han Brev fra vedkommende Mand, der herved vilde underrette ham om, at han ikke ønskede at støtte Instituttet længere, og der var mange, der fulgte hans Eksempel.

Paa Holsteinborg lod man sig ikke bestemme af slige Hensyn; og forøvrigt, hvad kunde Patronatet gøre for at tvinge Stephansen til at gaa en Vej, han ikke selv ønskede. Ifølge Fundatsen havde man nok en meget udstrakt Myndighed over ham, men hvordan vilde det arte sig, hvis de gjorde Brug af denne Myndighed. Da Pastor Holm i Grev F. A. Holsteins Biografi var gaet Stephansen for nær i Omtalen af Instituttet paa Fuirendal, havde Stephansen offentligt

taget særdeles kraftigt til Genmæle, og man kunde være aldeles sikker paa, at noget lignende vilde ske, om man i Kraft af Fundatsen greb ind i Holsteinsmindes Anliggender eller forsøgte paa at faa ham fjernet. Og desuden: gik man til saadan en Yderlighed, maatte man være forberedt paa at blive afnødet en offentlig Redegørelse derfor, og det kunde medføre adskillige Ubehageligheder og maaske medføre, at de, som hidtil havde støttet Børnehjemmet, vilde holde deres Hjælp tilbage, og med den Hjælp paa 300 Rbd., som Børnehjemmet aarlig modtog fra Patronatet, kunde Holsteinsminde ikke bestaa. Og endelig: skulde man skille sig af med Stephansen paa en *pæn* Maade, maatte man give ham Vederlag for de 4000 Rbd., han havde ladet gaa ind i Instituttet ved dets Oprettelse, og for, hvad han og hans Hustru havde ydet i de mange Aar, der var gaaet. Stillingen var altsaa den, at vilde man med Fundatsen i Haanden lægge Baand paa Stephansen, betød det Ubehageligheder og store Bekostninger. Følgelig tav man stille, og deri gjorde man *klogt*.

Imidlertid havde man paa Holsteinsminde stadig en utryg Fornemmelse af, at leve paa usikker Grund. Fattigdommen knugede, og Stephansen følte sig stadig utryg overfor Patronatet. De nærgaaende Bestemmelser, Pastor Holm havde faaet ind i Fundatsen, var ham vedblivende en „Pæl i Kødet“, og han kunde aldrig glemme, at Patronatet havde været stærkt paa Veje til at svigte ham ved 40-ernes Begyndelse. Var denne hans Mistroiskhed end delvis uden Grund, og det er vel nærmest troligt, at den var det, saa var den stigende Pengemangel imidlertid en haandgribelig Kendsgerning, og ved Frihedsaarenes Begyndelse var han saa langt ude paa Fallittens Rand som nogensinde før. De frivillige Bidrag udeblev delvis, og de 30 Rbd., som

betaltes pr. Barn om Aaret, kunde lige netop gaa med til Barnets Føde. Og saa blev endda de Fødevarer, som fra Holsteinsminde Landbrug tilflød Børnehjemmet, sat til en særdeles lav Pris: 1 Pd. Smør blev sat til 12 Sk., 1 Pd. Oksekød til 6 Sk. — Fru Stephansen førte selv Regnskabet og gjorde det med udmærket Dygtighed, og i Husholdningen blev der iagttaget den størst mulige Sparsommelighed. Men det slog altsammen ikke til. Indtægtskilderne var for faa, og de flød stadigt mere sparsomt. Gælden voksede Aar for Aar og „i Begyndelsen af 50-erne“, siger Stephansen med sit jyske Humor, „stod vor Pengesag saa slet, at jeg saa mig nødsaget til at købe Nabogaarden Hindholm“.

Anders Stephansen havde i Aarevis været optaget af den grundtvigske Højskoletanke, og hos ham var der aldrig langt fra Tanke til Handling. Havde han haft Penge, havde han rimeligvis bygget Højskole for længe siden. Denne hans Interesse for Folkeoplysningen var et af de stærkeste Baand, der knyttede ham til Bondeførerne, og dette Interessefællesskab gjorde, at da Stephansen paa Instituttets Vegne indgav en Ansøgning til den første ordentlige Rigsdag om et aarligt Tilskud, kunde han være sikker paa Bondevennernes Støtte. Rigsdagen afslog imidlertid Ansøgningen med den Motivering, at Holsteinsminde tilhørte en rig Familie. Derimod bevilgede man Stephansen *personlig* 1000 Rbd. aarlig, for at han vedblivende kunde virke til fattige Børns Gavn.

Disse 1000 Rbd. paa Finansloven var en Understøttelse paa rette Sted. De gav Stephansen den økonomiske Sikkerhed, han havde manglet siden Grev Holsteins Død, og det var dem, der gav ham Mod til at købe Hindholm og derved gribe virksomt ind i Bøndernes Højskoleplaner.

Det var P. Hansen, Lundby, der frem for nogen bar Højskolesagen frem blandt de sjællandske Bønder i Aarene efter Krigen. Denne snævre og mistroiske Almuepolitiker havde i Anders Stephansen fundet en Mand, der *altid* satte Sagen over egen Interesse, og derfor havde han ubetinget Tillid til ham. Og naar han agiterede for Højskolesagen ude blandt Bønderne, var det med den Forudsætning, at Anders Stephansen skulde være Forstander for den kommende Bondehøjskole.

Den endelige Bestemmelse blev taget ved et Møde i Præstø Amts Kommunalforening i Foraaret 1852. Her blev Sagen ført frem af P. Hansen, der foreslog at udarbejde og udsende en Indbydelse til Bondestanden „om at støtte Oplysningssagen med Velvilje og med Penge, hver efter sin Evne, saaledes at den Skole, som de ved *egen Hjælp* agtede at begynde paa, ej alene skulde blive tilgængelig for rige Gaardmandssønner, men ogsaa for den fattige Husmands, der har Lyst og Duelighed til at lære noget“.

Stephansen, der selvfølgelig var tilstede, fortæller, at Peder Hansens Tale var præget af en usædvanlig Mildhed. „Kløerne, der ellers plejer at betegne hans haarde Bondetale med Alvor og skærende Træk, vare denne Gang trukne ind under Huden, jeg vilde ønske, at han gjorde det for at være velbehagelig for Naadens og Mildhedens Fader i Himlen, men jeg frygter for, han gjorde det blot af Kjærlighed til min Ringhed, som han vilde have frem“.1)

Man blev da enige om, at Skolen skulde oprettes paa *Holsteinsminde*, og der blev nedsat et Udvalg paa fem Mand, der skulde arbejde for Sagen hver paa sin Egn. For at fremskaffe de nødvendigste Pengemidler, udsendte dette Udvalg den 3. Juni en Opfordring til Bondestanden om at yde Bidrag. I denne Skrivelse hed det:

„Det er vigtigt for enhver Mand, at han besidder Oplysning og Kundskaber, men endnu vigtigere er det for nærværende og tilkommende, at vor Stand søger at erhverve sig saa meget heraf, som det er den muligt. Enhver af Eder, der har lidt Kendskab til vore politiske Forhold, og som har en Bestilling, den være stor eller liden, føler vist hos sig selv, at han mangler meget i Oplysning og Kundskab, for nogenlunde at maale sig med Mænd af de øvrige Stænder. Det er derfor paa den høje Tid, hvis vor Stand ikke skal ligge under i den fortsatte Kamp imod vore mere oplyste og dannede Modstandere, at vi selv gøre noget for, at vor Stand dog idetmindste kan have nogle Mænd, der hist og her bosatte imellem os, dels som Gaardmænd og dels som Husmænd, kan være Ledere og Forsvarere af vor Stand i enhver Retning, hvorsomhelst vi maatte behøve dem“.

„Men for at disse Mænd af vor Midte — hvor der ogsaa er gode Hoveder saavel som i de andre Klasser — skal kunne lære noget, hvormed de kan virke og være til sand og virkelig Nytte for den øvrige store Mængde af vor Stand, maa de dannes dertil i en hertil indrettet Skole, og for at faa denne Skole i Gang behøves Penge.“ — Man mente, at naar Størstedelen af Beboerne i Sorø og Præstø Amter vilde give et mindre Bidrag eller tegnede sig som Garanter for et Laan, vilde med Lethed de 400 Rbd. komme ind, som man ansaa for det mindste, man kunde begynde med.¹⁾

Indbydelsen blev sendt rundt omkring til alle de 170 Sogne i Sorø og Præstø Amter, og den blev vel modtaget de fleste Steder.

Imidlertid blev i Foraaret 1852 Gaarden Hindholm, som ligger Nabo til Holsteinsminde, til Salg, og det stod da klart for Stephansen, at det vilde fremme Skoleplanen, om denne Ejendom kunde erhverves.

Han fandt nemlig, at der var adskillige Ulemper ved at oprette Skolen paa Holsteinsminde. Han følte sig ikke tryk overfor Patronatet, og dernæst havde Holsteinsminde ved Tidernes Ugunst faaet Ord for at at være en Anstalt for moralsk fordærvede Børn. Det var derfor at forudse, at Bønderne vilde vægre sig ved at sende deres unge Sønner et saadant Sted hen. — Og for Stephansens Fantasi udmaalede der sig store Fremtidssyner: Hvad om Holsteinsminde og Hindholm kunde vokse sammen og blive en stor selvejende Institution for Folkeoplysning og Folkeopdragelse!

Det var et meget bevæget Foraar for Stephansen. Han følte sin Stilling paa Holsteinsminde saa usolid, saa det var nødvendigt at gøre noget for at stive den af. Men turde han nu ogsaa kaste sig ud i et nyt vidtløftigt Foretagende? — Naar han raadførte sig med forstandige Folk om Foretagendet, fik han som Regel ringe Trøst. „Om han virkelig troede, at han kunde faa unge Karle til at sidde paa Skolebænke i Uger, ja, Maaneder, naar de ikke derefter kunde blive Forvalter eller fri for Kongens Tjeneste o. s. v.“. Han var nær ved at opgive det hele. I mange Dage gik han med den bedrøvelige Tanke, om det ikke var bedst at lade Holsteinsminde fare og saa tage fat et andet Sted. Men derovre laa Hindholm saa fristende belejligt, kun 1000 Alen borte.

Dorothea Stephansen tænkte sit om Stillingen, overvejede for og imod, men sagde forøvrigt ikke stort om Sagen, før hun var bleven klar over, hvad der var det rigtige. Da gik hun til sin Mand, lagde sin Haand i hans og sagde: „Du skal købe Gaarden, lille Stephansen!“

Da lettede det for Stephansen. Nu var *han* ogsaa sikker i Sagen, og han gik straks over og købte Hindholm. Det var den 1. Juni 1852. To Dage senere

var det, at man i Sorø og Præstø Amters Kommunalforeninger vedtog Indbydelsen til at støtte Skolen.

Hindholm var dengang en Gaard paa 72 Tdr. Ld. og ca. 10 Tdr. Hartkorn. Den var Arvefæste under Universitetet. Købesummen for Gaard og Besætning var 11000 Rbd., men saa stor en Sum var det Stephansen umuligt at stille Sikkerhed for med det samme. Først Aaret efter naaede han at faa Skødet i Orden.

Ved saaledes resolut at tage Sagen i sin Haand gjorde Stephansen, at den blev *ført igennem* og ikke strandede paa Halvvejen, og dernæst sikrede han den fremtidige Skole mod at blive en blot og bar Udklækningsanstalt for Rekrutter til Kampen mod Herremændene. Endvidere opnaaede han at sikre sig et Tilflugtsted for sig og sine Børn for det Tilfælde, at Greven igen skulde faa i Sinde at ophæve „Instituttet“. Højskolen paa Hindholm skulde, om alt gik vel, være det stærke „Træ“, hvortil han vilde binde den svage „Ranke“, Børnehjemmet paa Holsteinsminde.

Med Tegningen af Aktielaanet og Bidragene til Skolen gik det noget trægt. Man havde beregnet at være færdig hermed inden Udgangen af August, men ifølge en Bekendtgørelse i „Almuevennen“ af 1. Oktober, var det nødvendige Beløb endnu ikke blevet tegnet paa det Tidspunkt. Dog haabede han alligevel at kunne begynde „Folkeskolen paa Hindholm“ til 1. November. Først hen imod Aarets Slutning var Aktieforretningen afsluttet. Der indkom ialt 672 Rbd. 42 Sk.

Det smagte ikke rigtig Greven paa Holsteinborg; at hans „Bestyrer“ paa Holsteinsminde saaledes emanciperede sig. Forhindre ham i at købe Hindholm kunde han ikke, men saa fik han Holsteinborgs Sparekasse til at opsigte 8000 Rbd., som stod som 1. Prioritetslaan i Ejendommen, i det Haab, at det vilde sætte Stephansen i Miskredit hos Bønderne,

der havde lovet at kautionere for et større Laan. Desuden tilbød Sparekassen Bønderne i Sorø Amt sin Hjælp, hvis de med Amtsskoledirektionens Bistand vilde oprette en anden Skole i Amtet.

Desuden havde Stephansen Autoriteternes Modvilje at kæmpe med. Man havde fra den Side svært ved at se andet i Foretagendet end et bondedemokratisk Middel til at komme de højere Samfundsklasser til Livs. Det var jo noget saadant, Kommunalforeningernes Indbydelsesadresse lød paa.

Fra Provst Brasen, Skelskør, har vi følgende Udtalelse, som sikkert er et fuldgyldigt Udtryk for, hvad man for oven tænkte om den hindholmske Plan.

„Jeg tror,“ skrev Provsten, „at man med god Samvittighed kan erklære sig som aaben Modstander af den (Skolen paa Hindholm). Thi enten lykkes den ikke, hvilket man af den svage økonomiske Grundvold skulde formode, og den vil da synke snarere hen, jo mindre den bliver omtalt, eller den ved Understøttelse udenfra vinder Kræfter, og man kan da være forvisset om, at en Anstalt, som staar løst fra alle ordinære Autoriteter, og støtter sig alene til Bestræbelser, der have udviklet sig af Folkets Masse, vil, bevidst eller ubevidst for de ledende Personligheder, danne unge Mennesker med meget demokratiske og autoritetsstridende Tendenser.“¹⁾

Understøttelsen „udefra“, som Provsten formodede skulde til for at Skolen kunde „vinde Kræfter“, indtraf heldigvis ogsaa. Herom fortæller Stephansen: „Samtidig med denne Folkeskoles Oprettelse havde en lignende været paatænkt i Jylland, af en anden, for folkelig Oplysning ivrig Mand, og han havds søgt Hjælp dertil ved et rentefrit Laan, hvortil Hds. Maj. Enkedronningen havde tegnet sig for 1000 Rbd., Fru Grundtvig til Rønnebæksholm for 1000 Rbd. og Hr.

Landmaaler Fleicher for 500 Rbd. Da der imidlertid kom Hindringer i Vejen for denne Skoles Anlæg, saa tilbød disse høje og ædle Velyndere af ægte dansk Oplysning mig denne Sum, 2500 Rbd., til samme Øjemed og gjorde det derved muligt for mig, at betale de 1800 Rbd., som var opsagt i Hindholm til 11. Juni 1853. Dernæst skænkede d'Herr. Professor Hammerich og Pastor, Dr. Hammerich i København mig hver 100 Rbd. til Skolens Brug.¹⁾

Disse store Laan gav Højskoleforetagendet Stabilitet, og da Skolen først var kommen i Gang, lod Bønderne sig bevæge til at garantere for nye Laan, saa det samlede Aktielaan i Løbet af 50-erne kom til at lyde paa 12000 Rbd.

HINDHOLM FOLKEHØJSKOLE.

Paa samme Tid, som Stephansen købte Hindholm, opfordrede han cand. theol. N. J. Jensen til at komme dertil som Førstelærer paa den ny Skole.

N. J. Jensen var en Skolelærersøn fra Laaland. Han havde taget Skolelærereksamen 1843, men ikke nøjet hermed gav han sig til at studere Teologi. I 1848 gik han med i Krigen som Frivillig. 1852 tog han teologisk Embedseksamen, og samme Aar begyndte han sin Lærergerning paa Hindholm. Han var en lys og tiltalende Personlighed, arbejdsom, veltalende og med udmærkede Evner som Ungdomslærer. I sin Studietid i København var han blevet stærkt betaget af Grundtvig, som dengang stod paa sit Livs Højde, og han kom til Hindholm som en fuldblods Grundtvigianer.

Stephansen følte sig ogsaa stærkt tiltrukket af

Grundtvig, og han kunde vel kaldes Grundtvigianer paa samme Maade som Grundtvigs ældre Venner, der vel saa op til ham men ikke forgudede ham. At Tidens grundtvigianske *Ungdom*, og til den maatte man regne N. J. Jensen, var anderledes stillet overfor Grundtvig, er let nok at forstaa. For den var han Profeten, man troede paa, Føreren, til hvis Fane man svor.

Disse personlige Forskelligheder havde fra først af ingen Indflydelse paa Forholdet mellem Stephansen og N. J. Jensen. De var begge ideelt stræbende Naturet, der i det store og hele havde samme Maal. Det var det, der drog dem sammen. — Da N. J. Jensen havde spurgt Stephansen, om han kunde bruge ham som Lærer, fik han følgende Svar: „Om De kan bruges? her er jo ikke Tale om at bruge, som Herremænd bruger Folk, men her er Tale om, om Huset kunde være en fri folkelig Stiftelse, hvor Folk og Folkets Venner kunne bo sammen.“¹⁾ Stephansen vilde møde Jensen som sin Medarbejder i Ordets bedste Betydning, og han beklagede, at han ikke kunde give ham mere end 200 Rdl. og alt frit i Huset i aarlig Løn. Jensen lod sig da heller ikke skrække af de smaa Kaar, han gik ind til. Han vidste, at Stephansen intet havde at give af, og selve Arbejdet og det heldige Udfald var for dem begge det alt overvejende.

Højskolearbejdet var til at begynde med saare vanskeligt. Der var fra første Færd en dyb Modsætning mellem Bøndernes Højskoleønsker og de Tanker, Stephansen vilde føre ud i Livet.

Kort før Skolen begyndte i Efteraaret 1852 udsendte Stephansen følgende Skoleprogram:

„Det er Skolens Formaal at vække Kærlighed til Fædrelandet, Liv og ædel Virkelyst hos den unge, at vejlede ham til Arbejdsomhed, Orden og Sømmelig-

hed, samt til Oplysning i Særdeleshed om alt, hvad der vedkommer Landboens Virksomhed som dansk Borger, som Medlem af en Kommune, som Husfader, Søn eller Tyende og som forstandig Agerdyrker. Da dette Maal ikke i Sandhed kan naaes uden Tro og Guds frygt, bestræbe vi os for, at Guds Ords Lys maa beskinne alle Læregenstandene og opvarme Hjerterne, hvorimod der ingen særskilte Religionstimer gives.“

Denne Udtalelse blev ved at være Skolens Program i et halvt Aarhundrede, under det Mærke fik en halv Snes Tusinde danske Mænd og Kvinder deres Højskoleuddannelse.

Kristen Kolds ofte citerede Udtalelse, at Hindholms Formaal var at styrke Bønderne i Kampen mod Herremændenes Aag, var rimeligvis støttet paa Bøndernes Adresse af 2. Juni 1852, men den kom aldrig til at svare til Virkeligheden. Stephansen havde i *al* sin Skolegerning et lige saa højt Sigte som Kristen Kold, men han manglede Kolds Evne til blændende klart at samle sit aandelige Lys i et enkelt Punkt. Derfor lagde man mindre Mærke til ham, men derved henfaldt han heller ikke til det for Eleverne farlige ensidige, der var i Kolds Væsen.

Skolen begyndte ved November med 23 Elever, deraf kun een Husmandssøn. — Om de aandelige Vilkaar, man arbejdede under den første Vinter, faar man en tydelig Forestilling gennem nogle Breve, Fru Stephansen samme Vinter skrev til Fru Grundtvig. Brevene drejede sig om Ting, der ikke vedrørte Skolen, men gennem Sidebemærkninger henledte hun dog stadig Opmærksomheden paa den. Hun fortalte om, hvor svært det var særlig i Begyndelsen, at oplære de unge Mennesker, der var opammede ved Almuevennernes Mælk, og hvor svært det var at vænne dem til en sundere Føde, men hun havde dog

god Tro til, at det vilde lykkes. Flere af Eleverne var kommen dertil i den Tanke, at nu skulde de til at lære Sagførerkneb for bedre at kunne komme Herremændene til Livs. Ja i Elevflokken var et ungt Menneske, som var mødt op med Høsts Fremmedordbog under Armen, idet han troede, at Oplysning bestod i at kunne saa mange fremmede Ord som muligt og at bruge dem i Talen saa tidt som muligt. Men han kom dog snart paa bedre Tanker. Da han begyndte at faa Smag paa, hvad der var dansk, blev Ordbogen lagt til Side.

Anders Stephansen og hans Hustru blev ved at bo paa Holsteinsminde. Her havde de deres egentlige Livsgerning, og her holdtes de fast ved stærke og inderlige Baand. Alligevel havde Stephansen stor Indflydelse paa Højskoleeleverne, som han hver Dag kom over til og gav en Times Undervisning i Naturvidenskaberne, og disse Timer var som Regel festlige Stunder. Han havde sin egen Maade at tage dem paa, men fornøjeligt var det og lærerigt, og hans Ord bed sig fast hos Eleverne og blev vejledende for dem i lange Tider.

„Naar han begyndte, kunde ganske vist hverken han selv eller hans Tilhørere ane, hvor han vilde ende. Han kunde holde et Indledningsforedrag over Kemien og derved umærkelig smutte over i Zoologien, idet han for at belyse Forskellen mellem Kemiens og Fysikens Omraade gik ud fra, at en Kat er en Kemiker og en Hund en Fysiker. Og Eleverne kunde sidde og høre derpaa med store, forbavsede Øjne, indtil det lige med *et* som et Lynglimt gik op for dem gennem Katten og Hunden, hvad Forskellen er paa Kemien og Fysiken — der er ingen, der kan gøre ham det efter, men de glemte det aldrig siden. Eller han kunde begynde paa en Forelæsning over

Trækultur og paa en meget naturlig Maade havne i sin Livsførelse ved at gøre den Bemærkning, at Træer paa Marken blandt andet er nyttige ved at give Kørne noget at klø sig paa, og det trænger de til. „Vi trænger allesammen til Klø,“ kunde han fortsætte, „vi store, gamle Syndere og de uskyldige smaa Børn. I min Ungdom kløede jeg de fine Folks Børn, og nu, da jeg er bleven gammel, klør jeg de arme Ravneunger derude, som ingen andre vil klø.“ Dermed var han midt inde i sin Livshistorie, men han kunde ogsaa paa en ligesaa naturlig Maade fra den komme tilbage til Trækulturen igen. Mange Aar efter vilde saa hans Elever kunne fortælle, at de havde hørt mange udmærkede, velordnede videnskabelige Foredrag af andre dygtige Mænd og — glemte dem igen for længe siden, men hvad Stephansen sagde, det var det ikke muligt at glemme.“¹⁾ Og her er vi ved Hemmeligheden ved hele Stephansens Lærerpersonelighed. Med Rette kan man om ham og hans Undervisningsmaade anvende de samme Ord, som Arne Garborg bruger om gamle Heltberg: „Det var en Metode, som aldrig havde været i Brug, hverken før eller siden; for Metoden var Manden, og Manden var et Geni.“²⁾

Desværre blev Samarbejdet med N. J. Jensen ikke saa godt, som man havde ventet. Stephansen har sikkert fra først af tænkt, at N. J. Jensen som den yngre og ikke særlig prøvede i nogen Grad kunde forme sig efter hans aandelige Personlighed, medens Jensen paa sin Side har følt sig som noget i Retning af en grundtvigiansk Missionær, som blandt andet havde den Opgave at gøre Stephansen til fuldblods Grundtvigianer. Dertil kom, at han var under meget stærk Paavirkning fra sin tilkommende Svigerfader, „Budstikken“s Udgiver F. E. Bojsen, som dengang

var Præst i Vilstrup ved Haderslev. Bojsen var en overordentlig begavet Præst og Folketaler, som fra den Tid, han var Præst i Skørping ved Slagelse, havde staaet midt i den folkelig-religiøse Bevægelse. Der var noget overordentligt bedaarende ved hans hele Personlighed, som virkede stærkt paa en Forsamling af aandeligt uerfarne Almuesfolk, og som i Aarenes Løb skaffede ham et Ry, hvis Betydning han *vel* vidste at vurdere. Trods det, han havde Trang til at være indladende mod smaa saavel som mod store, var der dog noget grandseigneur-agtigt ved ham. Han var ivrig Grundtvigianer, og han har gennem sin omfattende Virksomhed sikkert bidraget meget til, at Grundtvigianismen fik den Farve og den Tone, som den fik.

Da N. J. Jensen efter 2—3 Aars Forløb tænkte paa at gifte sig, henvendte Svigerfaderen sig til Stephansen for at faa hans Løn sat op til 800 Rbd. aarlig; men denne Mission faldt noget uheldig ud. Stephansen var som den førstehaands Personlighed lidet tilbøjelig til at lade sig bedaare af Bojsen, hvis veltalende Idealisme han var noget utilbøjelig til at yde den almindelige Tribut. Og nu kom denne Bojsen og forlangte en pæn Livsstilling til sin Datter og sin Svigersøn, denne Præst, som aldrig selv kunde faa sine rundelige Indkomster til at slaa til. Og havde han, Stephansen, nogensinde selv tænkt paa den pæne Stilling? Nej, kunde han bare bjerge Føden til sine forsultne Ravneunger, sin Hustru og sig selv, saa havde han altid været taknemmelig, og desuden var Hindholm ikke saa glimrende en Forretning, at den kunde tilfredsstille selv maadeholdne Præstegaardskrav. Han og Jensen var desuden forud enige om, at Jensen skulde have en Løn svarende til Indtægten

af et godt Skolelærerembede, og udover dette vilde og turde Stephansen ikke strække sig.

Da Jensen lod sig lede af Svigerfaderen, blev Forholdet mellem ham og Stephansen pinligt. Trods det, at der kun er faa Minutters Gang mellem Hindsholm og Holsteinsminde, og trods det, de saaes dagligt, afgjorde de dog en Tid lang alle deres Mellemværender pr. Brev, noget, der ikke just taler til Gunst for nogen af dem. Og for Alvor pinligt blev det, da N. J. Jensen i Sommeren 1856 hjemførte den purunge Nanna Bojsen som sin Brud.

Da Hvedebrødsdagens første Lykkerus var ovre, var der adskilligt paa Hindholm, som den unge Frue aldeles ikke syntes om. For hende var Faderen og hans „Budstikke“ Kilderne til al Visdom, og nu traf hun af og til sammen med Stephansen, som var af en *anden* Visdom, og som hun vidste, ikke havde noget særligt tilovers for hendes forgudede Fader. Og værre var det, at denne Stephansen med den mærkelige og noget vanskelige Billedtale, som hun ikke altid forstod, og som hun sikkert heller ikke brød sig om at forstaa, — at denne Stephansen skulde være Skolens Forstander, medens hendes „mageløst dejlige Mand“, som gjorde saa meget Arbejde paa Skolen, og som var saa veltalende og begavet, skulde staa som Nummer to. Og da hun var af et Sind, der paa een Gang var svagt og voldsomt, varede det ikke længe, før al hendes Antipati samlede sig om Stephansens Person, og sikkert er det, at hun i sin Uerfarenhed og Lidenskab virkede væsentligt hen til, at Forholdet blev saa spændt, som det blev.

Da Stephansen i Vinteren 1857 gjorde Forberedelser til at oprette et Kursus for unge Mænd, der vilde være Lærere, og som delvis skulde have deres Undervisning af Højskolens Lærere, blev det rent galt.

Jensen, der ikke fra først af var taget med paa Raad, følte sig tilsidesat, og hans Hustru æggede ham til ikke at lade sig gaa paa. Stephansen søgte at forklare sig — pr. Brev — men opnaaede det modsatte af, hvad han tilsigtede. Jensen svarede ham kraftigt igen — pr. Brev —, og det er ikke godt at vide, hvad der kunde være blevet ud af den Historie, om Fru Stephansen ikke havde været og med sin ydmyge og overlegne Myndighed lagt en Dæmper paa Lidenskaberne. Den 5. Marts sendte hun Jensen følgende Brev:

Kjære Hr. Jensen!

Med Guds Hjælp skal der snart blive en Ende paa de kjedelige Misforstaaelser, som fortrædiger Dem mere end de burde. Stephansen vil komme over til Dem i Eftermiddag og være rigtig flink, og saa er det ikke værd at gaa for dybt tilbunds i gamle, halvforglemte Sager, som, om der end kan være en eller anden Fejltagelse sket, dog er for *intet at regne* imod den Trofasthed og Kjærlighed, De nu daglig viser imod os. St. erkjender, at naar han er i ondt Humør, ser han igjennem et Glas, der trækker det fjerne ganske nær og gjør det saa stort, og naar man bliver ældre og har lidt en Del — maaske ved egen Empfindtlighed — men dog *lidt*, saa koncentrerer Følelsen sig paa de beskadigede Steder, og man bliver ubegribelig pirrelig. Der er kun een Lægedom for saadanne Sindets Saar, men den kender og søger St. Gud være lovet ogsaa, og vi vil aldrig mere *skrive* om saadanne Ting til hinanden, thi St.s Stil falder saa let hen i *mørke* Betragtninger, saa han siger meget mere, end han vilde. Jeg, som ved, at han i sit Hjertes Inderste har baade Højagtelse for og Kjærlighed til Dem (og han vedgaar, at det er godt, at

Anders Stephansen.

6

De er i Deres Natur saa forskjellig fra ham, som De er), beder nu Gud, at det maa lykkes for Dem begge at aabne for hinanden, hvor De endnu er fremmede, og hvor den Tillid og Fortrolighed bor, som gør, at man kan ikke mere miskende hinanden.

Det gjør mig inderlig ondt, at vi har bedrøvet Dem og Deres lille Nanna. Gud lade det blive sidste Gang!

Deres hjærteligt hengivne
D. Stephansen.¹⁾

Man kunde have ønsket for N. J. Jensen og hans unge Hustru, at de efter Modtagelsen af dette Brev havde skyndt sig at komme Anders Stephansen i Forkøbet og gaet over til Holsteinsminde og faaet Sagen jevnet; men Sagen har nok været den, at der, som Fru Stephansen antyder, fra deres Side forelaa „en eller anden Fejltagelse“, som de havde svært ved at erkende. Menneskene har nu engang sværest ved at lade sig forsones, naar de selv har deres rigelige Part af Skylden.

Imidlertid kom Forliget i Stand, og sikkert var det baade fra Stephansens og N. J. Jensens Side hjærteligt ment, og det blev efter alt at dømme ogsaa trofast overholdt af dem begge. Fru Jensen kunde derimod aldrig overvinde sin Antipati, og hun naaede sikkert aldrig til at kunne betragte Stephansen med Venlighed og Forstaaelse. Det kan ogsaa godt være, at Stephansen havde svært ved at tie stille, naar hendes ustadige og urolige Færd gav Anledning til Kritik, noget, hun meget daarligt kunde taale. Og naar hun i Stephansens Fravær vilde holde sig skadeløs ved at omtale ham paa en lidt overgiven og overlegen Maade og ligesom hendes Fader, F. E. Bojsen, more sig over hans „Pædagogikker“ og

„Metodikker“, og hvad andet brugbart hun havde hørt af hans Mund, men ikke retteligt opfattet paa Grund af manglende Sympati, — saa skulde det, naar det kom for Stephansens Øren, heller ikke bedre paa Forholdet. Men det værste var, at Budstikke-Bojsen i de Aar paafaldende ofte lagde sine Foredragsrejser om ad Sydvestsjælland, og naar han traf sammen med Deltagere i Aktielaanet i Hindholm, var han ikke særlig ivrig efter at støtte Stephansen i hans Egen-skab af Højskoleforstander. Dette gjorde Stephansen utryg, og da man gjorde Forsøg paa at faa Budstikke-Bojsens Søn, P. Bojsen, ind som Lærer paa Hindholm, sagde Stephansen bestemt nej. Han vilde ikke have flere ind af den Familie.

Hidtil havde N. J. Jensen været den bærende Kraft paa Højskolen. Men da Skolen i 1858 fik en ny Lærer, Christian Nielsen, der tillige skulde være Lærer paa Holsteinsminde, fandt han i ham en Medarbejder, som var ham jevnbyrdig i Begavelse og Arbejdsevne, og som overgik ham i aandelig Kraft.

Christian Nielsen var fra samme Pastorat som Anders Stephansen. Han havde først været Snedker og var senere kommen paa Seminariet, hvorfra han gik ud med Udmærkelse. Kort efter blev han Førstelærer ved den danske militære Børneskole i Altona. Da Stephansen af gamle Venner paa sin Barn-domsegn hørte om ham, skrev han ham til og foreslog ham at komme til Sjælland og blive Lærer paa Hindholm og Holsteinsminde. Chr. Nielsen tog imod Tilbudet, og han viste sig at være den Mand, man netop trængte til. Han var af en kæk og helstøbt Karakter og besad ualmindelige Evner baade som Lærer og som Leder. Han kom til at nære den varmeste Beundring og Hengivenhed for Stephansen

samtidig med, at han i høj Grad følte Sympati for N. J. Jensen.

Men da Fru Jensen saa, hvorledes Eleverne flokkedes om den nye Lærer, blev dette hende en ny Kilde til Bekymring. Nu var det ikke mere en Selvfølge, at hendes Mand var den, der havde størst Berømmelse blandt Eleverne. Dertil kom, at hun og hendes Familie nærrede Planer om, at N. J. Jensen ved Hjælp fra de Bønder, som deltog i Aktielaanet, skulde overtage Hindholm, naar Stephansen engang kunde faa i Sinde at trække sig tilbage. Men nu kom Chr. Nielsen i Vejen, og hun fik snart en tydelig Fornemmelse af, at Stephansen vilde foretrække ham, naar han engang vilde udvælge sin Eftermand. Planen med Aktionærerne vilde følgelig blive umulig.

Imidlertid gik Aarene under travl Virksomhed. Højskolen kom mere og mere i Flor, og baade den og Børnehjemmet havde en god Lærerstab. Paa Chr. Nielsens indstændige Opfordring havde Stephansen antaget den unge Matematiker *L. Budde*. Blandt Lærerne kan ogsaa nævnes *Anders Jørgensen*, den senere Højskoleforstander i Høng. Men N. J. Jensens lille urolige Hustru faldt ikke til Ro. Hun kom til at længes mere og mere efter at komme bort fra Hindholm.

Saa kom Krigen 1864, og baade Chr. Nielsen og L. Budde blev indkaldt. De var begge to Løjtnanter. Da var det en Dag i Februar, at Fru Jensen var ude at samle ind til Soldaterne, og paa denne Tur kom hun ogsaa til Stephansens, og nu benyttede Stephansen Lejligheden til at gaa i Rette med hende om, hvad hun havde sagt om ham. Han har sikkert gjort det i meget eftertrykkelige Vendinger, thi Fru Jensen styrtede hjem i en meget eksalteret Tilstand og for-

talte sin Mand, hvordan Stephansen havde været efter hende; han havde endogsaa kaldt hende en „Rendemaske“.

Der blev nu atter vekslet Breve mellem Hindholm og Holsteinsminde. Jensen skrev til Stephansen og forlangte Forklaring, og Stephansen gav ham Svar tilbage, hvori det hed: „Hvad det angaar med Deres Kone, det har intet at betyde, hun har bestandig ladet mig forstaa, at hun ikke regnede mig for noget uden for en Tørvetriller, men værre er det med hendes Families bestandige, utidige Indblanding i mine Skolesager, hvorfor det er bedst, De rejser jo før jo hellere herfra.“ Jensen svarer igen, at der var intet han hellere vilde, dog saa han sig ikke i Stand til at flytte før November. Dermed var Sagen afgjort, forsaavidt det stod til Jensen og Stephansen; at der var andre, der var af en anden Mening, fremgaar af følgende Uddrag af Breve fra Stephansen til Chr. Nielsen. I et Brev af 27. Februar hedder det:

„Jeg kommer godt ud af det med enhver Danneqvind paa de forenede Gaarde; kun Fruen paa Hindholm gjør mig Stien trang. Jensen har nylig skreven mig til, at han vil forlade Skolen. Jeg veed ikke, hvad Plan han har; imellem ham og mig har der intet Ondt været; men jeg er iveien for den ene Side af ham, og da begge Sider af et Menneske altid følge *samme Vei*, saa kommer man ogsaa iveien for dem begge, naar man blot er det for den ene.“

Det gærede livligt med den bojsenske Plan om ved Aktionærernes Hjælp at erobre Skolen for N. J. Jensen, og samtidig arbejdede Grev Holstein paa at faa gennemført sin Yndlingstanke, at faa Holsteinsminde overdraget til Komiteen for Flakkebjerg-Anstalten. Følgende Brev af 11. April 1864 giver et godt

Billede af, hvor broget Stillingen den Vinter var for Stephansen:

„Alt gaar herhjemme ligesom før; Jensens Stilling er truende for Skolen paa Hindholm; han tager rimeligvis Reden med sig; jeg faar Anmodninger fra alle Kanter om at formaa ham til at blive; dette kan ikke skee uden ved at forhøje hans Løn, eller ved at gjøre ham til „Forstander“ eller, efter Budstikkens Mening, begge Dele tillige. Det Første kan jeg ikke gjøre uden, enten at sætte Skolens andre Lærere paa Sultecuer, eller at gjøre *ham* til Enelærer i alle Fag, som Grundtvigianerne ville have det; men derved bliver Suppen tynd. Det Andet kan ikke skee, uden at jeg derved kom til at gjøre et Opbud med Gaard og Skole, men saaledes at købe Jensens Ære med min Skam, det var, at købe Guld for dyrt; hellere saae jeg derfor Skolens Undergang, end et Forlig med Jensen. Mine bedste Venner raade mig til med det samme at give Christophersen og Jepsen Afskeed, *fordi Eleverne ikke skulde elske disse to Mænd, saaledes som de elske Jensen*; men *dette Motiv* kan De nok vide har ingen Indflydelse paa mig, som *ikke* elsker Jensen; jeg kan kun afskedige *dem*, naar jeg seer, at de ikke enten kunne eller ville opfylde deres Fag i Skolen tilbørligt, hvilken Mening jeg troer at Jensen har om dem begge, og forresten forekommer det mig, at det lykkes ham, eller hans kloge Kone, ogsaa at faae en Strid, om en Skolesag, reist imellem dem indbyrdes, og dette forøger endnu mere den ubehagelige Spænding, der er imellem os, og som jeg i denne Maaned maa staae i.

Den gamle Sag om at overdrage Instituttet paa Holsteinsminde til det i Flakkebjerg, arbejder Greven i Forening med *Justitsministeren* for, og hvortil *Indenrigsministeren* samler Penge i alle Landets Com-

muner i denne Tid. Patronatet holder stærkt paa de 80 Rd. som Betaling for hver Elev medens der kun betales 40 Rd. Følgen bliver, at Holsteinsminde kommer til at mangle Elever, medens Flakkebjerg har formange, og dette vil *under en ny Forfatning* give *Cultusministeren* Grund til at tage den Understøttelse tilbage, som han i nogle Aar har givet *mig*, og lægge den til Flakkebjerg, hvorved Grev Holstein faaer en Slags Hævn over Bondevennerne, der hjalp mig til at faae den, og ikke vilde unde hans Moder den.“
 — — — „Jeg har før haft Øie for tre Slags Politik: Valgpolitik, Kirkepolitik¹⁾ og Skolepolitik; nu kommer den Fjerde til: Institutspolitik.“

Grevens „Institutspolitik“ førte ikke til noget denne Gang heller, og om Jensen er der at berette, at han blev valgt ind i Rigsraadet og flyttede med Familie til København ved Majdagstid. Da han ved Valget var kommen paa Kant med en Del af Bondevennerne, røg hans Plan om at oprette sin egen Højskole i Lyset. Inden Aarets Udgang sad han som Kateket i Holstebro.

Det vakte sand Bedrøvelse blandt Hindholms gamle Elever, at det skulde komme dertil, at N. J. Jensen maatte forlade Skolen. For *Stephansen* var det heller ingen Glæde. Han udtalte offentligt, at det altid var farligt for en Skole at skifte Lærere, men *livsfarligt* for Skolen var det, naar en saa tremragende Dygtighed som N. J. Jensen trak sig tilbage. Dertil kom, at han følte sin Stilling blandt Bønderne undermineret han besluttede sig nu til at afhænde Skolen.

Med det Formaal sammenkaldte han den 13. August 1864 en Del af Skolens Venner samt de, der var Deltagere i 2. Prioritetslaanet i Ejendommen, til en Sammenkomst paa Hindholm. Her foreslog han, at 2. Prioritetshaverne skulde afkøbe ham den sam-

lede Ejendom med Forpligtelse til at vedligeholde Skolen, idet han mente, at de, der trofast havde hjulpet ham med at rejse Skolen, ogsaa vilde være de bedste Værger for den i Fremtiden, og at de paa Grund heraf og paa Grund af den Støtte, de hidtil havde ydet Skolen, havde en naturlig Forkøbsret. Da hele Ejendommen ved en af Retten afhjemlet Taksa-tionsforretning i 1856 var vurderet til 24,393 Rbd., og da der senere var bleven opført nye Bygninger, skaffet mere Inventar, Besætning osv., saa mente Stephansen, at en Købesum paa 26,000 Rbd. vilde være passende. Desuden forbeholdt han sig Ret til at udnævne sin Eftermand som Forstander for Skolen.

Forslaget vandt almindeligt Bifald, og man valgte Overretssagfører Alberti, Skoleinspektør Frølund og Rigsdagsmand H. Hansen fra Menstrup til i Fællesskab at søge Sagen ordnet paa den foreslaaede Maade.

Foreløbig udvalgte Stephansen sin Ven og Med-hjælper Chr. Nielsen til at være Skolens Leder. I dette Valg var det praktiske Hensyn til Skolens Vel det afgørende. Nielsen var den eneste af Skolens og Børnehjemmets Lærere, der kunde være Tale om. Det vandt da ogsaa almindeligt Bifald fra Skolens Venner og i „Den hindholmske Forening“. ¹⁾ Da Niel-sen imidlertid var bleven taget til Fange ved Dybbøl, og ingen kunde vide, hvor længe Krigen vilde vare, indgav Stephansen en Ansøgning til Krigsministeriet om, at dette skulde søge at faa ham udvekslet. Denne Plan lykkedes. Nielsen blev udvekslet med en tysk Officer og vendte tilbage til sin Skolegerning kort før Krigens Slutning.

Det var vel af Trang til, at *al* Retfærdighed skulde ske Fyldest, at den hindholmske Forenings Bestyrelse ved et Møde i Næstved Vinteren 1866 sendte N. J. Jensen en varm Takskrivelse for, hvad han havde

været som Lærer paa Hindholm. Betegnende hedder det heri: „Vi kender ikke de Omstændigheder, der nødvendiggjorde Deres Bortrejse, ej heller vil vi søge at faa Kundskab dertil, men det vide vi og føle os fuldkommen overbeviste om, at De ikke uden Nødvendighed forlod det Sted, hvor De saalænge havde virket med Liv og Lyst, og hvorved De havde vundet saa mangt et Ungdomshjertes Kjærlighed og saa mange Mænds Agtelse og Tillid.“ Blandt Underskriverne var Chr. Nielsen, og da Skrivelsen blev offentliggjort i „Den hindholmske Forening“s Blad, „Hindholm“, kan man være forvisset om, at den ogsaa gav Udtryk for, hvad Anders Stephansen følte.

N. J. Jensen og hans Hustru havde ikke saa let ved at komme over Bruddet. — De fik ogsaa deres Gerning at udrette, hvor deres Vej førte dem, men først skulde Livet bøje dem eftertrykkeligt.¹⁾

Det gik imidlertid ikke med at faa Prioritetshaverne til at overtage Skolen. En Del af dem surmulede i smaalig Mistænksomhed over Købesummens Størrelse og sagde Nej, og da to Aar var gaaet, uden at Sagen lod sig bringe i Orden ad den Vej, tilbød Stephansen Chr. Nielsen at overtage Hindholm for de 26,000 Rbd. Men Chr. Nielsen undslog sig og henviste til sin fuldstændige Mangel paa Penge. Først da Stephansen saa at sige *nødte* ham til at overtage Gaarden og Skolen, gik han ind derpaa. Da han gav sit Ja, ejede han kun 2 Rbd., men Stephansen, der nu forgæves havde henvendt sig til Bønderne, gik til Etatsraad Neergaard paa Førslevgaard og fik ham til at laane Chr. Nielsen den fornødne Sum.

Samtidig lykkedes det ham at faa Patronatet til at udnævne Chr. Nielsen til sin Efterfølger som Forstander paa Holsteinsminde, en Udnævnelse, der ikke skulde stille Chr. Nielsen økonomisk bedre, da An-

stalten var i dyb Gæld. Men derved holdt Stephansen Døren aaben for en fremtidig Fuldbyrkelse af sin Yndlingstanke, Sammenslutningen af Højskolen og Børnehjemmet til een stor Stiftelse for folkelig Opdragelse og Oplysning. Denne Plan kom ganske vist aldrig til Udførelse; men under Chr. Nielsens evnerige Ledelse kom begge Anstalter hver for sig til at staa som lykkeligt virkende Faktorer i det eneste sande Opdragelsesarbejde, det hvis Maal Anders Stephansen udtrykte i Ordene: *Guds Ære og Folkets Gavn.*

OPDRAGEREN OG PERSONLIGHEDEN.

Forfatteren Erik Bøgh, der i sine unge Dage kom meget paa Holsteinsminde, fortæller følgende:¹⁾

„Jeg hørte engang en ung, lærd Skolemand, der var kommen ud for at se hans Institut og ikke var i Stand til at faa fat i det System, hvorefter alt var ordnet — spørge ham: efter hvilken Metode han gik frem ved sin Undervisning.

Den gamle Opdrager saa en Stund taus paa ham med sit paa een Gang skælmske og ubeskrivelig godmodige Smil og svarede: „Efter den umetodiske! Det er den eneste, der passer for alle Elever!“

Den unge Mand, der havde læst en Mængde Pædagogik, Didaktik og Metodik, var i Forlegenhed. Han vilde nødig røbe sit Ubekendtskab til en muligvis autoriseret Metode, som han ikke havde hørt om-tale, og nøjedes derfor i sin Befippelse med at gentage: „Ja saa! — den umetodiske?“

Han var aabenbart ikke med, og derfor fik han følgende lille Forelæsning:

„Ser De! Naar man vil lære Børn at gaa, saa har

man to Metoder: den ene er at sætte dem i Gangvogn; der kan de i alt Fald blive skævbenede, og den anden er at slæbe dem i Ledebaand, ved den kan de faa klemt deres Bryst fordærvet, men de kan lære at gaa paa begge Metoder, og de Godtfolk, som holder paa dem, siger, at de er de eneste rigtige. Saa er der en tredie Maade, hvorpaa man kan faa Børn til at gaa uden at lære dem det: Det er den, at man lader dem krybe paa alle fire, til de er stærke nok til at rejse sig paa to; det kan gerne være, at de Børn, der kommer til at gaa paa den Maade, kommer lidt senere paa Benene end de, der har lært det efter Metode, men de staar bedre fast, og naar de begynder at løbe, plejer de at løbe fra de andre; desuden bliver de hverken skævbenede eller krumryggede, og saa er der det prægtige ved den, at de lige fra først af har vænnet dem til at staa paa deres egne Ben. Det er den Maade, som jeg foretrækker, og naar de endelig vil have den sat ind mellem Metoderne, saa kalder jeg den den umetodiske.*

Den unge Mand indrømmede villigt dens Fortrin i det nævnte Tilfælde, men indvendte, at hvor der var Tale om egentlig Opdragelse og Undervisning, maatte man dog vel gøre rettest i at følge de mest berømte Opdrageres og Skolemænds Metoder.

„De berømte Skolemænd og Opdragere har aldrig fulgt „Metoder“ — de har gaaet paa fri Haand ligesom andre Folk, der duer til noget, og derved har de funden den Vej, som laa bedst for dem; de mest tungfodede af dem har valgt den jevnere og længere Vej, de mere letbenede har valgt en stejlere men kortere, men ingen har tænkt paa at sætte Stakit om den. Det gør kun de Folk, der ikke selv kan gaa paa egen Haand, men kun har lært at skrive efter Linier og skrive mellem Streger; de kommer med

deres Linealer og slaar Streger om den Vej, de andre har gaaet, og alt, hvad de har gjort og sagt og tænkt, det sætter de i Rubrikker, og naar de har faaet et helt Stakitværk opstillet af deres egne dumme Streger, saa siger de: „Her har I Denogdens Metode!“ — Saa skal den Vej, der var den nærmeste for Kong Salomon, absolut være den nærmeste for Jørgen Hattemager, og det falder dem slet ikke ind, at jo flere Streger de slaar, jo mere stænger de for Genvejene, som ligger nærmest for andre. De tænker ikke paa, at Læreren kun har Brug for den Metode, der passer bedst for ham, men udarbejder en Metode, der tilfældigvis har passet for en ualmindelig Mand, og den skal saa passe til *almindelig* Metode for almindelige Lærere. Se derfor fører de saakaldte bedste Metoder let til de sletteste Resultater, og derfor kalder jeg *ingen Metode* for den bedste Metode, fordi den altid er vor egen Metode, og derfor siger jeg: Jo mindre Metode, jo bedre! Jo mere Metode, jo galere! — og naar jeg hører nogen sige: „Der er Metode i *Galskab*, saa ved jeg, at der er Tale om Galskab i anden Potens —“

Det var Subjektivismens Evangelium paa Opdragelseskunstens Omraade, Anders Stephansen her forkyndte. Det var Ord med Klang af det ægte Guld paa den Tid, de lød, paa den Tid, da det var Menneskenes første Opgave at frigøre sig for nedarvede Baand og Fordomme, der hindrede det personlige Livs Vækst.

Men enhver menneskelig Sandhed har den Egenommelighed ved sig, at den kan siges saa tidt og saa længe, at den ikke rigtig er sand mere. Anders Stephansen vil alle Dage have Ret i, at den pædagogiske Evne, der bærer en Dalers Præg og Værdi, sidst af alt maa stemmes ned og forringes til at kunne

gaa sammen med Firskillingerne. Men det er desværre ogsaa sandt, at Subjektivismens pædagogiske Principer, forkyndt baade først og sidst, baade i Tide og Utide, til ubodelig Skade har faaet uhyggeligt mange Smaaskillinger til at faa Dalerfornemmelser, saa de med mere eller mindre Held har bedraget sig selv og andre.

Det er imidlertid i høj Grad tænkeligt, at Anders Stephansen ved anden Lejlighed kunde have hævdet, at der er og maa være en Række almindelige Regler, der maa og skal gælde for *Lærere af Gennemsnittet*. Overfor den lærde Pædagog talte han jo selv om den *almindelige* Lærer, og naar et saadant Ord kan bruges med Sandhed, kan der ogsaa med Sandhed være Tale om en *almindelig* Pædagogik. Men dette udelukker paa ingen Maade Værdien og Berettigelsen af det subjektive Skøn, men kun at disse Skøn ikke skulde være tilbøjelige til i det store og hele at følge de samme Baner.

I Pædagogikkens Historie vil Anders Stephansens Navn være at nævne sammen med de sveitsiske Filantroper, Pestalozzi, Fellenberg og Wehrli. Han havde lært en Del af dem, og han vedblev alle Dage at have dem kær. Men baade i Grundbetragtningen, i Opfattelsen af Opgaven og i Betragtningen af Midlerne til dens Løsning var der gennemgaaende en dyb Forskel. „Medens Pestalozzi og hans Efterfølgere satte de enkeltes Oplærelse og Udvikling som det højeste og ventede alt af Metoden, enten nu denne fortrinsvis var en metodisk ordnet Undervisning som hos ham selv og hans Medarbejdere, eller planmæssigt ledede Landbrugsarbejder som hos Fellenberg og Wehrli, satte derimod den *danske* Filantrop *Stephansen* Vækkelsen af Samfølelsen og Bevidstheden om, at den enkelte er bestemt til at være et levende Lem

paa Folkelegemet, som Opgave, og han saa Midlet til dens Løsning i en huslig Opdragelse. Det ene Barn trænger lige saa meget til at faa Kræfterne øvede ved Undervisning og Arbejde som det andet, det rigeste lige saa meget som det fattigste; i denne Henseende er der ingen Forskel. Det forladte, forældreløse og forsømte Barns særlige Nød er ikke fornemmelig Mangel paa Undervisning eller Øvelse, men Mangel paa Samfund; den er, at det staar ene; den særlige Fare *for* det og med Hensyn *til* det er, at det skal blive en herskende Følelse og Bevidsthed hos det, at det staar ene og ingensteds har hjemme. Naar denne Bevidsthed er moden, er Proletaren færdig, der er Samfundet og sig selv lige fjendsk. Derfor skal det ene staaende, hjemløse Barn bringes til at føle, at det hører det levende, arbejdende, kæmpende og tænkende Folk til, og dette skal vide, at det er dets Pligt, ligesaa meget mod sig selv som mod Barnet, at modtage det med aabne Arme, at ingen personlig Kraft skal gaa til Spilde eller blive til Fortræd. Ved en god huslig Opdragelse skal Barnet tões op, hvis det er forkomment af Kulde, og bringes til sig selv, idet det finder sig som et levende Led af det større Hele.“¹⁾

Det maa særlig fremhæves, at Stephansen var den *kristne* Pædagog, og han var ikke bange for at give Kristendommen og Troslivet den Plads i Dagliglivet og Skolearbejdet, som det rettelig kan tilkomme. Han havde følgelig saare lidt Respekt for den franske Oplysningspædagogik, som den var blomstret frem i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Den havde, sagde han,²⁾ forkastet Guds aabenbarede Tanker og paa egne Fornuftslutningers bevægelige Flyvesand havde den opført sin nye selvbehagelige Bygning, en Blanding af Vildfarelse og Sandhed, af Løgn og Halv-

sandheder. Nærmere sluttede han sig til Tyskeren Zeller, der byggede videre paa den bibelsk-evangeliske Pædagogik, „der havde begyndt at danne sig og virke under August Herman Franke.“

Om sin Opdragergerning og dens Vilkaar skriver Anders Stephansen i Aarsberetningen for 1840: „Meget falder ned idag, af det vi byggede igaar, og skjævt og skrøbeligt er det alt; thi Menneskets Natur er idel Fortængelighed og Fordærvelse, hvad enten vi begynde vor Undersøgelse derom i vor egen Barm eller hos Børnene. Hvad jeg i denne Anledning kunde ønske at sige, har jeg netop i disse Dage fundet udtrykt saa ganske efter mit Hjerte af den ærværdige, dygtige og erfarne Inspektør Zeller i Beuggen (Monaths-Blatt von Beuggen 1840, pag. 51), at jeg vil tillade mig at anføre hans Ord, dem jeg ganske kan gjøre til Mine, naar han siger: „Man kan intet Barn tvinge til sin Redning; hverken Børnene selv eller deres Opdragere kunne give dem nye, grundigt omskabte Hjerter; ja endog det første Skridt til Indtrædelsen i Guds Rige, det, at blive fattig i Aanden, er noget meget sjældent hos saa legemlig arme Børn. Naar Børnene *ikke ville* reddes; naar de *ikke ville* slaa ind paa den eneste Redningsvej, hvorledes vil et Menneske da tvinge dem dertil? Hvorledes vil et Menneske da *give* dem en god Villie? — Menneskets Villie er en af de største Hemmeligheder. Der er kun Een, der kan give det at ville og at fuldbringe; men denne Eneste tvinger heller ikke; han *giver* det at ville; han *skænker* det. Vel gives der endnu mange Opdragere og Velgjørere, som staae i den Mening: *kun* slet Opdragelse, eller Mangel paa god Opdragelse, *gør* Mennesket *slet*; vilde man derfor flytte fattige og forsømte Børn fra en slet Opdragelse til en god, vilde man give dem en god Opdragelse, saa vilde de blive

bedre. Der ligger noget Sandt i denne Mening; men at et Menneske ved en slet Opdragelse bliver mere slet, og at mange ved en god Opdragelse ikke vorde bedre, men ogsaa slette: det maa da have sin Aarsag, have en dyb, en indvortes Aarsag; og der maa ligge en betydelig Vildfarelse til Grund, naar man mener, at *kun* slet Opdragelse gjør Menneskene slette. Denne Vildfarelse ligger i Forvexlingen af det *af Gud* i Adam skabte Menneske, med det af den *faldne* Adam fødte Menneske. Den ligger i Fornægtelsen og Misforstaaelsen af en, siden hint Fald medfødt Grundfordærvelse, en fra Fødselen af i Mennesket boende Synd, en dybt indgroet forkert Villie. Naar endog legemlig medfødte Fejl ere saa svære at læge, hvorledes skulde Menneskene da helbrede Sjælens medfødte Fejl? Saadanne Fejl læger kun Igjenfødselen. Men hvilke ere da de gjenfødte Mennesker? Svar: De, som ikke ere fødte af Blod, ej heller af Kjøds Villie, ej heller af Mands Villie, men af Gud. Her er Grændsen for menneskelig Opdragelse; her er Begyndelsen til den guddommelige. Derfor forlanges kun af christelige Forældre og Opdragere: Opdrager eders Børn i Tugt og Formaninger *til Herren*. Thi han er den eneste Frelser og Redder, han alene kan læge den Skade, som intet Menneske kan, hverken paa sig selv eller andre.“ — — — „Udvortes Forandringer hos fattige og forsømte Børn kan man hyppigt se i vore Redningsanstalter; de vise sig ofte allerede i de første Uger eller Maaneder, og Synet af saadanne forandrede, venlige og glade, velforsørgede Børn er vistnok velgjørende. Men man maa tage sig iagt at man ikke forvexler en saadan Forbedring af den indvortes Tilstand med en Grundforbedring af deres indvortes Menneske. De kunne have aflagt mange Raaheder, vænnet sig fra mange Uartigheder, gjort mange gode

Fremskridt, erhvervet mangen god Færdighed; de kunne i en overfladisk Iagttagers Øjne endog være blevne elskværdige Børn; de kunne have naaet en temmelig Grad af borgerlig Brugbarhed, og dog kan ingen Grundforandring være foregaaet i deres Hjerte. Hjertet har kun tabt Anledningen og Tillokkelsen til Synden udvendig fra, men den indvortes Antændelighed for dens Ildfunke er endnu ganske den samme. Barnet kan maaske have lært at sky Syndens sørgelige Følger; men Synden selv hader det endnu ikke. Naar nu saadanne Børn, som ikke ere indvortes fornyede, træde ind i Verdens Fordærvelse og Forførelse, blive de ofte uventet hurtigt et Bytte for samme; ligesom Folk, der lide af visse Hudsygdomme, som kun udvortes er helbredede, lettelig igen vorde angrebne. Ak, vor Tids moralske Fordærvelse kan kun overvindes af en indvortes helliget Natur. Men saadanne Helbredelser er ikke meget hyppige.“

Et andet Sted citerer Stephansen efter Zeller: „Om det, et Menneske selv kan gøre ved et andet Menneskes Opdragelse, kan man ikke tænke beskedent nok.“

Dette er en Lære, der er *vidt* forskellig fra den, der udgik fra *Rousseau*, og nægtes kan det ikke, at den rummer en ganske anderledes Dybde, og at den staar Virkeligheden ganske anderledes nær.

Stephansen siger et Sted: „Troen er at betragte som den Funke, der tænder Lyset i Menneskelivet; Skolen er den Foranstaltning, der sætter Lyset paa Skæppen; den almindelige Kirke er det, der ved sine hellige Naademidler, Ordet og Sakramenterne, holder det vedlige, saa længe Verden staar.“ — Er Skolen bygget paa Troens Grund, „saa er det Tid at bruge vor Greb med sine tre Horn: Undervisningen i Læsning, Skrivning og Regning. Historien og Modersmaalet vil da gro op som af sig selv, til vor Løn og

vor Lyst, ja „Christendommen“ oven i Kjøbet; men det maa I mærke, at der er en forunderlig Livsfunke, som skal give Historien Lys, og den kalder man Erfaringen, og den maa I agte nøje paa, at den bliver Grundlægget for Historien, ligesom Troen er det for Christendommen, thi ellers bygger I Kasteller i Luften.“ — „Skal et Barn have Undervisning i Modersmaalet, maa man altid forudsætte, at den aandelige Udvikling er indvortes begyndt. Denne Anskuelse har ogsaa staaet for vore sindrige Fædre, idet de har kaldt Sproget et *Maal*, for saa vidt som det tjente til at maale Tanker og Følelser, og hvad der ikke duede dertil, kaldte de „Snak“.“

Hvad Sang og Musik angaar, tænkte Stephansen som Luther, at „næst efter Theologien er der ingen højere Kunst end Musik; thi den beroliger Mennesket og giver det et let og glad Sind. Derfor er det intet Under, at Djævelen flyer fast lige saa ilsomt bort fra Musikkens Toner som fra Guds Ords kraftige Prædiken.“ „At lade Børn synge er det samme som at holde dem til at være glade,“ sagde Stephansen, men han føjede til, at man her maatte vogte paa, at denne Glæde blev naturlig og sand. „Børn synger helst, hvad de finder er morsomt, Ungdommen om Kærlighed, Manddommen om Bedrifter. Man maa ikke ved Kunst fremlokke de Følelser og den Glæde, der hører et senere Livsafsnit til. Man maa ikke fremkunste, hvad der endnu er ufødt; det forhindrer den virkelige Fødsel. Men, sagde Stephansen, er der en Sanger, som virkelig er begejstret, og Børnene hører ham, da udvikler Musikken sig af sig selv.“¹⁾

Stephansen var ikke nogen Ven af de Skoleteorier, der knyttede sig til *Friskolen*, og som allerede i hans Tid var meget yderliggaaende. „Bogen i og Munden op!“ havde Grundtvig sagt, og derfor var der mange

renlivede Friskolefolk, der ikke vilde vide af Bøger til almindelig Skolebrug. Hertil bemærker Stephansen i sin Beretning om sin egen Skolegang: „En Skole, der kaster „Skit“ paa „Bogen“, vil Gud slaa med Blindhed; den maa ligesom Judas begaa Selvmord, og dens Legeme maa jordes uden for Kirkegaardsmuren.“ Paa den anden Side var han heller ikke tilfreds med den Tilstand, Folkeskolen var stagneret i efter 1814. Han vilde saaledes have, at Folk selv skulde have Lov til at udvælge deres Lærere, at Læreren ligesom hans Barndoms Skolelærer i Terndrup, kunde komme til at leve i et nøje aandeligt Fællesskab med sin „Menighed“. Heri stemte han overens med Grundtvigianerne; men ellers havde han et skarpt Øje for, at Grundtvigs Skoletanker, som han forøvrigt selv vedkendte sig at have haft stort Udbytte af at have stiftet Bekendtskab med, ofte af aandeligt lette Personer blev benyttet som Kæpheste, hvorpaa de red Landet rundt. Derfor fremhævede han paa sine gamle Dage, at han *ikke* var Grundtvigianer, og derfor var Folk, som var usikre over, hvor de skulde placere ham, tilbøjelige til at anbringe ham i den pietistiske Baas.

Anders Stephansen var Børneven fra yderst til inderst. Han var en aaben, tillidsfuld og barnlig Personlighed og var som saadan særlig skikket til at virke paa Barnenaturen og drage den opad. Børnene fængsledes uvilkaarlig af hans Fremtræden og Tale, ogsaa naar de ikke forstod ham. De kom til ham med en forunderlig Blanding af den fuldkomneste Respekt og den frejdigste Aabenhed og sagde ham, hvad de havde paa Sinde, thi deres barnlige Instinkt sagde dem, at de her stod over for en Mand, der i alt sit Væsen var baade sand og kærlig. Ingen kom ham nær i den Kunst at tale med Børn, men denne

hans Kunst var som al god Kunst den sandeste Naturlighed. Han hørte ikke til den Slags uægte Børnevenner, der har et evigt Smil om Munden, der er fulde til Randen af Eventyr, Pjank og søde Talemaader, der kæler for Børnene og bilder sig selv og andre ind, at de er store Pædagoger. Stephansen var ægte helt igennem og paa Grund af Misforholdet mellem hans Tankes Rigdom, og hans sproglige Evne var han saare lidet reklamedygtig, og kun de Mennesker, der i højere Grad end almindeligt var af Sandhed, var i Stand til at kende ham og skatte ham, som den han var.¹⁾

Han kælede ikke for Børnene, og som Lærer kunde han være særdeles stræng, og var der en, der gjorde sig fortjent til Revselse, lagde han ikke Fingrene imellem. „Det er ondt, at man skal være nødt til at straffe saadan en Kylling,“ kunde han sige ved en saadan Lejlighed, og Børnene fornam, at han ogsaa her talte sandt. Og var der et Par af Drengene, der var bleven uenige og maaske endogsaa havde fundet det fornødent at tage Næverne til Hjælp, saa kunde Stephansen tage dem ved Haanden eller i Nakken og staa og tale mildt og roligt til dem saa længe, til Vreden lagde sig og blidere Følelser kom frem. „Giv saa hinanden Haanden og vær gode Venner igen!“ kunde han saa sige, og saa kunde de smaa Bersærker lege videre, mere glade ved hinanden end nogensinde før.

Der var i Stephansens hele Omgang med Børnene ikke Spor af Forstillelse, baade naar han var glad og mild, og naar han var vred; og dette fængslede dem. Han gav sig selv, som han var, og dette var ganske vist ikke nogen fuldkommen Gave, for han havde som enhver anden sine Fejl og Skrøbeligheder. Men det gode, han gav i sin Personlighed, var udmærket

godt. Hans Mildhed var aldrig hyklet, og hans Vrede var aldrig løjet, og derved drog han Børnene til sig.¹⁾

Det er Personlighedens Sandhed, der er den egentlig opdragende Kraft. Det er ved Indflydelse af fuldkomnere udviklede, sandere og renere Personligheder, vi drages opad, og ingen pædagogisk Teori, Metode eller Organisation kan erstatte denne Indflydelse. Om denne Sandhed har Stephansens Virksomhed mindet Opdragere og Lærere i Danmark.

Det er Hemmeligheden ved enhver Opdragergerning, der virkelig dur, at den henter sin Tro og sin Kraft ud af et levende Kristenliv, og dette var ogsaa Tilfældet for Anders Stephansens og hans Hustrus Vedkommende. Men de var ikke Pietister, hvad der fra forskellig Side er blevet sagt om dem. Hos dem var der ikke Spor af Pietisternes mørke Hang til at lægge Baand paa Livet i dets sunde Udfoldelse. Naar Arbejdstiden var omme, saa de med Glæde Børnene tumle sig, og stundom kunde Stephansen selv tage Del i Legen.

Stephansen var en saare gæstfri Mand og det var ham en Glæde, hver Gang der kom en fremmed, han kunde tale med. Og selv var han en Samtalens Mand som kun faa. Hans Ven og Medarbejder Chr. Nielsen siger herom følgende:

„Hans Tale var som han selv, fri, hjertelig og ejendommelig. Den mindede aldrig om Bogen, skønt han havde læst meget, eller om nogen Visdom paa anden Haand. Vi hørte ham selv, naar han talte, ligesom vi i hans hele Personlighed saa en selvstæn-

dig og fri Udfoldelse af et rigt indre Liv, i hvilket en forunderlig Barnagtighed var forenet med moden Visdom, en dyb Følelse for alt stort og godt boede sammen med et klart Blik for det forkrænkelige, smaalige og forkerte, stræng Alvor i god Forstaaelse med et hurtigt Blik for det komiske. Derfor gjorde Lune og Vid hans Tale saa frisk, og hans Vid var træffende, hans Spøg aldrig saarende.“

Engang havde han faaet en begyndende Gigtfeber, og han jamrede sig og var ynkelig, for han kunde være ikke saa lidt ømskindet. Doktoren blev da hentet, og da Undersøgelsen var ovre og Recepten skrevet, kom de i Samtale om Gigtfeberens Natur og Væsen. Men under Samtalen blev Stephansen saa oplivet, at han rent glemte, at han var syg. Han fantaserede og fornøjede sig, som det kun lidet sømmer sig for en lidende Patient, og saa snart Doktoren var kørt, stod han op og lod Gigtfeber være Gigtfeber. Han havde virkelig efter Doktorens Erklæring haft Begyndelsen til en alvorlig Gigtfeber, men Samtalen havde virket som en Livseliksir og kureret ham paa Stedet.

Der var mange, der med fuld Ret beundrede Fru Stephansens rige Kundskaber, hendes Klarhed og aandsoverlegne Maade at behandle ethvert Spørgsmaal paa. Men saa længe Stephansen talte, var det alligevel ganske umuligt at høre paa andre end ham, og det var ligesaa umuligt ikke at fornøje sig ved hans Tale og ikke at komme til at holde af ham. Saadan gik det dem, den ene efter den anden, de forskellige i Tankegang og Natur — Alberti og Bille, Erik Bøgh og Martensen og mange, mange flere. — Men kom der en, Stephansen havde faaet noget imod, sad han tavs, og de kunde sige og gøre hvad de vilde, han var ikke til at faa et Ord af. Trods alt det lyse

ved hans Natur var der ogsaa ved ham noget tungt og besværligt. Havde han engang fattet Nag til en, havde han svært ved at glemme det.

Men sad han sammen med en god Ven, saa strømmede Talen uimodstaaeligt, og saa kunde det meget vel hænde, at hans Tale blev saa overlæstet med Billeder, og at han tillod sig saa mange Svinkeærinder ud fra den slagne Landevej, at han kørte baade sig selv og den, han talte med, fuldstændig fast. Saa kunde Fru Stephansen træde til. „Stephansen mener,“ sagde hun, og saa gav hun kort og klart, hvad Talen drejede sig om, og paa den Maade blev de hjulpet paa ret Køl igen. Derved kom man til at se hen til hende som den, der var sin Mand langt overlegen. Men der var det ejendommelige ved det, at medens Folk huskede mangfoldigt af, hvad Stephansen havde sagt ved de forskellige Lejligheder, er der ikke blevet bevaret en eneste ejendommelig Ytring af hende.

Saaledes gik det til, at Anders Stephansen kom til at øve en betydelig Indflydelse langt ud over sin Gerning i Børnehjemmet og paa Højskolen. En Samtale med ham var ofte en Oplevelse, og det var ikke alene Rasmus Sørensen, der kunde sidde og samtale med ham mange Timer i Træk. Stephansen havde en egen Evne til at kalde det bedste frem i *en* under saadan en Samtale, og blev hans Tale ofte dunkel af den Overflødighed af Billeder, han anvendte, saa fremkaldte den til Gengæld nu og da et aandeligt Blink, saa Sagen fremtraadte i forbløffende Klarhed. Og det var ikke alene paa Folk i Almindelighed, han saaledes virkede; Mænd, der var ham overlegne i Begavelse og Lærdom, erklærede, at de havde det største Udbytte af at tale med ham. „Hans Rigdom,“ sagde Chr. Nielsen, „var Hjertets skjulte Menneske,

og ingen kunde modtage et levende Indtryk af denne uden at blive bedre derved.“

Et levende Vidnesbyrd om Stephansens vækkende Evne har vi i et Brev fra Pastor Mohr, Vørslev, til Chr. Nielsen, som lod det optrykke i „Hindholm“ 1871. Det hedder heri:

„Til mine bedste Minder regner jeg den Tid af min Ungdom, da jeg havde Lejlighed til at omgaaes med den kjære St. paa Holsteinsminde. Ved nylig at gjense dette Sted opfriskedes vel Mindet, men det var og er mig umuligt efter saa mange Aars Forløb at huske mange Enkeltheder, det siger mig blot, at jeg skylder ham meget og kan være glad ved at have kjendt ham.

Der var hos ham en Fred, som virkede saa velgjørende paa mig, at jeg aldrig savnede noget, naar jeg var hos ham, der kunde aabne Ens Blik for Alt, hvad der tilfredsstillede Aand og Hjerte. Selv havde han ikke altid Fred, men hans elskelige Hustru vidste altid med et Ord at bortjage alle ufredelige Tanker, og saa blev alt overgivet i Gud Faders Haand.

Engang traf jeg St. meget opbragt over et Par Tjenestekarles Ondskab. Men saa begyndte han at tale om, hvor ond Verden var. Man kunde see det, der var en ond Magt, som havde sit Spil iblandt Menneskene og forledte dem til alle Slags Rænker, til Spot og Ulydighed. Men dette kunde ikke være anderledes formedelst Synden, der maatte Omvendelse til for saadanne Mennesker, før man kunde vente noget godt af dem. Naar dog saadanne Mennesker blot vilde komme til Eftertanke, saa vilde det blive bedre for dem, nu var de sig selv værst. Og saa ledede han Tanken hen paa Vorherre, og hos ham fandt han Ro. Det Enkelte ledede han altid ind under det Almindelige, og saa bleve Verdens Sorger kun

Smaating for ham, der dog ellers ofte har maattet føle deres Plage.

Naar han saa en anden Gang gik med mig i Haven og forklarede mig Linnés System, saa var det ikke den tørre Lærdom, som ellers Forklaringen af et System kunde medføre, men hvad jeg nu husker som Hovedindtrykket af alle de mange Klasser, hvis Kendetegn han viste mig, det er, at Vorherre havde indrettet alt saa vidunderligt godt. Saaledes aabnede han de Unges Øjne ikke for de tørre Kundskaber, som man dog samlede op med det samme, men for det store Guds Værk, der udbreder sig for os i al Skabningen. Til Gengæld for hans Undervisning i Plantelære læste jeg Islandsk med ham. Han var en villig og nem Discipel, hvorvel Udtalen af det dobbelte L faldt ham besværligt. Men ligesom jeg ved, at jeg benyttede Islandsken for ofte at kunne komme til Stephansen, saa følte jeg altid, at han gjorde mig en Tjeneste ved at tage mig til Lærer for sig, thi jeg blev egentlig Disciplen. Han morede sig med at høre min Udtale og se mine Anstrængelser for at gøre Tonefaldet tydeligt. Men han talte da ogsaa om, hvorfor et Folk tager Lyden paa denne eller hin Maade og bruger dette eller hint Udtryk. Mon han ikke sommetider anstillede sig tungnem for at gøre mig til en saa meget desto ivrigere Lærer?

Han taalte ikke nogensomhelst Sværgeren. Engang kom jeg i Heflighed til at nævne den Onde; jeg ved med mig selv, at jeg ikke vilde bande, det har aldrig været min Lyst eller Vane. Men Stephansen forstod det dog saaledes, og hvor alvorlig og kærlig foreholdt han mig min Synd! „Det var en stor Synd, som De der begik,“ sagde han, og da jeg indvendte, at jeg ikke vilde bande, men kun nævne Tingen ved dens rette Navn — hvorom vi talte, husker jeg ikke —,

saa mindede han mig om, at man begik en stor Synd, om man end kun indirekte brugte den Ondes Navn til Trusler, Fordømmelser eller deslige, vi havde jo forsaaget ham i Daaben. Hvorledes Samtalen videre gik den Aften, husker jeg lige saa lidt som fra de mange andre Aftener, vi sade sammen i Sofaen og hans Hustru for Enden af Bordet lidt henne i Skyggen. Men naar vi i vore Samtaler om det, som er i og udenfor Menneskehjertet, mange Gange kørte fast, saa kom hans kære Dorothea os altid til Hjælp. „Saaledes mener du, Stephansen, og saaledes mener Mohr,“ plejede hun at sige, og saaledes klarede hun Sagen for os.

Jeg var bleven saa vant til at tale med Stephansen. Engang fortrød det ham næsten, at han havde modsagt, for at høre de Andres Grunde. Samtalen drejede sig om Livegenskabet i Rusland, som de Fremmede afgjort fordømte, men Stephansen faldt paa at forsvare, og han gjorde det saa godt, at de andre syntes overbeviste om, at Livegenskabet maatte være den herligste Indretning af Verden. Jeg var ikke tilstede, men jeg er overbevist om, at Stephansen tilsidst med en Skæmt har slaaet alle sine egne Grunde til Jorden, hvad enten de Fremmede har forstaaet det eller ikke. Det faldt ikke i Stephansens Smag at komme med tørre Forklaringer bagefter.

Ingen af vore Samtaler kan jeg gengive, men Indtrykket gør sig gældende hos mig i mange Retninger, thi de omfattede meget, lige fra at sætte en Plante eller lægge et Frø i Haven til at aabne sit Hjerte for Guds levende Ord. Han talte ofte om det skønne i Romerkirken, i den katholske Kirke, som han helst udtrykte sig, og naar han da havde hjulpet mig til at forsvare den protestantiske Kirke, saa endte han hyppigt med at sige: „Snart ser De maaske et Kloster

rejse sig her paa Holsteinsminde.“ Mon han mente Højskolen? ligesom Kommunitetet i København i gamle Dage blev kaldt Klosteret; thi han var en ægte Protestant og holdt meget af saadanne Ordspil.

Men der var een Samtale, hvoraf Indtrykket er blevet klart og uudsletteligt for mig. Som jeg en stille, klar Efteraarsaften gik hjem fra Holsteinsminde, funkede Stjernerne saa dejligt for mig, som jeg syntes, de aldrig havde gjort før; det var, som talte de alle om Livet og Gensynet. Livet tindrede mig imøde, og selv om Stjernerne faldt som paa Dommedag, saa udvældede der Lys og Liv bagved dem og hævede sig til det Høje. Det dybe Blaa var ikke længere det Ubekendte, men ogsaa derfra strømmede Livet mig imøde. Tonerne og Synerne var ikke dunkle, aandelige Rørelser, ingen Drømmerier, men i vaagen Tilstand Aandens klare Tale, Ord, som mødte Ord fra synlige Læber, Blik, som mødte Blik fra forklarede Øjne. Livet, Aandens klare, bevidste, legemlig forklarede Liv strømmede mig imøde. Døden var kun et Blund, Graven kun et Dække, som en Gang tages bort. Naturen, som den hvilede hin stille Aften, var ikke længer Forgængeligheden, der smuldrede hen, men Vuggen, hvori Menneskelivet først rører sig, og hvorfra man glad kan vokse bort til det Høje. Dette Indtryk af det evige Liv havde jeg faaet ved Stephansens Ord i Samtalen hin Aften om det evige Liv i Opstandelsen. Uden Billeder, som han ellers saa tidt brugte, med Troens enfoldige Ord havde han vist mig — thi han talte anskuelig — at der ikke var noget evigt Liv uden den legemlige Opstandelse i Lighed med Vorherres Opstandelse. Derfor skulde vi holde ikke blot Sjælen, men ogsaa Legemet rent for Besmittelse; thi Legemet indeholder Spiren til Kødets Opstandelse. Men i Opstandelsen skulde vi se og

kende hverandre, ligesom vi skulde se og kende vor Herre og beundre hans store Gerninger.“

Der er bleven sagt om Stephansen, at det var hans Gerning at „samle de tiloversblevne Stykker sammen, at intet spildes“. Dette er rigtigt. Han vilde opsamle og opdrage de Børn, som ingen andre brød sig om eller tog sig af. Derved reddede han dem for Samfundet, som paa den Tid, han begyndte paa Fuirendal, ikke følte nogen Forpligtelse overfor disse dets mindste smaa. Det højeste, man da havde drevet det til, var at værges sig mod den vordende Forbryder.

Men ogsaa paa anden Vis ledte han frem, hvad der ellers let gik til Spilde. Den Indflydelse, han havde paa de mangfoldige Mennesker, han i Aarenes Løb kom i Forhold til, var af stor og uberegnelig Betydning. Det var hans Glæde at drage frem de Egenskaber hos dem, der var af Værdi, og ved selv at give Eksemplet at indøve dem i Kærlighedens store Kunst. Og Kærligheden er jo ifølge Skriftens Vidnesbyrd det Baand, der holder sammen paa, hvad der er af fuldkomment og værdifuldt i Menneskelivet.

„Man skal altid regne med den store Tabel,“ sagde Stephansen ofte. Og selv havde han fremragende Evne og Vilje til at skue udover det nærværende smaa og til klart at overskue Helheden. Han var en i Sandhed *folkelig* Mand; thi alt, hvad der var til „Guds Ære og Folkets Gavn“, havde hans Kærlighed. Hos ham var der ikke Spor af Popularitetsjægeren, der gaar bag efter Sværmen; nej, han var den folkelige Mand, der helst gik foran. Han følte sig i Pagt med Folkets bedste Egenskaber, og det var hans Livs Maal at bidrage til, at disse kunde vinde Sejr over Hjertekulden, Modløsheden, Smaasindet og Raaheden, der dengang som nu var Folkets værste Fjender.

Han adskilte aldrig Folkets Sag fra Sandhedens og Samvittighedens Sag, skrev Chr. Nielsen om ham, og han følte sig i inderlig Tro knyttet til sit Folk, saa han var sig sit Medansvar bevidst for den Retning, hvori dets Udvikling gik. Mængdens Sag var for ham ikke det samme som Folkets Sag. Mængden gaar ofte paa gale Veje, men hvad der er Folket til Gavn, maa altid falde sammen med, hvad der er Gud til Ære.

Havde Stephansen raadet over en Fremstillingskunst, der havde svaret til hans Hjertes Varme og hans Tankelivs Frodighed, var han sikkert blevet en Digter af Rang og maaske en stor Folkefører. Nu blev han „Gamle Stephansen paa Holsteinsminde“, en Mand, som Landets bedste Mænd saa hen til, stundom med Taknemmelighed og altid med Agtelse og Tillid, og som 4—500 Mænd og Kvinder rundt omkring i Landets forskellige Egne mindedes med Taknemmelighed for, hvad han havde været for dem, mens de var paa hans Børnehjem.

ANDERS OG DOROTHEA STEPHANSENS SIDSTE LEVEAAR

Der er kun faa Ægtefolk, der som Anders og Dorothea Stephansen har været som skabte til hinanden. Uden hende havde Stephansen ikke kunnet udrette, hvad han gjorde, og de, som kendte dem begge to nøje, tilføjede, at uden ham vilde hendes Liv aldrig være blevet til den Velsignelse, det blev. Han kaldte hende sin højre Haand, og hun erkendte, at han var Sjælen i Arbejdet. Hun kendte ham bedre end andre, hun kunde følge hans Tankegang, om hans Tale blev aldrig saa snørklet. Derfor kunde han raadføre sig med hende som med ingen anden, og hun forstod at

fortælle ham, hvad der var det værdifulde i hans Planer og Fantasier. Og hvad der i det daglige betød lige saa meget: hun var i Stand til med et Ord og et kærligt Blik at berolige ham, naar han kom ud af Ligevægt. Med hende ved sin Side formaaede han mere end de fleste; uden hende løb han surr.

Højskoleforstander Anders Jørgensen i Høng, som i en lang Aarrække var Lærer paa Holsteinsminde, yndede med ægte stephansensk Dobbelydighed at kalde Dorothea Stephansen for „Visen“, d. v. s. Dronningen i Bikuben, Midtpunktet i den store Familie, og samtidig den, der var *visere* end alle de andre. Det var ham ligeledes en stor Glæde at fortælle om, med hvilken rørende Kærlighed Anders og Dorothea Stephansen var knyttet til hinanden. — Engang Stephansen var en Tur nede paa Holsteinborg og skulde blive borte et Par Dage, kunde hun ikke, uden hun skulde have skrevet til ham. I Brevet stod — ifølge Anders Jørgensen —: „Jeg har længtes efter Dig, lige siden du rejste, og da jeg i Dag gik og var ked af, at jeg ikke havde noget at sende dig, kom jeg ind i Spisekammeret, og der fandt jeg nogle Svedsker, og da du jo holder saa meget af Svedsker, saa sender jeg dig dem hermed. Men gaa nu om bag ved Laden, naar du spiser dem, at ingen skal faa det at se!“

Alt Kontorarbejdet begge Anstalter vedrørende blev besørget af Dorothea Stephansen, og hun gjorde det bedre end de fleste kunde have gjort det. Der var i hundredvis af Breve aarligt at læse og besvare. Saa var der hele Regnskabsførelsen og den dermed nærmest forbundne Administration. Desforuden kunde hun faa Tid og Kræfter til at undervise flere Timer hver Dag. — Dette var Mands Arbejde, og hun havde altid været lille og svag, men hendes Sjæl var stærk nok til at meddele Legemet den Kraft, der var for-

nøden, indtil den Dag kom, da hendes Livsgerning var til Ende.

I Aaret 1857 gik der en hidsig Pengekrise over Verden, og vort Land gik heller ikke Ram forbi. Der var Pengeknaphed overalt, og paa Holsteinsminde, hvor det økonomiske Grundlag altid havde været tyndt, saa det til Gavns vanskeligt ud. Stephansen gik omkring med bekymret Ansigt, og Dorothea Stephansen sad mangen Nat og arbejdede med Regnskabet til den lyse Morgen, men ikke kunde hun naa frem til det Resultat, hun ønskede. Hen paa Sommeren skulde der være Familiefest hos deres gode Ven, Forstander Møller paa Flakkebjerg, og Dorothea Stephansen havde særlig glædet sig til at være med. Men da Holsteinsmindes Vogn kørte ind paa Flakkebjerg, laa hun i den ramt af et apoplektisk Slag. I flere Uger laa hun paa Flakkebjerg bevidstløs og svævende mellem Liv og Død. Lidt efter lidt kom hun dog til sig selv igen og kunde føres til Holsteinsminde. Men hun kom der ikke som den, der drog ud derfra. Hun var nu kun et Vrag af, hvad hun havde været, lammet paa Legeme og Sjæl. Hendes Arbejdsdag var forbi for bestandig.

Og Stephansens Arbejdsdag var dermed ogsaa forbi. Fra den Dag, da hans Dorothea sank sammen, var han en gammel Mand; hans Haar blev hvidgraat i Løbet af faa Uger. Han kunde ikke rigtig tro det, at hans Hustru ikke skulde komme sig igen, og han værnede om Haabet, saa længe det var ham muligt.

Om hvad Stephansen i den Tid led, vidner et Brev af 17. December 1857, hvori det hedder:

„I Dag begynder min gode Hustru at gaa over Gulvet alene ved Hjælp af en Stok, og det bliver i denne Henseende bedre; faar hun sin gode, klare Forstand igen, som hun før har haft, og som har været

mig en Trøst i mange mørke og sorgfulde Timer, saa vil jeg inderlig takke Herren min Gud derfor; men faar hun den ej mere, saa skal jeg dog al Tid erkjende, at Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet; thi denne Lidelse har været en Prøve for mit arme Hjærte, og nu véd jeg, at jeg elsker denne Kvinde, som Gud gav mig til Livsledsagerinde, mer end alt i Verden.“ ¹⁾

Det var, som hele det daglige Maskineri paa Holsteinsminde mistede noget af sin Kraft og Sikkerhed derved, at hun faldt fra. Værst var det selvfølgelig for Stephansen. Over paa ham blev nu læsset alt det forretningsmæssige, Brevskrivningen, Regnskabet osv., og han havde aldrig været god til at tumle med den Slags Ting. Han var ikke rigtig inde i nogen af Delene, og Dorothea, som var den eneste, som havde kunnet give Besked, sad lammet og uden at have Ordet i sin Magt. Man kunde se Stephansen gaa ind i sit Kammer for at gaa i Lag med Regnskaberne; men kort efter kunde han saa komme farende ud derfra igen med Angesten malet i de bekymrede Træk og spørgende stirre sin Dorothea ind i Ansigtet og faa et trøstende Smil til Svar fra hende. Han kunde saa gaa ind og klemme paa igen; men hvor skulde han kunne arbejde med disse tørre, uvante Ting, naar Hjertet var saa bevæget, og Sorgens sorte Fugle stirrede paa ham fra hver en Krog.

Og Stephansen haabede stadig paa, at hans Hustru skulde blive rask og komme ham til Hjælp. Med vagtsom Ømhed vaagede han over enhver Forandring i den syges Tilstand, men Fremgangen, han haabede paa, udeblev. Hun kunde stadig ikke hjælpe sig selv, maatte ledes fra Sted til Sted. Hendes sjældne Begavelse og rige Kundskaber havde tabt det Ord, hvormed de skulde virke. Hun, som altid havde været

saa klar og sikker, kunde nu tidt og mange Gange, naar hun ønskede at sige et eller andet, pludselig sidde raadvild og se sig saa underlig hjælpeløs og ulykkelig omkring for at bede om det Ord, hun manglede, og som ingen anede eller kunde give hende.

Der skulde skaffes Penge, men hvor skulde Stephansen faa dem fra. Hans Fantasi, der tidligere havde været saa frugtbar paa Udveje, kunde nu næppe fremvise *en*, han gad følge. Og Brevene strømmede ind og dyngede sig op, og han kunde næppe naa at faa dem læst, endmindre besvarede. Han kom da paa den Tanke, at nu var der ikke andet for, end at han maatte trække sig tilbage, og han havde sikkert gjort Alvor deraf, hvis man ikke fra mange Sider, ikke mindst fra Holsteinborg, var trådt til for at bringe ham Trøst og Hjælp. Blandt disse hans sande Venner — og af dem havde Stephansen mange —, der nu gjorde hvad de kunde for at hjælpe ham, maa særlig nævnes Overretssagfører C. Alberti, Proprietær Hasle og Købmand Lauritzen, Slagelse.

Paa Holsteinborg var man ikke overdrevent glade ved Patronatsretten over Holsteinsminde, og henimod Slutningen af 50erne omgikkes man med Planer om at overdrage „Instituttet“ til det offentlige eller til et andet rigt Patronat, der vilde staa til Ansvar for de Pengeforpligtelser, der paahvilede Ejendommen. Dette Forslag satte Stephansen sig imod, fordi han derved vilde miste, hvad han maatte eje af Kapital staaende i Foretagendet og dermed Retten til at have en Stemme med i Børnehjemmets Anliggender. Man gik da i November 1858 til den Ordning af Sagen, at *Patronatet gav Stephansen skriftligt Løfte om, at det*

med Ministeriets Billigelse vilde overdrage ham alle de Rettigheder og Forpligtelser, Patronatet havde ifølge Fundatsen.

Naar man fra Patronatets Side gik ind paa en saadan Ordning, gjorde man det sikkert i Erkendelse af, at Stephansen var „vokset dem over Hovedet“. Han havde nu et landskendt Navn som Opdrager, og blandt hans Venner var der indflydelsesrige Mænd. Desuden var han ved Rigsdagens Hjælp naaet henimod det Punkt, hvor han havde ydet Børnehjemmet lige saa stor økonomisk Støtte som Holsteinborg, siden Grev F. A. Holsteins Død, og forøvrigt var det en velkendt Sag, at naar der trængtes til Penge, var det *Stephansen*, der maatte se at skaffe dem tilveje og ikke Patronatet. Dette nøjedes som Regel med at staa ham bi med Kaution, naar der ingen anden Redning var mulig.

Alt dette gjorde, at Stephansen kun havde grumme lidt tilovers for Patronatet *som saadant*, og at man paa Holsteinborg havde liden Glæde af alle de Rettigheder, man ved Fundatsen var bleven udrustet med. Man forstaar da let, at man kunde ønske at blive befriede for alle juridiske Rettigheder og moralske Pligter vedrørende Holsteinsminde, især naar et saadant Skridt ikke hindrede Enkegrevinde Holstein i at nære Kærlighed til og at vise virksom Interesse for den Virksomhed, der bar hendes afdøde Husbonds Navn. I denne Kærlighed og i dette Minde havde hun altid kunnet mødes med Stephansen, noget, der gennem de mange Aar havde virket formildende og forsonende gennem alt det besværlige og kedsommelige.

Ministeriet nægtede imidlertid at gøre Stephansen til Holsteinsmindes Patron, og alt maatte saaledes blive ved det gamle.

Paa Holsteinborg ønskede man ikke, at det skulde

blive almindelig kendt, hvorledes det hang sammen med Patron-Værdigheden og at Stephansen havde været godt paa Veje til at erobre denne Værdighed som noget, der rettelig tilkom ham. Man har efter Stephansen et Eksempplar af en Aarsberetning for 1860¹⁾, og uden paa den har han skrevet med rystende Haand:

Denne Piece, som er dateret paa min 70de Fødselsdag, blev casseret af Hds. Naade, Fru Grevinde Holstein og tilintetgjort fordi: den er overensstemmende med Sandheden. *Stephansen.*

Hefet indeholder en af Stephansen forfattet Beretning om, hvorledes han i sin Tid kom til Fuirendal med *sit* Institut, hvorledes han med det *rentefri Laan* fra Holsteinborg i 1840 flyttede til Holsteinsminde, hvorledes man for at sikre de *rentefri 6000 Rbd.* bandt den af Stephansen erhvervede Ejendom til Grevskabet ved en Fundats, der berøvede Stephansen Ejendomsretten til Gaarden og forsynede Grevskabet med de mest udstrakte Rettigheder uden at paalægge det nogen økonomisk Forpligtelse, og hvorledes Patronatet nu i Erkendelse af det umulige i Fundatsen var gaet ind paa den ovenfor omtalte Ordning.

Disse Planer om at faa Patronatsrettighederne flyttet over til Holsteinsminde var sikkert Aarsag til, at Stephansen ikke trak sig tilbage som „Bestyrer“ og Højskoleforstander henimod Slutningen af 50erne; men de forhindrede ham ikke i at spejde efter en Mand, som kunde afløse ham. Paa Hindholm havde han i N. J. Jensen en Mand, der fuldtud kunde forestaa den daglige Ledelse, men paa Holsteinsminde var der ingen, der rigtig kunde evne den Opgave, som han og hans Hustru nu ikke længer magtede.

Da var det, at han fik *Chr. Nielsen* knyttet til Børnehjemmet som Lærer, og i ham fandt han den Mand, han søgte. Det blev *Chr. Nielsen*, der i alt væsentligt overtog „Bestyrerens“ Gerning paa Holsteinsminde, medens der blev antaget en Bogholder til at besørge al Regnskabet og alle Forretningsskriverier baade paa Børnehjemmet og Højskolen.

Det var *Anders Stephansen* en stor Tilfredsstillelse, at der kom nye Kræfter til, og han trak sig nu mere og mere ud af Arbejdet. Efterhaanden holdt han op at gaa til Hindholm og trak sig tilbage fra Livet med Børnene, deltog hverken i Undervisningen eller Arbejdet og opgav hele det Arbejde og al den Virksomhed, han tidligere havde udfoldet. De, der kun lærte ham at kende efter den Tid, fortæller *L. Bütte*, havde lidt ondt ved at forstaa, hvad han og hans *Dorothea* i Forening kun kort i Forvejen havde været for Holsteinsminde og dets Børn. Nu holdt han egentlig kun af at gaa frem og tilbage, stadig med Hænderne paa Ryggen, i Stuen, hvor hun sad svag og lidende, men altid med et venligt Smil paa rede Haand for ham. Og saa fantaserede han og lagde Planer, som han altid havde gjort, men nu var der ikke længer nogen, der helt og holdent forstod ham og kunde sige ham, hvad han mente, og han kunde ikke rigtig finde sig i, at nogen af hans yngre Medarbejdere kritiserede hans Planer eller vilde rette paa dem, med mindre de kunde falde paa et eller andet Billede, der tog ham med Storm. Hvor mange fortrinlige Frøkorn, der end bestandig var lagt i hans Ideer, saa kom der nu kun sjældent noget ud af dem, og det, der kom, var gerne barokt og ikke let at blive klog paa. Det var f. Eks. i høj Grad Tilfældet med hans Smaabyggerier, der tilsidst blev til en hel Labyrinth, som hverken han selv eller andre kunde finde ud af.

Men, tilføjer Budde, trods alt, hvad der saadan kan siges, og det blev sagt tidt nok og skarpt nok, om det vilde og uklare i hans Ideer fra denne hans Oldingeperiode, saa staar det dog fast, at for os, hans yngre Venner, havde de altid en ejendommelig vækkende og beaadende Kraft. „Det bedste i de bedste Bøger,“ plejede han at sige, „er ikke det, der staar paa Linjerne, men *mellem* Linjerne.“ Og det gjaldt just al Stephansens Tale. Bag selve Ordene var der et Væld, en Understrøm, hvorfra det stadigt glimtede, og som i sin Billedrigdom havde en egen Magt til at aabne nye Synsvidder for den, han talte med.

Man kan med Rette kalde dette for Genialitet; man kan med lige saa stor Ret kalde det Aand; det vil i alt væsentligt være to forskellige Udtryk for samme Ting, for den Kendsgerning, at Anders Stephansen var et Redskab for aandelige Magter, bestemt til at give *sin* ejendommelige Indsats paa *sin* ejendommelige Maade. At Anders Stephansens aandelige Personlighed derved blev uforstaaelig for Mængden, behøver ikke at forbause nogen, der kender lidt til Aandslivets Vilkaar. Men de, som var hans Venner og modtog hans Ord og Væren med Sympatiens Forstaaelse, til dem strømmede der gennem ham en ejendommelig Kraft og Varme, der styrkede dem i deres Arbejde og gød Sollyls over deres Liv længe efter, at Stephansen var lagt i Graven, og maaske allermest, da de selv blev gamle og graa.

Den 5. Oktober 1865 døde Dorothea Stephansen. Hendes sidste Tanke paa denne Jord gjaldt et af hendes tidligere Plejebørn, som man havde fortalt hende levede i vanskelige Kaar. Hendes trofaste Pige, Laura Sørensen, som næsten uafbrudt havde været om hende alle hendes Sygdomsaar, var sammen med Stephansen og L. Budde hos hende til det

sidste. Da Stephansen saa, at ret nu var det forbi, styrtede han med Hænderne for Ansigtet ud af Stuen, fulgt af sin Dorotheas sidste Blik, langt og dvælende. Dermed gled hun ind bag ved, hvorfra man ikke vender tilbage, bort fra, hvad hun her i Møje havde virket, i Kærlighed havde saaet.

Hun fulgtes til Graven af et mægtigt Sørgetog, og kun faa af dem, der var med, bar ikke Sorg i Hjertet. Og over Graven lød Børnenes Afskedssang, lagt dem paa Tungen af L. Budde:

Endnu et Farvel skal der klinge
Om Graven, hvor dybt Du er lagt!
Det løfter kun barnligt sin Vinge,
Det kommer i Fattigdoms Dragt!

Det er kun os smaa, som Du skænked
Den Moder, hvis Savn vi begræd,
Kun os, i hvis Hjerter Du sænked
Din Kærligheds dejligste Sæd!

Din Sjæl var en Rigdommens Bolig
Med Plads for den ringestes Nød,
Du var med vor Glæde fortrolig,
Om Sorgen du Lægedom gød!

Og bød Dig Gud Fader at drage,
O Moder, nu fra dine smaa,
Dig følger vor Sorg og vor Klage,
Vil med Dig til Himmelen gaa!

Der sidder vor Ven i det høje,
Som svøbtes og lagdes paa Straa,
Han ser det med Smil i sit Øje,
Hvad her Du har gjort mod hans smaa!

Han hører vor barnlige Stemme,
Han kendes ved Fattigdoms Dragt,
Han vil Dig, Kær-Moder, ej glemme,
Hvor dybt Du i Graven er lagt!

De fem Aar, Anders Stephansen skulde overleve sin Hustru, skulde i alle ydre Henseender blive van-

skelige og triste. Der var Pengevanskelighederne, som altid havde forfulgt ham, siden han for mange Aar siden forlod Aalborg. Han kunde nu paa sine gamle Dage ikke bære den Slags Ting med samme Mod som tidligere. Dertil kom, at Børneantallet tog af. Det havde længe været smaat nok og kunde ikke taale at dale synderligt. Mangen en Gang gik han med usigeligt bekymrede Miner omkring i Holsteinsmindes Stuer. „Hvad skal det blive til? Hvad skal det blive til?“ kunde han klage. „Vi maa holde op! Vi kan ikke holde Børnehjem uden Børn!“ Heldigvis vendte hans Frejdighed altid tilbage med Haab og Fortrøstning, og i hans sidste Leveaar gik Børneantallet atter opad.

Dagen efter, at hans Kone var død, gav Stephansen sine Følelser Udtryk i følgende Digt, som han gengav efter den tyske Digter Stolberg:

Naar Livets Dag gør tung og træt,
gør Dødens Aande lys og let;
som visnet Løv den vifter ned
alt i sit lune Blomsterbed.

I Duggens Perle, Maanens Glans
belyses for os Dødens Dans;
i Graven triller Taarer ned
som Haabets Sød i Urtebed.

Og Jorden samler i sit Skød
enhver der er til Livet født:
Vi frygter derfor Døden ej,
thi gennem den gaar Livets Vej.

Denne Trøst var ham en stadig Lindring paa den sidste Del af hans Vandring. Han følte sig saa uendelig ensom. Nu var hans Hustru borte, og hans gamle Venner gik nu ogsaa en for en ind bag det store Forhæng. I 1868 døde Enkegrevinde Holstein.

Hun havde indenfor en vis Begrænsning været hans trofaste Hjælperke lige siden hendes Husbond døde. Mången en Gang havde hun hjulpet ham af sine rige Midler, og det er ofte bleven sagt, at havde hun ikke været, kunde Stephansen ikke have holdt det gaaende paa Holsteinsminde.

Stephansen blev ved at være aandsfrisk til det sidste. Hans Tale blev ved at være lige fængslende og hans Ideer lige myldrende. Hans halstarrige Foretagsomhed sløvedes ikke, og lige til sine sidste Dage kunde han smile skælmsk over Verdens Smaating og tale dybt og alvorligt om, hvad der er virkelig stort. Og naar hans næreste Ven blandt de yngre, hans Efterfølger i Gerningen, sad ved hans Leje, saa var det altid Ordene „Guds Ære og Folkets Gavn“, han vendte tilbage til. Disse Ord havde været et Lys paa hans Vej; med dette Maal for Øje skulde Chr. Nielsen føre hans Gerning videre. Og hvad der i hans Liv havde været ham dyrebart, dvælede hans Tanker ved til det sidste. To Dage før han døde, bad han saaledes Chr. Nielsen bringe alle hans Venner hans sidste Hilsen og Tak, og han føjede til: „Sig dem, at jeg var dansk med Liv og Sjæl til det sidste.“

Anders Stephansens Sygeleje var kun kort. Han døde den 22. Marts 1870. De sidste forstaaelige Ord, man hørte af ham, var den Bøn: „Maa jeg nu altid være hos dig, min Frelser!“

Da han den 29. Marts blev begravet ved sin Hustrus Side paa Førsløv Kirkegaard, var Sørgekaren endnu større, end dengang hun blev stedet til Jorde. Paa deres Gravsten paa Førsløv Kirkegaard staar Ordene: „Salige ere de Barmhjertige!“ — Baade paa Holsteinsminde og paa Hindholm er der rejst anseelige Bygninger, der bærer deres Navne, og i 1876 blev der af Beboerne paa Anders Stephansens Barn- domsegn sat en Mindestøtte for ham i Terndrup.

Da Stephansen var 78 Aar gammel, blev han Ridder af Dannebrog, og da han var død, blev han rost af alle Mennesker og i alle Aviser. Men hvad der for ham vilde have været det vigtigste var, at nu kom den Tid, da hans Børnehjemstanke „*slog an*“, saa man rejste Børnehjem, rigtige Børnehjem, som han vilde have dem, ikke til „moralsk fordærvede Børn“, men simpelthen til *Børn*. Denne Tanke havde været for enkel til, at kloge Folk rigtig havde kunnet fatte den, mens han levede. Nu, da han var død, tog man den op.

En af Anders Stephansens Aarsberetninger begynder saaledes:

„Der gives tre Maader at betegne Mindet om det Svundne paa. Den simple Mand lægger en Sten paa sin tabte Vens Grav; han tænker, at Ordet, der er præget i Stenen, skal fortælle om de dyrebare Levninger, Graven gemmer; og Konger præger det samme Ord i en levende Stamme, idet de adle en Mand, der skal staae som Fader for en Slægt, som maa forkynde det Berømmelige om de henfarne Tider; men Folket, fra den simple Mand op til Kongen, naar *det* vil mindes sine tabte Venner, da rækker det Haanden til den Daad, som dets Ædling faldt fra, og rejser selve Virksomheden som en Støtte paa Graven, der kan fortælle om den Mands Liv, som nu hviler.“

Der gives ogsaa en fjerde Maade, og det er den, vi her har fulgt.

Og Mindet om Anders og Dorothea Stephansen er værd at bevare. De var med deres Liv og Gerning en Bekræftelse af den Kendsgerning, at der er ideale Magter til, som er værd at tjene, ikke just med Ord og Tunge blot, men i *Gerning og Sandhed*.

NOTER.

Alle Citaterne i Afsnittet om Terndrup stammer fra Anders Stephansens Fortælling om sin Barndom i „Hindholm“, I Bind.

- Side 3. ¹⁾ Sirachs Pædagogik begynder saaledes: Hvo, som elsker sin Søn, skal stedse revse ham.
- 13. ¹⁾ Efter L. Buddes Artikel om Anders Stephansen i „Beretning om „Det Fuirendaler Institut“ paa Holsteinsminde for Aarene 1888—90“.
- 14. ¹⁾ Som ungt Menneske havde Grev Moltke haft Digteren Johannes Ewald til Lærer, og han blev senere Ewalds Ven og Beskytter. Det var til ham, Ewald skrev sit skønne Digt „Til min Moltke“.
- 15. ¹⁾ Efter L. Budde.
- 16. ¹⁾ Efter mundtlig Fortælling af Højskoleforstander Anders Jørgensen, Høng.
- 18. ¹⁾ Skildringer af Dorothea Svenningsens Barndom stammer fra et Manuskript af hende selv, trykt i personalhistorisk Tidsskrift, 4. R. III. Cleophas Svenningsen blev senere Skoleinspektør paa Christianshavn. Der findes en god Skildring af ham i V. Bergsøe: De forbistrede Dreng.
- 20. ¹⁾ Efter Rasmus Sørensens Selvbiografi.
- 22. ¹⁾ JOHAN HEINR. PESTALOZZI (1746—1827) var i væsentlige Stykker en Elev af JEAN JACQUES ROUSSEAU (1712—78), men i Modsætning til denne en stor Praktiker, oprettede Opdragelsesanstalter, der af Samtiden blev betragtede som Mønsterskoler.
- ²⁾ Opdragelsesanstalt, hvor landlige Arbejder anvendes som et af Opdragelsens Hovedmidler. Den første Anstalt af den Slags blev oprettet af Pestalozzis Elev, Godsejer FILIP EMANUEL von FELLEBERG paa Hofwil i Svejts.
- 27. ¹⁾ Af A. S. Ørsteds Mindetale over Grev Holstein ved 2. Stænderforsamlings Aabningsmøde.
- 29. ¹⁾ Efter Rasmus Sørensen.

- Side 33. 1) THEODOR FLIEDENER (1800—1864), tysk protestantisk Præst, grundlagde 1836 i Kaiserswerth i Rhin-provinsen den første Diakonissesestiftelse.
- 34. 1) „Hindholm“ III.
- 35. 1) A. St.s Aarsberetning for 1836 i J. [A. L.] Holms „Johannes Falk m. m.“ 1837.
- 40. 1) Optrykt i L.F. la Cours Aarsberetning fra Hindholm 1914.
- 50. 1) Efter L. Budde.
- 51. 1) L. F. la Cours Aarsberetning fra Hindholm 1914.
- 52. 1) Dette Afsnit er et direkte Udtog af L. Buddes Beretning om A. St.
- 69. 1) Thyra Jensen: En dansk Præstekones Historie.
- 70. 1) „Almuevennen“ af 3. Juni 1852.
- 73. 1) „Almuevennen“ af 27. Septbr. 1852.
- 74. 1) Aarsberetningen af 1854.
- 78. 1) Efter L. Budde.
2) Arne Garborg: Bondestuder.
- 82. 1) Thyra Jensen: En dansk Præstekones Historie, S. 95.
- 87. 1) Et halvt Aar i Forvejen havde A. St. arbejdet paa at faa N. J. Jensen ind som Sognepræst i Førlev. — De her citerede Breve ejes af Forfatteren L. C. Nielsen, som velvilligst har overladt Forf. dem til Afbenyttelse.
- 88. 1) Denne Højskolens Elevforening var en dygtigt ledet Organisation, der foruden det at støtte Skolen var sig andre kulturelle Arbejder bevidst. Den foranstaltede Foredragsmøder, holdt Aftenskole o. s. v.
- 89. 1) Se Thyra Jensen: En dansk Præstekones Historie.
- 90. 1) „Folkets Avis“ 17. Maj 1871.
- 94. 1) Chr. Nielsen: Aarsberetning fra Holsteinsminde 1869.
2) „Nordisk Kirke-Tidende“ 1839.
- 98. 1) H. Rørdam: P. Rørdam. I.
- 100. 1) Chr. Nielsen: Holsteinsminde (1875).
- 101. 1) Samme Sted.
- 112. 1) „Højskolebladet“ 1892.
- 114. 1) Tilhører Forfatteren L. C. Nielsen